

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

J. Mlacek, Osobitosti uplatňovania záporu vo frazeológii

DISKUSIE A ROZHĽADY

M. Majtán, Baský vrch – Baské, nie Baske ■ J. Kačala, Eugen Pauliny a smolenická konferencia r. 1965 alebo o strate jazykovednej pamäti ■ J. Bosák, Poznámky recenzenta ■ J. Findra, Recenzetove poznámky k článku Jána Kačalu ■ E. Ďurovič, O „zápase o spoločenský vplyv“, smolenickej konferencii a iných smutných veciach

SPRÁVY A RECENZIE

Jazyk, veda o jazyku, Smolenice. M. Šimková

KRONIKA

Jubileum PhDr. Marie Majtánovej, CSc. E. Krasnovská ■ Životné jubileum doc. PhDr. Slavomíra Ondrejoviča, CSc. J. Dolník ■ Súpis prác Slavomíra Ondrejoviča za roky 1996 – 2005.

ROZLIČNOSTI

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka

orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
Slavomír Ondrejovič

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Katarína Kálmánová

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Klára Buzássyová, Juraj Dolník, Mi-
roslav Dudok, Ján Findra, Katarína Kálmánová,
Rudolf Krajčovič, Milan Majtán, Jozef Mlacek,
Slavomír Ondrejovič, Matej Považaj, Ján Sabol,
Daniela Slančová, Pavol Žigo

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

J. Mlacek, Osobitosti uplatňovania záporu vo frazeológii..... 65

DISKUSIE A ROZHĽADY

M. Majtán, Baský vrch – Baské, nie Baske 78

J. Kačala, Eugen Pauliny a smolenická konferencia r. 1965
alebo o strate jazykovednej pamäti..... 83

S. Ondrejovič, Redakčná poznámka 89

J. Bosák, Poznámky recenzenta..... 90

J. Findra, Recenzetove poznámky k článku Jána Kačalu 92

Ľ. Ďurovič, O „zápase o spoločenský vplyv“, smolenickej
konferencií a iných smutných veciach 95

SPRÁVY A RECENZIE

Jazyk, veda o jazyku, Smolenice. M. Šimková..... 99

KRONIKA

Jubileum PhDr. Marie Majtánovej, CSc. E. Krasnovská... 104
Životné jubileum doc. PhDr. Slavomíra Ondrejoviča, CSc.

J. Dolník 106

Súpis prác Slavomíra Ondrejoviča za roky 1996 – 2005. 110

ROZLIČNOSTI

Spoločenské zvieratá. S. Duchková 127

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 71, 2006. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: Slavomír Ondrejovič. Výkonná redaktorka: Katarína Kálmánová. Technický redaktor: Vladimír Radik.

Vychádza šesť ráz za rok. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. E-mail: sap@sapress.sk, www.sapress.sk.

Registračné číslo 7089.

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia.

Telephone: +421-2-63839472, fax: +421-2-63839485, e-mail: info@slovart-gtg.sk.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2006

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK
71 – 2006

časopis pre výskum slovenského jazyka

ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU
LUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

INFORMÁCIE AUTOROM

Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Word pod operačným systémom Windows. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

1. V celom texte používať jednotné riadkovanie 2.
2. V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. s. 312 a pod.).
3. Slová na konci riadka nerozdeľovať a tvrdý koniec riadka používať iba na konci odsekov. Odseky začínať so zarážkou.
4. Pri rozlišovaní typov písma pridržať sa naďalej úzu časopisu, používať kurzívu, riedenie, horný/dolný index. Nič nepodčiarkovať, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.
5. Rozlišovať dlhú čiarku (pomlčku), napr. G. Altmann – V. Krupa, a krátku čiarku (spojovník), napr. T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.
6. Poznámky pod čiaru v texte označiť horným indexom (napr. vzniká tým synergetický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napr. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).
7. Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).
8. Do redakcie poslať jeden vytlačený exemplár príspevku spolu s disketou. Príspevok možno poslať aj elektronickou poštou ako prílohu na adresu *katarina.kalmanova@juls.savba.sk*. Po posúdení a redakčnom spracovaní ho redakcia vráti autorovi. Tento exemplár autor pošle späť redakcii spolu so skorigovanou disketou a opraveným vytlačeným príspevkom.

9. Literatúru uvádzať takto:

a) knižná publikácia:

FURDÍK, Juraj: Slovo tvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993. 199 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava: Veda 2000. 998 s.

b) štúdia v zborníku:

DOLNÍK, Juraj: Spisovná slovenčina a čeština. In: *Studia Academica Slovaca*. 28. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1999, s. 39 – 52.

c) článok v časopise:

HORECKÝ, Ján: Sémantické a derivačné pole slovíes ísť a chodiť. In: *Slovenská reč*, 1999, roč. 64, č. 4, s. 202 – 208.

Prosíme autorov, aby s príspevkami posielali aj údaje potrebné na vyplatenie honoráru: rodné číslo, adresu trvalého bydliska, resp. aj číslo bankového účtu.

Súčasťou každej štúdie Slovenskej reči je záväzne abstrakt v anglickom jazyku (vrátane preloženého titulu). Abstrakt by mal mať max. 100 slov a obsahovať tzv. kľúčové slová na identifikáciu príspevku v rámci vedeckovýskumnej oblasti.

Jozef Mlacek

OSOBITOSTI UPLATŇOVANIA ZÁPORU VO FRAZEOLÓGII

MLACEK, J.: Specialities of Negation Use in Phraseology. *Slovenská reč*, 71, 2006, No. 2, pp. 65 – 77. (Bratislava)

Representation and placing of negation together with a construction of clauses and order of the sentential components belong to main indicators of separation and idiomacy of the phraseology regarded in this paper. The author analysis Slovak phraseological fund and describes various types of sayings involving negation and defines their typology.

Aby sa hneď v úvode tohto textu aspoň naznačila aj motivácia nášho uvažovania o téme z titulku, aj rozmanitosť frazeologického materiálu, ktorý tu chceme sledovať, uvedieme a aspoň rámcovo budeme interpretovať niekoľko osobitných frazém so záporom v ich ustálenej či uzuálnej podobe. So zreteľom na naznačený dvojitý zámer ich uvedenia už vo vstupnej časti tejto štúdie sa ako veľmi výrečné a signifikantné ukazujú napríklad takéto konkrétne jednotky:

- (1) – mlátiť/nemlátiť prázdnu slamu, robiť si/nerobiť si z niečoho ťažkú hlavu;
- (2) – maľovať/nemaľovať čerta na stenu – Nemaľuj čerta na stenu!
- (3) – nezrobiť ani na slaná vodu, ani vlások na hlave sa mu (jej, im, nám) neskriví;
- (4) – Ženu neprekričí iba trepačka.

V súvislosti so záporom vo svojom zložení sú uvedené frazémy rozličné, diferencované, každý z týchto štyroch typov predstavuje so zreteľom na zápor niečo iné, osobitné. Pristavme sa pri nich na tomto mieste aspoň celkom stručnými poznámkami.

Prvý typ predstavuje a zastupuje veľmi početné frazeologické zvraty, v ktorých môže byť slovesný komponent aj v kladnej, aj v zápornej podobe, pričom zmena na osi klad – zápor nijako alebo takmer nijako nezasahuje ustálenosť danej jednotky. V istých prípadoch je bežnejšia alebo kladná, alebo záporná podoba, podstatné však je to, že je tu možná jedna aj druhá podoba, a to bez narušenia frazeologickosti príslušnej jednotky. Popri takýchto slovesných frazémach majú analogickú premenlivosť aj zriedkavejšie jednotky s kladnou a zápornou podobou vetnej príslovky (*hod-*

no – nehodno, možno – nemožno). Na iný rozmer sledovanej problematiky upozorňuje druhý uvedený typ. Aj pri ňom môže mať frazeologický zvrät kladnú i zápornú podobu, ale v derivovanej paremiologickej jednotke (konkrétne najmä v prísloví) je už ustálená iba podoba so záporom. Aj takýchto prípadov je v našej frazeológii a paremiológii pomerne veľa, hoci na druhej strane naozaj neplatí, že by každé uplatnenie formy s imperatívom slovesnej zložky bolo automaticky príslovím. Ale to je už iná otázka (o tejto problematike porov. napr. Mukařovský, 1971, novšie napr. Mlaček, 2005). Tretí uvedený typ predstavuje takisto pomerne početné frazémy, ktoré sú ustálené iba vo forme so záporom. Nie sú tu síce celkom nemožné (aspoň pri niektorých takýchto jednotkách) ani podoby s kladnou formou slovesnej zložky, tie sú však neuzuálne, sú to individuálne obmeny východiskových frazém. Logickým náprotivkom tohto typu sú jednotky, pri ktorých je naopak ustálená iba kladná podoba (napr. porekadlá *Prišiel na psa mráz* alebo *Vajatali hory, porodili myš*). Tie však nebudú predmetom nášho rozboru, lebo zápor je pri nich – podobne ako klad pri sledovaných jednotkách tretieho vyššie vydeleného typu skúmaných jednotiek – iba na úrovni individuálneho, neuzuálneho obmieňania základnej podoby: Klad a zápor sa v uvedených dvojakých prípadoch, ktoré sme uviedli v súvislosti s vydeleným tretím typom, voľne nezamieňajú, uzuálne je v nich ustálená, vlastne až petrifikovaná len jedna podoba (pričom nás tu budú v súvislosti s témou príspevku zaujímať v prvom rade jednotky s pevne ustálenou zápornou podobou). Prípady štvrtého uvedeného typu boli vlastne prvotnou pohnútkou na sledovanie platnosti záporu vo frazémach. Vysvetlenie sa ukáže už pri zbežnom pohľade na uvedený príklad tohto typu. Z prvoplánového vnímania tejto jednotky by vyplývalo, že ženu prekričí hocikto a obrazne aj hocičo, iba trepačka nie. Skutočná platnosť výroku je však práve opačná: Ženu neprekričí nikto a nič, teda prekričí (nie neprekričí) ju iba trepačka. Stvárnenie lokúcie a reálna ilokučná hodnota tohto výroku sú priamo protikladné.

Aj týchto niekoľko vybraných príkladov je dostatočným argumentom aj smerom k motivácii tejto štúdie (ukazujú, že tu naozaj ide o otázku hodnú systematickejšieho spracovania) aj smerom k naznačenej rôznorodosti uplatňovania sa záporu v stavbe aj vo významovej platnosti početných frazém. Ak tu zároveň predošleme, že uvedené príklady sú naozaj iba malou ukážkou na ilustráciu sledovanej problematiky, že popri nich existujú aj početné ďalšie špecifické prejavy fungovania opozície klad – zápor vo frazeológii, potom sa javí ako celkom náležité a odôvodnené venovať týmto parametrom nezanedbateľnej časti našej frazeológie systematickejšiu pozornosť. A práve to je hlavným cieľom tohto textu. Potrebu takejto analýzy z inej strany podčiarkuje aj fakt, že aj napriek naznačenej rozmanitosti frazém vymedzeného typu sa táto problematika nielen u nás, ale ani v širších medzinárodných reláciách nejako sústredenejšie neskúmala.

Spomenutá ambícia nášho výkladu (sledovať frazémy uvedeného typu systematickejšie) sa opiera o niekoľko predbežných poznatkov nielen zo samej frazeologickej teórie, ale aj z oblasti iných lingvistických disciplín (ide tu najmä o teóriu negácie), ktoré sa stávajú premisami celého nášho postupu. Východiskom nasledujúceho výkladu sú predovšetkým tieto skutočnosti: a/ Ako podnetné a bádateľsky produktívne sa v súvislosti s vytýčenou témou javí súčasné dôsledné špecifikovanie pojmov zápor a negácia (porov. napr. Pavlovič, 2003), ako aj vyčlenenie viacerých špecifických prípadov vzťahu medzi týmito pojmi (zaujímavé aj v nami sledovanej oblasti je napr. vydeľovanie tzv. aproximatívnej negácie). Analogický prístup nie je však len záležitosťou jazykovednej a konkrétne najmä syntaktickej analýzy, lež má aj zreteľné interdisciplinárne dimenzie. Niektoré stránky tejto problematiky sa už dávnejšie sledovali napríklad z hľadiska logiky (porov. Zich, 1956 a tam najmä podkapitolku s názvom Užití negace a její význam, s. 42n.). V oblasti samotnej frazeológie ponúka prihliadanie na uvedenú špecifikáciu viaceré podnety na precizovanie výkladu tých otázok zo sledovanej problematiky, ktoré sa v doterajšej frazeologickej teórii riešili v súvislosti s takými pojmi, ako sú *frazeologické antonymá*, resp. *antonymické frazémy*, *modálny variant frazémy* a pod. b/ Pri konštrukčnej rozmanitosti jednotiek frazeológie sa ako náležitý prístup javí skúmanie nastolenej problematiky práve aj so zreteľom na konštrukčnú stvárnenosť frazém, teda na to, či ide o frazémy so stavbou syntagmy, vety alebo súvetia, lebo na každej z týchto úrovní má spomenutá súvzťažnosť záporu a negácie mnohé celkom osobitné prejavy. Práve takýto postup pri sledovaní tejto stránky frazeológie sa javí ako aj kognitívne produktívny, aj metodicky inštruktívny, a tak sa prvorado uplatní takmer v celom nasledujúcom výklade. c/ Podobne ako vo výskume hociktorej inej stránky frazeológie alebo hociktorej inej špecifickej skupiny frazém nemožno ani pri takto zamera- nom bádani obísť také podstatné vlastnosti frazém, akými sú podľa rozličných frazeologických koncepcií ich anomálnosť, nemodelovosť či idiomatickosť. Dôležité pritom je, že uvedené aspekty nášho prístupu nie sú nejako izolované, že medzi nimi možno zistiť prvky istého prepojenia. Práve takéto prepojenie, takýto viacdimenzio- nálny pohľad na frazeológiu vymedzeného typu bude širším pozadím celého nasledujúceho výkladu.

Ten začneme v nadväznosti na poznámky o úvodných príkladoch konštatovaním, že zápor máva v jednotlivých druhoch frazém, ba vlastne pri jednotlivých konkrétnych frazémach rozdielnu platnosť. Na jednej strane existujú frazémy, pri ktorých je prítomnosť záporu podmienkou sine qua non pre existenciu danej frazémy, pri ktorých je teda zápor jedným z prostriedkov ich funkčnej separácie, a na druhej strane – ako naznačili niektoré zo vstupných príkladov – jestvujú zasa jednotky, pri ktorých je zápor (i ním vyjadrená negácia) premenlivou, fakultatívnou vlastnosťou. Ak prepojíme tento poznatok s takisto už spomínanou tézou o platnosti princípu

anomálie či nemodelovosti vo frazeológii všeobecne, prichádzame k zisteniu veľkej rozmanitosti a pestrosti uplatňovania záporu vo frazémach. Spomenuté diferencovanie pojmov zápor a negácia zasa dotvára rámec nášho prístupu v tom, že v centre našej pozornosti nebudú jednotky vyjadrujúce negáciu atypicky, teda kladnou formou, čiže napríklad jednotky typu *dostať figu drevenú, borovú* (= nič nedostat'), *dostať, získať, vyhrať* a pod. z *koláča dieru* (= nič nedostat', nezískať, nevyhrať a pod.), ale iba jednotky majúce zápornú formu a vyjadrujúce nejaký stupeň či typ negácie (vetný zápor, členský zápor). Keďže aj po takomto ohraničení zostáva fond frazém, ktoré majú byť podľa témy z titulku tohto textu predmetom našej analýzy, značne široký, javí sa spomenutý postup podľa konštrukčných typov skúmaných jednotiek a podľa obligátnosti či neobligátnosti záporu v zložení frazémy ako bádateľsky najprimeranejší.

Celkom zákonite je najmenej uplatnení záporu v oblasti frazém so stavbou neslovesnej syntagmy. Ide tu o prípady členského či čiastkového záporu. Sú to však všetko spojenia, v ktorých je zápor pevne ustálený. Jeho prítomnosť patrí k prejavom funkčnej separácie takýchto jednotiek. K tomuto typu možno ilustračne uviesť napríklad takéto všeobecne známe frazémy: *neslaný nemastný* (aj vo variantnej podobe *nemastný neslaný*), *nevinný ako baránok*, *neveriaci Tomáš* (aj *tomáš*), *hlava nehlava*. K ich charakteristike treba ešte dodať, že aj pri analógii v ich základných rozmeroch (neslovesné spojenie, stabilná prítomnosť záporu) sú medzi nimi aj zreteľné tvarové (morfologické či konkrétne paradigmatické) a konštrukčné rozdiely: Kým napr. jednotka *hlava nehlava* je tvarovo až petrifikovaná a do konštrukcie z textu sa zapája takmer vždy len jedným spôsobom, spojenie *neveriaci Tomáš* (*tomáš*) môže mať popri primárnej nominatívnej podobe aj niektoré ďalšie paradigmatické formy a frazéma *nemastný neslaný* môže mať okrem uvedenej variantnej slovoslednej obmeny aj viaceré podoby podľa rodu, čísla i pádu, a teda aj rozličné spôsoby svojho zapájania do textu.

Keď po analogickom rámcovom konštrukčnom vydelení (v tomto odseku pôjde o frazémy so stavbou slovesnej syntagmy, teda o tzv. frazeologické zvraty) budeme v ďalšom kroku sledovať tieto jednotky z hľadiska obligátnosti alebo fakultatívnosti záporu v ich zložení, môžeme tu konštatovať predovšetkým bohatý výskyt frazém obidvoch naznačených typov, teda jednotiek s celkom uzuálnym či obligátnym záporom i jednotiek, ktoré môžu mať zápornú aj kladnú podobu, ako aj okrajovejší výskyt frazém zo sledovaného hľadiska špecifickejších.

Prvou podmnožinou v rámci takto konštrukčne aj prítomnosťou záporu vydeleného typu sú jednotky so stabilným, uzuálne ustáleným záporom. Tieto frazémy sa vyskytujú iba v zápornej forme a celá ich sémantická platnosť je založená práve na prítomnosti záporu a ním vyjadrenej negácie. Narušenie tohto príznaku má pri takýchto jednotkách hodnotu aktualizáčného zásahu, ktorým sa môže zásadne meniť

(aj pri zachovaní jadra obraznosti danej jednotky) významová hodnota celej ustálenej frazémy približne tak, ako sa ona mení, keď v známej frazéme *mať obidve ruky ľavé* (s významom byť nešikovný v nejakej, najmä praktickej činnosti) zameníme zložku *ľavé* opozitom *pravé*: Aktualizácia tu zásadne mení platnosť východiskovej frazémy, a tak túto novú podobu už nemožno pokladať za variant danej ustálenej jednotky. Aktualizovaný výraz je zreteľným derivátom od uvedenej uzuálnej frazémy, má však už platnosť osobitnej jednotky. V sledovaných súvislostiach ide o takéto frazémy: *nevedieť ani ústa otvoriť, nemať ničो ani v päte, nemať piatku ani sviatku (ani piatok ani sviatok), nemať dňa ani noci, nepreložiť krížom slamy, nevedieť ani dňa ani hodiny, nemať všetkých doma, nepovedať ani bú, nezrobiť ani na slaná vodu, neveriť vlastným očiam, ani maličkom nepohnúť* a pod. Podľa uvedených základných parametrov sem patrí aj frazéma *vidieť svoje nerovné*, od ostatných jednotiek tohto typu sa však zreteľne odlišuje povahou svojej negácie: ide v nej o čiastkový zápor, kým všetky predtým uvedené jednotky vyjadrujú úplný zápor.

Oveľa pestrejšiu skupinu slovesných frazém predstavujú zo sledovaného hľadiska jednotky, v ktorých je aj na rovine uzuálnych, ustálených (teda nie individuálnych či aktualizáčnych) podôb prípustná, resp. celkom bežná premenlivosť vo vyjadrení záporu. Ako sa už naznačilo, v rámci tejto podmnožiny možno zistiť niekoľko špecifických prípadov.

Za najbežnejší spomedzi nich možno pokladať slovesné frazémy, v ktorých síce možno ako základnú podobu vidieť jednotku so záporom, ale v ktorých je rovnako bežná aj podoba s kladnou formou slovesnej zložky, napr. *byť/nebyť cepom, mechom udretý, mať/nemať v krvi cmar, srvátku, robiť/nerobiť z núdze cnosť, nerobiť si/robiť si z niečoho ťažkú hlavu, nemať/mať kde hlavu skloniť* a pod. Podstatné pri charakteristike takýchto jednotiek je zistenie, že zmena na osi klad – zápor tu nemení povahu frazémy, že teda aj variant s opačnou podobou uchováva frazeologickosť a frazeologickú identitu spojenia, a tak tu teória hovorí o modálnych variantoch daných frazém (porov. napr. Mlacek, Ďurčo a kol., 1995 alebo Mlacek, 2001).

Medzi spomínané špecifickejšie prípady takéhoto obmieňania treba rátať jednotky s lexikálnou variantnosťou založenou na premenlivosti slovesnej zložky. Ide o typ, v ktorom jeden z lexikálnych variantov obsahuje kladnú podobu jedného slovesa a druhý zasa zápornú podobu iného slovesa: *špiniť – nečistiť do vlastného hniezda* (pravda, variant s druhým uvedeným slovesom je na ústupe a bežnejšie sa objavuje iba v príbuznej parémii: *Mrcha vták, čo do vlastného hniezda nečistí*). Ďalšie osobitné prípady sa spájajú s konštrukčnými premenami vo výstavbe jednotky: *mať to svedomie – nemať toho svedomia, niekomu popod nos brnkať – nedat' si popod nos brnkať*. Špecifická a pomerne produktívnu skupinu tu tvoria prípady, v ktorých sa od slovesnej frazémy pripúšťajúcej aj kladnú, aj zápornú podobu derivuje parémia (konkrétne najmä príslovie), ktorá však máva iba zápornú podobu: *maľo-*

vat'/ *nemaľovať čerta na stenu* – *Nemaľuj čerta na stenu!*; *byť/nebyť* *varieškou do každého hrnca* – *Nebud' varieškou do každého hrnca!*; *kupovať/nekupovať* *mačku vo vreci* – *Nekupuj mačku vo vreci!* Pravda, aj tu platí známa mokijenkovská opozícia modelovosť – nemodelovosť (Mokijenko, 1980), a tak uvedený derivačný postup nemožno ani zďaleka aplikovať pri všetkých frazémach uvedeného typu. Ako spomenutú anomálnosť či idiomatickosť tu teda konštatujeme fakt, že uvedená modelovosť sa aj pri celkom analogických východiskových slovesných jednotkách realizuje nepravidelne, výberovo, teda vlastne nemodelovo alebo anomálne.

Po ostatných uvedených typoch, v ktorých sa už deriváciou prekračovala hrani-
ca medzi syntagmaticky a vetne stavanými frazémami a zároveň sa zreteľne zasahovalo aj do špecifiky vyjadrovania záporu v nich, prechádzame k sledovaniu frazém so stavbou jednoduchej vety a k zvláštnostiam výskytu či uplatňovania záporu v nich. Pred vlastným rozborom frazém naznačeného druhu treba uviesť nasledujúce dve poznámky:

Prvá z nich sa dotýka zastúpenia či výskytu záporu (a ním vyjadrenej negácie) vo frazémach tohto typu. Ide o ľahko overiteľný fakt, že aj pri spomínanej blízkosti týchto frazém k frazémam so stavbou slovesného syntagmatického spojenia je uplatňovanie záporu vo vetných frazémach zreteľne odlišné od situácie pri slovesných frazémach. Ak sme pri slovesných frazémach ako dosť bohato zastúpený typ vydělili jednotky, ktoré sa uplatňujú aj v kladnej aj v zápornej podobe, pri frazémach s vetnou stavbou je takáto premenlivosť takmer neznáma. Keďže tu ide o jednotky s výpovednou platnosťou, kladná či záporná hodnota slovesa je tu nezameniteľnou zložkou významu celého výroku, a teda nemôže sa voľnejšie meniť. Napr. v porekadle *Žaba mláku nájde* je rovnako pevne ustálená práve iba kladná forma a hodnota prísudkového slovesa, ako je zasa napríklad v jednotkách *Do žihľavy hromy nebijú* alebo *Sýty hladnému neverí* pevne zafixovaná iba záporná podoba slovesných zložiek. Obmeny tejto konštantnej podoby aj platnosti uvedených jednotiek (teda napr. výroky typu *Ani žaba vždy nenájde mláku* alebo *Aj do žihľavy niekedy hromy bijú* či *Niekedy aj sýty hladnému uverí*) sú, pochopiteľne, individuálnymi zásahmi do východiskových frazém a majú povahu aktualizácií týchto jednotiek. Pravda, v ojedinelých prípadoch sa môže zdať, že aj v oblasti ustáleného stvárnenia takýchto frazém je niekedy možná premenlivosť spojená s opozíciou kladu a záporu (*Krk na to nedám, že ... / Dám na to krk, že...*), rozdielnosť týchto jednotiek je však evidentne výraznejšia a podstatnejšia, než bola tá, ktorú sme zaznamenali pri podobne premenlivých slovesných frazémach. V uvedenej dvojici ide nielen o vyjadrenie istoty či neistoty, že sa niečo stane, že niečo prebehne, ale aj o akcentovanie iných sémantických prvkov celkovej hodnoty každej z týchto jednotiek.

Druhá signalizovaná poznámka sa dotýka veľkej rozmanitosti typov týchto vetných frazém so záporom. Zistenie pomerne veľkej pestrosti frazém skúmaného dru-

hu je tým prekvapujúcejšie, že predmetom rozboru v tejto pasáži nášho výkladu sú iba frazémy so stavbou jednoduchej vety (že tu teda nesledujeme jednotky so stavbou súvetia; o nich bude reč až v nasledujúcich častiach tohto textu) a že aj z hľadiska prítomnosti záporu je to súbor zreteľne limitovaný (už sme uviedli, že na rozdiel od jednotiek so stavbou slovesnej syntagmy je tu iba pomerne okrajovo zastúpený druh reprezentovaný uzuálnou premenlivosťou na osi klad – zápor). Spomenuté premisy naznačujú, že typov tu bude menej, a predsa základné zistenie hovorí o dosť veľkej pestrosti. Vysvetlenie tohto zdanlivého paradoxu možno nájsť v tom, že pri jednotkách s výpovednou platnosťou dôležitú úlohu zohráva aj ich žánrová špecifikácia (len okrajovo ešte dodajme, že práve takýmito jednotkami sa začína tá časť či oblasť frazeológie, ktorú niektoré novšie frazeologické teórie označujú názvom *frazeotextémy*).

Formulácie z obidvoch uvedených poznámok naznačujú, že aj pri spomenutej špecifikácii poskytuje pohľad na jednotky tu sledovaného typu viacero osobitných poznatkov o celkovom obraze fungovania záporu vo frazeológii. Venujme im pozornosť v nasledujúcich častiach tohto výkladu.

Nadväzujúc na myšlienku o relevantnosti žánrového ukazovateľa pri diferenciácii frazém tu sledovaného druhu, možno predovšetkým konštatovať, že zápor sa ako stabilný prvok uplatňuje aj v jednotkách so zreteľnou charakteristikou niektorého typu parémie, vlastne paremiologickej frazémy (najčastejšie príslovia) aj v jednotkách, ktorým chýba výraznejšia žánrová charakteristika a ktoré teda treba pokladať za vlastné frazémy či frazeotextémy. Jednotkami prvého uvedeného typu sú také výroky, ako *Darovanému koňovi (darovanej kobyly) nehľad, nepozerať na zuby – Sova nevysedí sokola – Stará čižma otlak nespraví – Nebude zo psa slanina (ani z vlka baranina) – Krv nie je voda – Z cudzieho krv netečie – Zlá zelina nevyhynie – Vrana vrane oko nevykole – Hlavou múr neprebiješ – Nemému dieťaťu ani vlastná mať nerozumie – Vreče sa pre jedno zrno neroztvorí – Jeden strom nerobí (staršie aj nečini) háj – Z toho mračna nezaprší – Z tej múky chleba nenapečieš* (vidíme, že ide najmä o zreteľné príslovia a porekadlá, prípadne o výroky na hranici medzi týmito dvoma základnými druhmi paremiologických frazém). Medzi signalizované jednotky druhého typu (čiže o vlastné vetné frazémy, ktoré nepatria do nijakého druhu parémii) možno zaradiť zasa napríklad takéto frazeotextémy: *(už) nebude dlho kašu dúchať; nespadne mu, nespadla by mu koruna z hlavy, keby...; s tým si kapustu neomastí; ani vlasok na hlave sa mu (jej, ti, im) neskriví; nebolo by od veci; to nestojí za reč; ani svätená voda mu nepomôže; o tom sa mu ani nesnívalo; ani muške by neublížil; niet mu/nebolo mu rady; ani pes za ním nezabreše, sa o neho neo/b/zrie; nezostal, nezostane kameň na kameni atď.* Podobne ako jednotky z prvej uvedenej skupiny aj tieto frazeotextémy sú aj pri viacerých analogických znakoch dosť rozdielne: Kým niektoré z nich sa blížia k vlastným parémiam a pripisuje sa im plat-

nosť tzv. povrávky (porov. Mlacek, 1982 – také sú z uvedených jednotiek napr. *s tým si kapustu neomastí, nebolo by od vecí, ani pes za ním nezabreše*), iné (napr. *o tom sa mu ani nesnívalo, nevyleje za golier, nebude už dlho kašu dúchať*) sú zasa bližšie k predtým spomínaným frazémam so stavbou slovesnej syntagmy (ako uzuálne zreteľne vyčlenená realizácia jednej *paradigmatickej formy* slovesnej frazémy).

Osobitnú poznámku si práve v súvislosti s témou tohto textu vyžaduje frazéma *Dobrá žena nemá ceny*. Typovo patrí medzi jednotky uvedenej prvej skupiny (paremiologické frazémy), jej špecifickosť, idiomatickosť spočíva v jej sémantickej hodnote: Prvoplánovo by sa jej význam mohol opísať aj takto – „je bezcenná“; niečo, čo nemá cenu, je bezcenné. Pri takomto jej „čítaní“ však narážame na pozitívne hodnotiace adjektívum *dobrá* (žena). Išlo by tu teda o istú protirečivosť. Autori starších paremiologických zbierok však vždy, pokiaľ túto jednotku zachytávajú, upozorňujú na jej opačnú platnosť: nemá ceny – nie je na predaj za žiadne peniaze, jej hodnota je veľmi vysoká. Je to teda jednotka výsostne idiomatická.

Podobne osihotenou jednotlivosťou je tu aj frazéma *Robota mu smrdí* (*nevoní*), v ktorej sa zápor uplatňuje iba na úrovni lexikálnej variantnosti danej jednotky. Pokiaľ sa však uplatní variant s týmto komponentom, zápor je v ňom celkom ustálený. Napokon, práve vďaka tejto ustálenosti záporu sa sloveso *nevoní* môže v tejto jednotke uplatniť ako zameniteľná synonymická zložka ku komponentu *smrdí* (je známe, že väčšina prípadov lexikálnej variantnosti frazém sa opiera práve o synonymiu slov, ktoré sa stali zložkami frazémy). Inou osobitosťou, ktorá sa tiež spája s variantnosťou a konkrétne s fakultatívnosťou slovesnej zložky v zápore, je parémia *Dva kohúty na jednom smetisku* (*sa neznesú*). Pri neprítomnosti tejto slovesnej zložky so zápornou formou síce zostáva frazéma vetnou jednotkou, ale jej výpovedná hodnota sa dosť výrazne mení, a tak skrátený variant evidentne stráca povahu paremiologického spojenia.

Hoci všetky doteraz sledované frazémy s vetnou stavbou a s prítomnosťou záporu sa ukázali ako veľmi pozoruhodné, to najvýraznejšie z celej analyzovanej sféry frazeológie máme ešte pred sebou. Konkrétne ide o dva osobitné druhy frazém, ktorých špecifickosť a vlastne až idiomatickosť spočíva práve v uplatnení záporu v ich stvárnení.

Prvým z týchto veľmi špecifických typov sú jednotky takéhoto druhu: *Div (dobre), že dušu nevy pustil – skoro dušu vypustil; div (dobre), že mu (že z neho) dušu nevytriaslo – skoro mu (z neho) dušu vytriaslo; div (dobre), že mu oči nevy padnú – skoro mu oči vy padnú; div (dobre), že z kože nevy letel – skoro z kože vy letel; div (dobre), že z nôh nespadol – skoro z nôh spadol; ešte mu neuschlo mlieko na brade – sotva mu mlieko na brade uschlo*. Zámerne sme uviedli viaceré z takýchto jednotiek až v dvoch podobách, kladnej i zápornej, pričom v slovníkoch a v zbierkach sa miestami zachytáva aj ich ďalšia premenlivosť, variantnosť (typu *skoro dušu vypus-*

til, vyplul; skoro, takmer z nôh spadol, zletel), tá však už podstatne neovplyvňuje problematiku, ktorú tu sledujeme prvorado, totiž otázku súvzťažnosti kladnej a zápornej podoby uvedených jednotiek.

Konštatujeme tu teda pestrosť zachytených podôb. Oprávnené sa tu vynára otázka, či je pri týchto jednotkách problém určenia samej totožnosti príslušných frazém, resp. problém ich ustáleného stvárnenia taký zložitý, alebo či tu máme do činenia iba s ťažkosťami ich lexikografického (či frazeografického) spracovania. Keďže ide o celú skupinu paralelných prípadov, treba sa pri nich trochu pristaviť.

Všeobecnú charakteristiku takýchto jednotiek možno začať konštatovaním, že vo väčšine spomedzi týchto prípadov nejde o vyjadrenie zreteľnej, vlastnej negácie, ale o vyjadrenie stavu či významu blížiaceho sa negácii. Citovaný J. Pavlovič (2003) hovorí v takýchto prípadoch o tzv. aproximatívnej negácii. Príznačné pritom je, že označovaná skutočnosť sa podľa uhla pohľadu môže vyjadriť aj kladnou aj zápornou formou, pričom každá z týchto foriem môže mať okrem uvedených variantných podôb aj ďalšie spôsoby uzuálne (nie individuálne) akceptovaného stvárnenia. V zápornej podobe je to popri zachytených formách jednotky *div, dobre, že z nôh nespadol* aj variant *tak-tak, že z nôh nespadol*, v kladnej podobe je popri variante *skoro z nôh spadol* aj variant *takmer z nôh spadol* (teda variant s lexikálnou obmenou), ale aj varianty s limitným slovesom: *išiel, mal z nôh spadnúť; skoro z neho dušu vytriaslo, takmer z neho dušu vytriaslo*, ale zasa aj *išlo, malo z neho dušu vytriasť*. Ak sa pozrieme na celú túto paletu uzuálnych realizácií sledovaných frazém z hľadiska vyjadrenia aj platnosti kladu a záporu (a negácie) v nich, ako aj so zreteľom na identitu či odlišnosť uvedených stvárnení, môžeme konštatovať, že ide nie o osobitné frazémy, ale o varianty tých istých frazém, pravda, varianty komplexnejších typov, teda varianty spájajúce v sebe prvky lexikálneho, konštrukčného aj modálneho typu variantnosti. Zápor sa v takýchto súvislostiach javí ako prostriedok separácie istých variantov príslušných frazeotextém, ako znak pri niektorých variantoch celkom stabilný a nezameniteľný.

Iba na doplnenie dodajme, že uvedené varianty so záporom (*div, dobre, že z nôh nespadol* atď.) majú popri špecifike vzťahu medzi záporom a negáciou aj niektoré konštrukčné zvláštnosti. Sú to totiž zvraty stojace na hranici osobitných konštrukčných typov, konkrétne na hranici frazém s vetnou a súvetnou stavbou. A keď upozorňujeme aj na túto stránku formálneho vyjadrenia sledovaných jednotiek, hneď doložíme, že medzi jednotkami so záporom nachádzame aj parémie s ešte otvorenejším stvárnením. Máme tu na mysli jednotky typu *nevedieť, kam z konopí; nevie, kde mu hlava stojí; dostať, čo pes nechce(l)* a pod. Ich problematika sa dotýka vlastne už slovesných frazém (sloveso + tzv. klauza – porov. citovaný F. Čermák a v súlade s ním aj D. Baláková), ale povrchovo sa blíži až k frazeotextémam so stavbou súvetia. Zo sledovaného hľadiska je pri nich pozoruhodné predovšetkým to, že kým v pr-

vých prípadoch je zápor pri nadradenom slovese, v ostatnom prípade je zasa celkom pevne ustálený len v podradenej vete či klauze.

Druhý typ z tohto rozmedzia medzi kladnou a zápornou formou vyjadrenia predstavujú prípady, ktoré sa v úvodnej ilustrácii naznačili príkladom *Ženu neprekričí iba trepačka*. Ani tu nejde o nejaký izolovaný či osihotený prípad. Z našej frazeológie možno uviesť viaceré ďalšie analogické prípady, napr.: *Z jedného syna nebyva iba sviňa – Už ich nerozdelí iba graca a motyka – Žena nebyva dobrá, lež káraná – Rehtor nenechá po sebe iba hrbu detí a roztrhaných kníh – Nikomu som nie dlžen, len Bohu dušu – Tomu jedlu nič nechýba, iba ústa – Nič mu nechýba, len vtáacie mlieko – Z blázna nebude len blázon – Nešťastie nechodí po horách, ale po ľud'och – Nepros sa chvostu, ale hlave – Viniču netreba dažďa, ale motyky – Krava nedojej vemenom, ale pyskom*.

Príklady ukazujú, že ide o frazeotextémy, ktoré konštrukčne vznikli elidovaním istých zložiek úplných výpovedí, a ďalej aj to, že toto vypúšťanie sa tu uskutočnilo a uzuálne ustánilo dvojakým spôsobom. Táto dvojakosť sa zreteľne ukáže, keď dané výroky vyjadríme explicitne, v úplných podobách. Teda napríklad: *Z blázna nebude len blázon* – Z blázna nebude nikdy nič iné, (vždy) bude z neho iba blázon; *Rehtor nenechá po sebe iba hrbu detí a roztrhaných kníh* – Rehtor nenechá po sebe nikdy nič iné, nechá po sebe iba hrbu detí a roztrhaných kníh. Skrátene a pritom „náležite“ možno platnosť týchto výrokov vyjadriť aj tak, že záporná forma slovesa z ustálenej podoby sa nahradí kladnou: *Z blázna bude (vždy) len blázon*; *Rehtor nechá po sebe (vždy) len hrbu detí a roztrhaných kníh*. Je evidentné, že práve opísaná anomálnosť vo vyjadrení opozície klad – zápor je výsostným znakom výraznej idiomatičnosti týchto jednotiek prvej naznačenej skupiny či podskupiny.

Špecifiku frazeotextém druhej uvedenej podskupiny možno ukázať podobným spôsobom, aký sme uplatnili v predchádzajúcom podtype: Keďže aj pri týchto jednotkách ide o výrazne stiahnuté konštrukcie, sledujme, čo napovie ich transformácia do explicitnejšej (pravda, už neustálenej) podoby: *Krava nedojej vemenom, ale pyskom* – Krava nedojej vemenom, ale dojej pyskom; *Nešťastie nechodí po horách, ale po ľud'och* – Nešťastie nechodí po horách, ale chodí po ľud'och. Obmena ukazuje, že špecifickosť týchto jednotiek sa tiež spája s elíziou, ale na inom mieste. Preto tu nemôžeme jednoducho zameniť záporné sloveso kladným, ako to bolo pri jednotkách predchádzajúcej podskupiny, nemožno tu teda povedať napr. *Krava dojej vemenom alebo Nešťastie chodí po horách*; takáto zmena vy celkom narúšala významovú aj pragmatickú hodnotu ustálenej jednotky. Uvedené transformácie frazém tejto skupiny signalizujú, že stabilná záporná podoba slovesnej zložky je tu pevne ustálená, ale v dodatkovej časti konštrukcie, ktorá je tu idiomatičným zvýškom po druhej vete, sa vypustil kladný náprotivok vyjadreného slovesa. Záporné sloveso tu teda stojí na svojom mieste, ale zároveň zastupuje aj svoj elidovaný náprotivok. Aj táto situácia

je teda výrazne anomálna, ale idiomatickosť takýchto jednotiek aj pri istej analógii s predchádzajúcim prípadom (elízia slovesnej zložky) je predsa dosť osobitná.

Nakoniec chceme charakterizovať uplatňovanie záporu vo frazémach so stavbou súvetia. Je známe, že tieto jednotky (zväčša ide o parémie rozličného druhu) tvoria veľkú časť celého frazeologického či idiomatického fondu v každom prirodzenom jazyku a okrem toho sa často stávajú východiskom na odvodzovanie mnohých vlastných (najmä nevetných) frazém. V takejto situácii neprekvapuje, že aj frazeotextém tohto konštrukčného typu a zároveň obsahujúcich aj zápor je v sledovanom fonde veľmi veľa, možno viac ako jednotiek všetkých typov, ktoré sme doteraz v tomto texte opisovali aj analyzovali. Ešte dôležitejšia ako toto rámcové zistenie o zastúpení jednotiek tohto druhu medzi frazeotextémami so súvetnou stavbou je skutočnosť, že môže ísť o jednotky rozmanitých súvetných konštrukčných typov (teda napr. frazémy so stavbou priradovacieho aj podradovacieho súvetia, vyjadrené spojko i bezspojkovo atď.), ako aj skutočnosť, že vyjadrenie záporu je tu vždy ustálené, nemenné. A hoci tieto konštatácie môžu navodzovať zdanie, že v tejto sfére nie je zo sledovaného hľadiska nič výnimočné, nič, čo by sa mohlo pokladať za zreteľne idiomatické či osobitné, pristavíme sa tu pri niekoľkých zvláštnostiach, ktoré ukážu, že aj táto množina frazém má zo skúmaného hľadiska viaceré pozoruhodné vlastnosti. Ako užitočné sa pritom javí postupovať podľa dvoch základných súvetných štruktúr, teda osobitne sledovať z tohto hľadiska jednotky so stavbou priradovacieho súvetia a osobitne zasa frazémy so stavbou podradovacieho súvetia.

Pri frazeotextémach so stavbou priradovacieho súvetia možno zaznamenať tieto špecifické vlastnosti (pravda, ide tu len o charakteristiku jednotiek so záporom): a/ Medzi frazémami tohto typu celkom jednoznačne prevažujú jednotky s bezspojkovým spojením vetných komponentov. To, pravdaže, dovoľuje rozličnú interpretáciu reálneho vzťahu medzi vetnými zložkami, a teda aj platnosti celej parémie. Napríklad jednotku *Nemáš, nedáš* možno chápať naozaj viacerými spôsobmi: *Nemáš, ani nedáš.* – *Ani nemáš, ani nedáš.* – *Nemáš, a teda (ani) nedáš, ale aj takto: Keď (ak) nemáš, (tak ani) nedáš.* (Len okrajovo o tejto jednotke dodajme, že do úzu sa v súčasnosti zreteľne dostáva aj jej špecifická aktualizovaná podoba *Nedáš, nemáš*, ktorou sa zásadne prehodnocuje pôvodné sémantické aj pragmatické zacielenie východiskovej jednotky: Táto zmenená jednotka mieri na jav úplatkárstva, čo v náplni pôvodnej jednotky nebolo ani náznakom prítomné, a tak tu pri naznačenej uzuálnej rozšírenosti tejto obmeny už treba hovoriť o osobitnej frazeotextéme (pravda, derivčne zreteľne spätjej so spomínanou východiskovou jednotkou). b/ Už v oblasti vlastnej syntaxe je pre bezspojkové súvetia príznačná tendencia k stabilnému poradiu, vo frazeológii tu možno hovoriť o zreteľnom ustálení poradia, ktoré sa stáva súčasťou všeobecnej ustálenosti takýchto jednotiek. Tento moment je relevantný aj smerom ku kvalite, ktorú zachytáva nasledujúca poznámka. c/ Práve so zreteľom na

zistenie z predchádzajúcej poznámky treba pri sledovanom druhu frazém konštatovať jednak prípady so záporom v prvej vete (*Ešte vlka nezabili, už na jeho kožu pili; Kocúr nie je doma, myši majú hody*) a jednak prípady so záporom v oboch vetných zložkách (*Robota nie je zajac, neujde; Nebabri, nekúpiš*), pričom v tomto druhom type je príznačné, že môže ísť o vyjadrenie istého paralelizmu: *Oko nevidalo, ucho neslýchalo; Nemca neprepiješ, ženu neprevedieš; Sviňu nepresviniš, vlka neprevlíčiš, babu nepreškriepiš, sedliaka neoklameš*. Práve tieto ostatné prípady možno v rámci celého súboru frazém sledovaného typu (so stavbou priradovacieho súvetia a s vyjadrením záporu) pokladať za jednotky s najvýraznejšou idiomatičnosťou, pričom je evidentné, že táto ich kvalita vyplýva ako synergický výsledok naznačených konštrukčných aj modálnych prvkov v ich stavbe aj sémantike.

Zo syntaxe súvetia je známe, že poradie viet v podradovaciích súvetiach je vo všeobecnosti voľnejšie ako v priradovaciích (okrem evidentnej výnimky pri súvetiach s prívlastkovou vetou). Vo frazémach tohto konštrukčného typu je poradie pevne ustálené rovnako, ako je tu ustálená aj prítomnosť záporu. Podobne ako pri frazémach so stavbou priradovacieho súvetia, aj tu nachádzame jednak prípady so záporom v oboch vetných zložkách, a jednak jednotky so záporom iba v jednej vete (pričom raz môže byť tento zápor v hlavnej, druhý raz vo vedľajšej vete, a to diferencovane, raz môže byť záporná hlavná a rovnako aj vedľajšia veta v antepozícii, druhý raz v postpozícii). Ilustrujme si túto škálu možností aspoň minimálnym počtom príkladov príslušných frazém:

Frazémy so záporom v oboch vetných zložkách: *Kto neseje, neveje; Kto nepracuje, nech (ani) neje; Ak roľu nepovezieš, z role neodvezieš. – Kopa nedá, ak snop nedá; Niet takej pesničky, čo by koniec (konca) nemala* (rozdiel medzi dvoma skupinami prípadov sú v postavení hlavnej a vedľajšej vety).

Frazémy so záporom v hlavnej vete: *Nijaká kaša sa neje taká horúca, ako sa navarí; Nenájdeš niečo, niekoho, aj keby si s lampášom hľadal* (záporná hlavná veta v antepozícii) – *Čo raz z úst vypustiš, to ani štyrmi pármí koní späť nestiahneš; Kto sa narodil ku babce, nepríde ku stovce; Kde je psota, tam nebude cnota* (záporná hlavná veta v postpozícii).

Frazémy so záporom vo vedľajšej vete: *Kto nemá v hlave, má (musí mať) v päťtách; Keď netečie, aspoň kvapka* (záporná vedľajšia veta v antepozícii) – *Žne tam, kde nesial* (záporná vedľajšia veta v postpozícii).

Aj o všetkých týchto diferencovaných prípadoch možno konštatovať, že zastúpenie aj umiestnenie záporu patrí spolu s ich výstavbou, s poradím vetných komponentov k výrazným ukazovateľom separácie aj idiomatičnosti sledovanej časti frazeológie.

Formuláciu z predchádzajúceho odseku možno pokladať aj za začiatok záveru celého tohto textu. Ak na ňu trochu zovšeobecňujúco nadviažeme, môžeme konšta-

tovať, že v celom našom rozboře sa ukázalo, že uplatnenie záporu v slovenských frazémach je rozmanité, funkčne aj formálne diferencované. Ďalej sa potvrdilo, že rozdielnosť v sledovanom súbore frazém sa prejavuje aj v smere obligátneho či fakultatívneho uplatňovania záporu. Ako závažný moment pri skúmaní takýchto frazém sa konštatovala a dokázala konštrukčná typológia sledovaných jednotiek. Dommnievame sa, že poznatky získané analýzou tejto časti frazeologického fondu slovenčiny môžu byť prínosom aj pre bežnú jazykovú prax (napr. pri využívaní a vyhodnocovaní uzuálnych aj aktualizovaných podôb jednotiek skúmaného typu) aj pre nasledujúce lexikografické či frazeografické spracovanie takýchto jednotiek (napr. v oblasti zachytenia uzuálnej premenlivosti čiže variantnosti spojenej práve iba s vyjadrením záporu alebo spojenej aj s vyjadrením záporu).

Literatúra

- BALÁKOVÁ, Dana: Konštrukčné typy slovenských somatických frazém. In: Parémie národů slovanských. II. Ed. J. Raclavská. Ostrava: Ostravská univerzita 2005, s. 118 – 128.
- ČERMÁK, František: Frazeologie a idiomatika. In: J. Filipec, F. Čermák, Česká lexikologie. Praha: Academia 1985, s. 166 – 236.
- MLACEK, Jozef: Paremiológia – frazeológia – idiomatika. In: Parémie národů slovanských. II. Ed. J. Raclavská. Ostrava: Ostravská univerzita 2005, s. 5 – 13.
- MLACEK, Jozef: Povrávky. In: Studia Academica Slovaca. 11. Ed. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1982, s. 349 – 362.
- MLACEK, Jozef: Tvary a tváre frazém v slovenčine. Bratislava: Stimul 2001. 170 s.
- MLACEK, Jozef – ĎURČO, Peter a kol.: Frazeologická terminológia. Bratislava: Stimul 1995. 160 s.
- MOKIJENKO, Valerij M.: Slavianskaja frazeologija. Moskva: Izdatel'stvo Vysšaja škola 1980. 207 s.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: Přísloví jako součást kontextu. In: Cestami poetiky a estetiky. Praha: Československý spisovatel 1971, s. 277 – 359.
- PAVLOVIČ, Jozef: Negácia v jednoduchej vete. Bratislava: Slavistický kabinet SAV 2003. 137 s.
- ZICH, Otakar: Lidová přísloví s logického hlediska. Praha: Nakladatelství ČSAV 1956. 178 s.

Milan Majtán

BASKÝ VRCH – BASKÉ, NIE BASKE

Venované doc. PhDr. Slavomírovi Ondrejovičovi, CSc., k jeho životnému jubileu

MAJTÁN, M.: Baský vrch = Baské, not Baske. Slovenská reč, 71, 2006, No. 2, pp. 78 – 82. (Bratislava)

Eastward from Trenčianske Teplice in the southern part of village Omšenie and in the northern part of Krásna Ves in the edge of the mountains named Strážovské vrchy, there is a rocky mount with unusual name *Baske*. This word has since 17th or 18th century short ending represented by short vowel *-e*. This form of name is very unusual in Slovak and it causes that language users try to avoid its declination and prefer to use descriptive form with the name in nominative (*na vrchu Baske*) or they do not decline the name *Baske* at all. The author of this paper proposes to standardize the name of mountain in the form *Baské* (which was used formerly until the second half of 17th cty.) with *-é* and to decline it like adjective.

Verte či neverte, je to ako v rozprávke: Na Slovensku je vrch, ktorého názov reprezentatívna časť a azda aj väčšina používateľov spisovnej slovenčiny neskleňuje.

Východne od Trenčianskych Teplíc v južnej časti chotára obce Omšenie a v severnej časti chotára obce Krásna Ves na južnom okraji Strážovských vrchov sa nachádza skalnatý vrch s nezvyčajným názvom *Baske*, ktorý je sčasti aj súčasťou chráneného územia *Žihľavník – Baske*. Názov *Baske* má od 17. alebo od 18. storočia nezvyčajnú podobu, zakončený je na krátku samohlásku *-e*. Táto nezvyčajná podoba názvu spôsobuje, že sa používatelia vyhýbajú jeho skloňovaniu. Použijú opisnú konštrukciu s názvom v nominatíve alebo názov použijú ako nesklonný.

V encyklopedickej monografii o Slovensku z roku 1972 sa pri opise fauny i reliéfu uvádza iba *Žihľavník*, vrch *Baske* sa ani nespomína (Slovensko. Príroda, s. 40, 180).

V turistickom sprievodcovi z r. 1964 však čítame: *obidve značky vystúpia na vrchol Baske; za strmého zostupu z Baske prídeme na líku* (s. 96); *v miernom výstupe až pod vlastné úpätie Baske* (97 – 98); *útulňa bola vybudovaná na vrchu Baske* (180). V novšom prepracovanom vydaní sprievodcu z r. 1985 podobne možno nájsť spojenia *na vrchol Baske; na úpätie vrchu Baske* (120).

Koncom minulého storočia sa niektorí autori pokúšali pozmeniť názov tak, aby ho bolo možné skloňovať. Tak napr. v Encyklopédii Slovenska (1977: I, s. 156 – 157 a 1981: V, s. 616 – 618) a v novšom turistickom sprievodcovi (1985, s. 13) sa popri podobe *Baske* uvádza podoba *Basky* a z nej utvorený ďalší názov *Baské predhorie*. Avšak ani podobu *Basky* sa autori neodvážili skloňovať. Ešte predtým, v stručnom

turistickom sprievodcovi po Trenčianskych Tepliciach, sa objavila aj podoba *Basko* (1967, s. 43, 44) a vo vlastivednej monografii o obci Krásna Ves podoba *Baské* (*Bas-kov kameň*) (Obert, 1988, s. 9).

Horský masív a či vrch Baske sa nachádza na významnom mieste, ktorým išla starodávna hranica medzi Košeckým a Uhrovským panstvom, kde sa schádzali a schádzajú chotáre obcí Omšenie a Dolná Poruba zo severu, Krásna Ves a Slatina nad Bebravou z juhu a kade prechádza aj dnešná hranica medzi okresmi Trenčín a Bánovce nad Bebravou. A práve preto sa pri opise hraníc obce Mšenné (v listine *Mysen*, dnes Omšenie) už roku 1355 spomína toto miesto ako **Basný vrch* (v maďarskej podobe *Bazna hegy*)¹. Osada s názvom **Basná* (dnešná Krásna Ves) sa v listinách dokladá od začiatku 13. storočia, od roku 1208².

V r. 1638 pri opise hranice chotára Krásnej Vsi sa píše: *Chotár krásňanský začína sa od Širokého kra na Vodný Bzovík k studni, odtiaľ hore dolinou na Košariská k Žihľavnému vrchu, k Medznému na skalu, na ktorej sú tri križe vytesané a jeden javor z tej skaly vyrastený, v ktorom javore je jeden bránny klin vhlobený, a odtiaľ na Baský vrch k Milošovmu a na Čierne kalište*.³ Spis obsahuje výpovede 91 svedkov o hranici medzi obcami Omšenie a Krásna Ves. V takmer všetkých výpovediach sa spomína *Baský vrch*, iba v jednom zápise je podoba *vrch Baský* a v jednom *Baske*. V ďalšom opise tohto územia z roku 1643 je zápis o chotárnej hranici obcí Krásna Ves, Slatina nad Bebravou a Šípkov patriacich k zámku Uhrovec: *Najprv hore Mokrym Bzovikom, tade na Žihľavný vrch k Košariskám, niekedy richtára krásňanského, potom vrchom až ku Skalke križnej, na ktorej sú od starodávna križe vysekané a nad ňou jeden javor vyrastený, v ktorom bol niekedy klin železný zahlobený, ktorý Porúbčania vyrúbali, ba i križe na tej skale vytesané pokazili. Pri tejto skale schádzajú sa štyri chotáre: mšenský, krásňanský, veľkoslatinský a maloporúbčanský*⁴. Tu sa názov *Baský vrch* priamo nespomína.

¹ V listine z roku 1355 sa spomínajú: *Taplapatak, Haskufeu forrás, Farcasku, Farcashy, Bykerdeu, Wag folyó, Zylfa, Kerekhyg, Predbothyge, Temerdukyg, Charnapotoka, Hozthomisel patak, Borloghy, Zuhybzowyk völgy, Tyzafa, Bazna hegy, Bohomyrporloga barlang* (Fekete-Nagy, 1940, s. 155).

² 1208 *t. Baznan*, 1289 *Baznya*, 1338, 1355, 1477, 1479, 1506, 1525 *Bazna*, 1399, 1419, 1450, 1480, 1499 *Basna*, 1483 *poss. Baztis (?)*, *Pasna*, 1526 *Bazlia* (Fekete-Nagy, 1940, c. m.; VSO, 2, s. 94); potom 1532 *Krasnaves* (Obert, 1988, s. 9), 1543, 1549, 1555, 1588 *Krazna*, 1553 *Krasna Wes*, 1578 *Krasna*, 1596, 1602, 1608, 1613 *Kraszna*, 1598 *Kraszno* (Dik.), 1638 *Krasna*, w *Krasneg wsy, chotar krasnyansky* (pozri pozn. 3); 1773 *Krasznán, Krasnany*, 1786 *Kraszna*, 1808 *Krászna, Krásná, Krásná Wes*, 1920 *Krásna Ves, Krásnejsa* (Majtán, 1998, s. 146).

³ *Chotar krasnyansky zaczyna se od Ssyrokeho kra na Wodny Bzowik k studny, odtud hore dolin[ou] na Kossariska k Zyhlawnemu wrchu, k Meznemu na skalu, na ktereg su try križe witesane, a gedden yawor z tegže skali wirostly, w kteremžto yawore gest gedden branny klin whlobeny, a odu[d na] Basky wrch k Mylossowemu až na Čzerne kalisste..* (ŠObA Bytča, Fond Trenčianska župa, Possessiones: Krásna Ves, No 7 (1638)).

⁴ *Predne pak hore Mokrym Bzowikom, tade na Žihlawny wrch k Kossariskam niekedy richtara krasnianskeho, potom vrchom až k Skalce križney, na kteryžto gsu od starodawna križe wisekane*

Do polovice 17. storočia sa teda tento vrch nazýval *Baský vrch*. Avšak už r. 1638 sa objavuje aj zápis *Baske*, ktorý by sa mal čítať ako *Baské*, pretože dĺžky sa v týchto rukopisoch podobne ako vo väčšine vtedajších písomností nepoužívali. Ťažšie by bolo rozhodovať, či sa v tomto tvare stredného rodu naznačuje, že ide o novší variant staršieho názvu **Baské bralo*, alebo **Baské územie*, alebo o posesívne spojenie **Baské vrch*, v ktorom bu išlo o starobylú konštrukciu vyjadrujúcu príslušnosť k rodine ako celku, zodpovedajúcu posesívam, ktoré majú v súčasnej spisovnej slovenčine príponu *-ovie*. Spisovná podoba názvu by teda mohla byť aj **Bas(k)ovie vrch*. V dnešných nárečiach na okolí prevládajú konštrukcie s príponou *-ech* (čakalo by sa **Baskech vrch*), ale v neďalekom Turci sú dodnes konštrukcie s príponou *-e/-é*, ktoré sa mohli využívať v minulosti aj na území ďalej na západ (to by sme mali **Baské vrch* a či **Baske vrch*). Navyše všetky uvádzané adjektíva (*Bas(k)ovie*, *Baskech*, *Baské*, *Baske*) v spisovnom jazyku i v nárečiach sú nesklonné. Možno predpokladať, že východiskom názvu je osobné meno *Bas*. Zemianska rodina s týmto menom žila na území Trenčianskej stolice od začiatku stredoveku. Komes Bas, syn Basov (*comes Baas, filius comitis Baas, comes Trinchyniensis* 1251), bol dokonca v rokoch 1251 – 1260 trenčianskym komesom (županom)⁵ a podľa vlastivednej monografie o obci Krásna Ves aj prvým známym majiteľom hradu Uhrovec. Autor monografie síce pochybuje o súvislosti medzi osobným menom *Bas* a starším názvom Krásnej Vsi *villa Basna*, ktorý sa používal až do 16. storočia, pretože prvý záznam názvu osady je z roku 1208 a komes Bas sa spomína až o pol storočia neskôr (Obert, 1988, s. 8), no v zápise z roku 1251 sa pripomína aj otec komesa Basa s takým istým menom a Basovci mohli v tom kraji žiť (a obec mohla existovať) už v 11. storočí alebo aj skôr. So starším názvom obce dáva autor monografie prirodzene do súvislosti aj názov vrchu (horského masívu) *Baské (Baskov kameň)*. Pri názve vrchu možno predpokladať aj východiskové osobné meno *Basek* alebo *Basko*, čo mohlo byť meno niektorého z Basových potomkov alebo iných príbuzných. Pravdepodobnejším východiskom však mohol byť aj predchádzajúci názov obce Krásna Ves, ktorého presnú podobu nepoznáme. Predpokladá sa, ako sme vyššie uviedli, podoba **Basná*. Prípona *-ský* pri názvoch vrchov utvorených z osadných názvov je takmer bezvýnimčná. Čakali by sme preto skôr niektorú z podôb, ako sú **Basniansky vrch*, **Basenský vrch* alebo **Basenské*.

Stále nás však provokuje podoba *Baske* s krátkym *e*. V slovenčine takáto podoba prirodzeným spôsobom vzniknúť nemohla. Treba však pripustiť, že v 17. a 18.

---

a nad niu gedem yawor wirostly, w kteremž niekdy bil klin železny zahlobeny, kterižto Porubczanie wirubali, ano y križe na teyže skale witesane pokazili. U ktereyžto skaly schazagiu se čtyry chotare, yakožto mssensky, krasniansky, welikoslatinsky a maloporubczansky. (ŠObA Bytča, Fond Trenčianska župa, Possessiones: Krásna Ves, No 1 (1643).

⁵ CDSL, s. 260, 341, 372, 449, 480.

storočí sa pri písaní dĺžky väčšinou neoznačovali, tak sa mohla dostať do používania aj podoba *Baske* s krátkym *e*. Alebo ju do máp jednoducho zaviedli kartografi a upevnili turisti. Ak pripustíme prirodzenejšiu podobu prídavného mena *Baské*, nebolo by treba predpokladať staršie privlastňovanie typu „Baskovie vrch“ v podobe „Baske/Baské vrch“. Vystačili by sme s interpretáciou zo slovného spojenia ako „Baské brdo“ alebo ako „Baské bralá“, tak ako je zo 17. storočia doložená podoba *Baský vrch*. Podobu názvu vrchu *Baské* by bolo možné vysvetliť aj ústupom určovaného slova (*brdo*, *skaly* a pod.), hoci takéto dvojslovné podoby tohto názvu nateraz nepoznáme. V posledných rokoch sa však v miestnych a regionálnych textoch objavili popri nesklonných podobách typu *od Baske*, *z Baske* aj skloňované podoby názvu.

V Topbuletine pre účastníkov Celoslovenského 37. tábora ochrancov prírody a krajiny v obci Čierna Lehota v dňoch 14. – 21. 07. 2001 je text: *vo vrcholovej časti Baskeho* (s. 12). Z internetu sme získali z roku 1999 zo záznamu o pozorovaní zatmenia na tomto vrchu dokonca zápis *Baskické pohorie*, svedčiaci o ľudovej (asociatívnej) etymológii tohto názvu, a text: *zostup z Baskeho po svahu Žihľavníka stál za to*. Z ďalších rokov sú doklady z „kroniky“ Dubnického cyklistického maratónu: 2001 *nezvládol zjazd z Baského*; 2002 *keď prvý pretekár prešiel cieľovou páskou, bol Enzo ešte niekde pod Baským*; 2003 *upozornenie z Baskeho, že cestou dolu už dnes mali päť zlomených kľúčnych kostí* a ďalšie 2005 *Baské, na chate Baské*. Z roku 2005 sú na internetových stránkach aj texty: *zimné stretnutia turistov trenčianskeho regiónu na Baskom*, *silvestrovské výstupy na Baske*, *priebeh Zimného stretnutia turistov na Baskom*, *poriadanie okresných zrazov TOM na Baskom*, zo stránky o obci Krásna Ves je iba podoba *Baské*.

Názov by mal byť podľa nášho názoru štandardizovaný v podobe *Baské*, a to so zreteľom na to, že pravdepodobným východiskom je vzťahové adjektívum *baský*, ako o tom svedčia doklady zo 17. storočia. V spisovnej slovenčine by sa mal skloňovať takto: nom. *Baské*, gen. (z) *Baského*, dat. (k) *Baskému*, akuz. (na) *Baské*, lok. (o) *Baskom*, inštr. (pod) *Baským*.

Podoba *Baske* by sa dala tolerovať iba vtedy, ak by sa prijalo menej pravdepodobné vysvetlenie z nesklonného posesíva **Baské/*Baske* (< **Baskovie*).

Nezvyčajná a slovenčine cudzia podoba názvu *Baske* vyvolala (ako sme už spomenuli) aj pokus o zmenu na *Basky*⁶, po ktorej by sa názov zaradil do systému

⁶ Názov *Baske* však nezvyčajnou podobou nebol celkom sám.

O niekoľko desiatok kilometrov na sever nad Nosicami sa vypína vrch, ktorý sa donedávna nazýval *Klape*, dnes *Klapy*. Turistický sprievodca z r. 1967 o ňom uvádza: *skalný útvar Klapy (v miestnom názvosloví Klapé a tiež Cigánka); vrchol kóty Klape* (s. 53); *Klape (654 m) vrchol vypínajúci sa nad Priehradou mládeže, s vajcovitým temenom, takmer bez zalesnenia. Vápencový útes s pestrou paletou lesných a skalných kvetín* (s. 137). A sprievodca z r. 1984: *skalnatý vrchol Klapy* (s. 88); *Klapy (654 m) skalnatý vrch nad vodnou nádržou Nosice* (s. 225 – 226). Podoba *Klapy* sa ako jediná uvádza aj v encyklopedickej monografii o Slovensku z roku 1972 (Slovensko. Príroda, s. 475). V povesti sa o tomto vrchu

slovenských názvov (a substantív vôbec). Skloňoval by sa (podľa vzoru *dub* alebo *žena*) ako názvy *Babky*, *Boboty*, *Čupy*, *Rysy*, hoci názvy vrchov v pluráli sú pomerne zriedkavé.

Literatúra

- Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. T. 2. Slovenský diplomatár. Zv. 2. (1235 – 1260). Ed. R. Marsina. Bratislava: Obzor 1987. 640 + 32 s. (skratka: CDSI.).
- Dikálne súpisy býv. Trenčianskej župy. Fotokópie v archíve Historického ústavu SAV (skratka: Dik.).
- Encyklopédia Slovenska. Zv. 1 – 6. Bratislava: Veda 1977 – 1982.
- FEKETE Nagy, Antal (1941): Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. IV. kötet. Trencsén vármegye. Budapest: Kiadja a Magyar tudományos akadémia 1941. 415 s.
- GALVÁNEK, Viliam a kol. (1967): Javorníky. Turistický sprievodca ČSSR, zv. 36. Bratislava: Šport 1967. 206 s.
- MAJTÁN, Milan (1998): Názvy obcí slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773 – 1997). Bratislava: Veda 1998, 600 s.
- MELIŠ, Štefan (2002): Kráľ Matej pod Manínom. Martin: Matica slovenská 2002. 234 s.
- MULÍK, J. – HALAŠA, J. (1967): Trenčianske Teplice. Stručný turistický sprievodca. Trenčín: 1967.
- OBERT, Štefan (1988): Krásna Ves. Dejiny obce a jej súčasnosť. Topoľčany: Vlastivedné múzeum 1988.
- Slovensko. Príroda. Red. M. Lukniš. Bratislava: Obzor 1972. 920 s.
- VAVRÍK, Bartolomej – GALVÁNEK, Viliam (1984): Javorníky, Kysuce. Turistický sprievodca ČSSR. Bratislava: Šport 1984. 312 s.
- VAVRÍK, Bartolomej – VAVRÍKOVÁ, Eta a kol. (1985): Strážovské vrchy. Turistický sprievodca ČSSR. Bratislava: Šport 1985. 320 s.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. 2. Bratislava: Veda 1977. (skratka VSO.).
- VŠETEČKA, J. (1927): Trenčianske Teplice. Turistický průvodce. Trenčianske Teplice: 1927.
- ZÁVODSKÝ, František a kol. (1964): Strážovská hornatina. Turistický sprievodca ČSSR, zv. 39. Bratislava: Šport 1964. 320 s.

---

piše: *Vybudovali si naši prastarí predkovia na tomto vrchu pozorovateľňu a umiestnili do nej strážcov, čo vo dne v noci sledili po okolí, kam len mohli dovidieť. Keď zbadali nepriateľské vojsko, rozozvučali obrovské drevené klapačky. Ich zvuk sa niesol široko-daleko. Keď obyvatelia okolitých osád začuli výstražný signál klapáčiek, mali dosť času schovať sa pred votrelcami. Odttedy sa tento vrch volá Klapé. – Tam hore na temene Klapého, na jednom skalisku sedí si mladá Cigánka, hrniec s kašou v jednej ruke, lyžica v druhej, a hostí sa ostošesť.* (MELIŠ, Š.: Kráľ Matej pod Manínom. Martin: Matica slovenská 2002, s. 38, 39). – Povešť spomína klapačky ako základ ľudovej etymológie. Internetové stránky názov *Klape* predstavujú ako singulárový názov stredného rodu a neskloňujú ho: *celá trasa je úplná pohoda, až na to Klape; samotné Klape som išiel už niekoľkokrát; tak som sa nevracal z Klape tadiaľ, ako som vyšiel; traverz poza Klape; zvyšok cesty až pod Klape boli „blatové hody“; za vrchom Klape začína sa štrkovitá cesta.* Novšia podoba *Klapy* je plurálová a skloňuje sa: *skalnaté hrebene Súľovských skál alebo i Klapov; Klapy, Záklapie; prírodná rezervácia Klapy; na Klapoch nájdeme drieň* a pod.

EUGEN PAULINY A SMOLENICKÁ KONFERENCIA r. 1965 ALEBO O STRATE JAZYKOVEDNEJ PAMÄTI

Prirodzenou súčasťou zápasu o spoločenský vplyv je zápas o predchodcov, zápas o interpretáciu diela a postojov vynikajúcich predstaviteľov našej vedy a kultúry v dávnejšej, ale i celkom nedávnej minulosti. Platí to všeobecne o situácii v našej spoločnosti, ako aj o situácii v našom odbore. Takýto zápas môže byť aj nečistý; najnovšie to ukázal S. Ondrejovič vo svojich Poznámkach k pokusu o vedecký a osobnostný profil Jozefa Ružičku, uverejnených v Slovenskej reči, 2005 na s. 223 – 227. Na viacerých miestach tohto textu prekročil hranice možného omylu a dopustil sa vedomého hrubého skreslenia historických skutočností, ktoré si možno overiť čírym nazretím do príslušných prameňov (okrem iného aj do predchádzajúcich ročníkov časopisu Slovenská reč), a tým okrem iného aj hlboko podcenil čitateľov Slovenskej reči. Skreslenie sa prejavuje v celkovom hodnotení osobnosti a diela Eugena Paulinyho, v tendenčnom výbere faktov, o ktorých polemizuje, ako aj v interpretácii týchto faktov.

Vo svojom príspevku sa zacielim na účinkovanie Eugena Paulinyho na vedeckej konferencii o slovníku spisovnej slovenčiny, ktorá sa uskutočnila 21. – 23. júna 1965 v Domove vedeckých pracovníkov v Smoleniciach. (štyri oponentské posudky a podrobný priebeh diskusie, ako aj odpoveď Štefana Peciaru na kritiku uverejnil časopis Slovenská reč v 1. a 2. čísle ročníka 1966). V príspevku nemienim polemizovať so všetkými vývodmi autora citovaných poznámok, hoci by nedalo veľkú námahu vyvrátiť tieto vývody, lebo im zreteľne chýba opora v skutočnosti, presvedčivá argumentácia a objektívna interpretácia vecí. Mnohým výrokom však nechýba neopodstatnené sebavedomie, pocit nadradenosti a zádrapčivosť.

V rámci vymedzenej témy sa vo svojom texte budem zaoberať týmito štyrmi okruhmi otázok: 1. Význam a výsledky citovanej smolenickej konferencie. 2. Stanovisko Eugena Paulinyho na tejto konferencii. 3. Jednotnosť alebo nejednotnosť postupu Eugena Paulinyho a Jozefa Ružičku na uvedenej smolenickej konferencii. 4. Niektoré zovšeobecnenia. Tieto okruhy sú navzájom úzko previazané, preto nemožno vopred vylúčiť, že niektoré veci sa budú krížiť alebo opakovať.

1. Smolenická konferencia o slovníku spisovnej slovenčiny v júni 1965 patrí v dejinách spisovnej slovenčiny a jej kultúry medzi prelomové. Na základe dôkladnej analýzy prvých štyroch dielov Slovníka slovenského jazyka a po dlhodobej príprave táto konferencia vyslovila jednotný hodnotiaci názor slovenských jazykovedcov slovakistov na normotvornú a kodifikačnú prax Slovníka slovenského jazyka,

ktorý vznikol v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV (vtedy ešte Ústave slovenského jazyka SAV) pod vedením Štefana Peciara. Tento názor bol prevažne kritický (pričom sa všeobecne kladne hodnotila skutočnosť, že sa dokončilo také významné dielo slovenskej jazykovedy, ako je prvý úplný výkladový slovník spisovnej slovenčiny, a že lexikograficky je to dielo na súčasnej úrovni jazykovedy). Kritika vyčítala slovníku dve základné chyby: 1. že slovnú zásobu spisovnej slovenčiny neodôvodnene rozširuje o neadaptované (najmä české) slová a výrazy, ktoré sa v slovníku označujú „kryciami“ kvalifikátormi knižný výraz, zastaraný výraz, knižný zastaraný výraz, zriedkavý výraz; 2. že slovnú zásobu spisovnej slovenčiny neodôvodnene ochudobňuje o domáce slovenské slová (tým, že ich hodnotí ako ľudové, nárečové alebo krajové). Tieto dva závery sú obsiahnuté v obidvoch hlavných oponentských posudkoch Slovníka slovenského jazyka, ktoré na základe požiadania organizátorov konferencie vypracovali Eugen Pauliny a Gejza Horák s kolektívom oddelenia gramatiky a štylistiky vtedajšieho Ústavu slovenského jazyka SAV (v Paulinyho posudku je to na s. 11, v Horákovom posudku je to na s. 17).

Na tieto dva závery osobitne poukázal Jozef Ružička počas rozpravy (porovnaj Diskusiu o Slovníku slovenského jazyka v Slovenskej reči, 1966, č. 2, s. 80), ako aj v závere rokovania konferencie (pozri citované miesto, s. 111 – 112), v publikovanej koncepcii Krátkeho normatívneho slovníka (Ružička, 1971, s. 78) a ako výsledok rokovania sa v tomto znení uverejnili aj v časopise Kultúrny život krátko po konferencii; bola to informácia pre širšiu kultúrnu verejnosť, ktorá bola do veci zainteresovaná tým, že pred konferenciou na stránkach tohto týždenníka mala možnosť sledovať širokú výmenu názorov predstaviteľov slovenskej kultúrnej obce a slovenských jazykovedcov na otázky spisovnej slovenčiny a jej kultúry, osobitne na kodifikáciu slovných zásob v Slovníku slovenského jazyka.

Myslím, že po Ondrejovičovom vyjadrení (2005, s. 225), podľa ktorého „tvrdenie o vedomom skresľovaní obrazu súdobej slovenčiny v Slovníku slovenského jazyka je úplne nepravdivé“, som tu povinný zdôrazniť predovšetkým tri veci: 1. Uvedené závery sú výsledkom rokovania vedeckého fóra slovenských jazykovedcov slovakistov, proti ktorým stál Štefan Peciar sám (s podporou ešte jedného rusistu). Tieto výsledky sa stali súčasťou dejín spisovnej slovenčiny, vošli do početných vedeckých a iných publikácií o spisovnej slovenčine, ako aj do prác o novších dejinách slovenského spisovného jazyka. 2. Na tieto závery nadväzovali ďalšie vedecké podujatia organizované Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV, z týchto záverov vychádzala dôkladná kolektívna revízia hesiel zahrnutých do 1. dielu Slovníka slovenského jazyka, ktorej výsledky sa po niekoľko rokov uverejňovali v novozaloženom časopise Kultúra slova pod názvom Čítame Slovník slovenského jazyka (tieto práce v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV po viac rokov koordinoval Milan Urbančok) a stali sa východiskom pri koncipovaní a hodnotení slovných zásob spi-

sovnej slovenčiny v početných ďalších kodifikačných a iných príručkách vznikajúcich v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV. Na týchto kolektívnych pracovných výsledkoch slovenských jazykovedcov slovakistov sú založené predovšetkým lexikografické diela o súčasnej spisovnej slovenčine, ktoré v širokom rozsahu ovplyvňujú súčasnú jazykovú prax; mám na mysli Česko-slovenský slovník v dvoch vydaniach, Krátky slovník slovenského jazyka v štyroch vydaniach a Synonymický slovník slovenčiny v dvoch vydaniach. Z týchto výsledkov vyrastala široká regulačná práca Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV od začiatku druhej polovice 60. rokov 20. storočia. 3. Tieto výsledky doteraz nikto nespochybnil ani nezrušil, ba nikto ich neurobil ani predmetom vážnej vedeckej analýzy alebo revízie; kým sa tak nestane (alebo treba za signál na takúto revíziu pokladať kritikovo vyjadrenie uvedené na začiatku tohto odseku?), je nevyhnutné ich rešpektovať ako historický fakt, ktorý nemožno obchádzať alebo z histórie vynechať.

V súvisi s prichystaným programom a priebehom smolenickej konferencie sa žiada pripomenúť, že podľa pôvodného programu sa mala na konferencii predložiť a prerokovať aj koncepcia nového, jednozväzkového výkladového slovníka spisovnej slovenčiny; mal to byť Príručný slovník spisovnej slovenčiny, no autor tejto koncepcie sa na základe priebehu a výsledkov konferencie vzdal prerokovania tohto bodu a koncepcia sa nestala predmetom rokovania na konferencii. Po zmene na mieste riaditeľa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v jeseni r. 1965 sa prijalo rozhodnutie vypracovať Krátky normatívny slovník (jeho rámcovú koncepciu vypracoval a odbornej verejnosti predložil Jozef Ružička r. 1971). Ukázalo sa však, že aktuálnejšia je potreba vypracovať najprv Česko-slovenský slovník; až po jeho dokončení sa konštituoval autorský kolektív jednozväzkového výkladového slovníka spisovnej slovenčiny, ktorý vypracoval koncepciu Krátkeho slovníka slovenského jazyka a po jej obhájení začal na slovníku pracovať v druhej polovici 70. rokov 20. storočia.

V súvisi s tým, čo som tu o smolenickej konferencii z r. 1965 napísal, istotne nie je zanedbateľný fakt, že kritik môjho Pokusu o vedecký a osobnostný profil profesora Jozefa Ružičku (Slovenská reč, 2005, s. 110 – 121) sa tejto smolenickej konferencie nedotkol ani slovom.

Len na okraj citovaného kritikovho vyjadrenia pripomínam, že som nepísal o „vedomom skresľovaní obrazu súdobej slovenčiny v Slovníku slovenského jazyka“, ako mi to pripisuje S. Ondrejovič, lež o „vedomom skresľovaní obrazu slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny“; myslím, že medzi obrazom súdobej slovenčiny a obrazom slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny je podstatný rozdiel, ktorý v čestne vedenej polemike nemožno len tak obchádzať. Navyše by som sa mohol brániť tým, že v uvedenej formulácii ide o interpretáciu záverov slovakistickej vedeckej konferencie.

Nemožno si nevšimnúť, že posudok („oponentská správa“) Eugena Paulinyho na uvedenej konferencii výrazne prispel k citovanému hodnoteniu Slovníka slovenského jazyka, lebo bol jedným z východísk spomínaného kritického hodnotenia tohto slovníka: na konferencii zaznel ako prvý a prítomní jazykovedci a predstavitelia kultúrnej obce sa naň počas rozpravy často odvolávali a súhlasne (okrem jedného účastníka) sa o ňom vyjadrovali. Ak tu je niečo „úplne nepravdivé“, je to iba to, čo napísal autor poznámok na s. 226, že totiž „ak E. Pauliny slovník aj kritizoval za niektoré konkrétne riešenia (veď ktorý slovník sa nedá kritizovať), nezabudol ani v najkoncentrovanejšom článku tohto zacielenia ... zdôrazniť, rovnako výrazne na začiatku state, ako aj na jej konci, že v prípade Slovníka slovenského jazyka ide o vynikajúce dielo súčasnej lexicografie“. V Paulinyho texte je síce dôležitá aj kritika slovníka „za niektoré konkrétne riešenia“, ale oveľa dôležitejšie je to, aké zovšeobecnenia vyvodil z tejto kritiky. A zásadnú dôležitosť má Paulinyho kritika koncepcných otázok; taká je predovšetkým formulácia, že v slovníku ide o „neujasnosť teoretických východísk“, ako píše Eugen Pauliny na s. 10 svojho posudku. Istotne nie je zanedbateľné ani to, že Eugen Pauliny svoj posudok aj končí celkovým kritickým zhodnotením (citované miesto, s. 13): „Pravda, ako som ukázal, práve v hodnotení slovnej zásoby sa nepodarilo dať dielu koncepciu, ktorá by bola plne adekvátne dnešnému stavu.“

Len vo všeobecnosti dodávam, že uvedený kritický názor na kodifikáciu slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny nebol u Eugena Paulinyho osihotený a že podobný názor (aj v súvisi s inými dielami) vyslovil aj pri iných príležitostiach a v iných svojich prácach.

2. Pri podrobnejšom pohľade na Paulinyho posudok o Slovníku slovenského jazyka si nemožno nevšimnúť predovšetkým to, že autor v ňom kriticky rozoberá základné koncepcné otázky slovníka: zaoberá sa prameňmi Slovníka slovenského jazyka a v rámci analýzy „domovskej príslušnosti slov“ (Pauliny, 1966, s. 9) predovšetkým zisťuje citovanú neujasnenosť koncepcných otázok a podrobne ju ukazuje na využívaní kvalifikátorov nárečový výraz, krajový výraz, ľudový výraz, hovorový výraz v praxi slovníka. V súvisi s vylučovaním domácich slovenských slov ako nespisovných (t. j. pod značkou nárečové, krajové alebo ľudové slovo) v praxi tohto slovníka jednoznačne vraví: „Táto prax, tento postup stavia SSJ, túto veľkú a záslužnú prácu, do groteskného svetla, kriví ju do čudnej grimasy. Táto prax upomína na jednu veľmi zdiskreditovanú ideológiu, ktorá hovorila o slovenčine ako o nárečí.“ (Pauliny, 1966, s. 11 – 12). Keď aj takýto tvrdý a nedvojzračný súd možno zameniť za kritiku „za niektoré konkrétne riešenia“, potom je už v istom podaní možné asi všetko.

V oponentskom posudku Eugena Paulinyho zaznela ešte jedna závažná myšlienka, ktorá osvetľuje jeho postoj vo veci hodnotenia časti slovnej zásoby zachyten-

nej v Slovníku slovenského jazyka: „pre zvláštny vývin nášho spisovného jazyka existoval a existuje živý kontakt spisovného jazyka s nárečiami. Autori často siahajú do nárečovej slovnej zásoby, obohacujú nárečovými slovami spisovný jazyk. Používajú tieto slová nemotivovane, ako spisovné výrazy, nepokladajú ich za nárečové.“ (Pauliny, 1966, s. 10).

3. Vo svojej stati o Jozefovi Ružičkovi som (na s. 112) napísal, že Jozef Ružička a Eugen Pauliny na spomínanej smolenickej konferencii pri kritike Slovníka slovenského jazyka a pri posúdení koncepcnej a redakčnej práce Štefana Peciara na tomto slovníku ako vedomého skresľovania obrazu slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny postupovali spoločne a jednotne. Podľa kritika mojej state toto tvrdenie „rozhodne už nezodpovedá skutočnosti“ (Ondrejovič, 2005, s. 225). Keby som na toto tvrdenie nemal dôkazy, nebol by som ho v citovanom príspevku uviedol, a ak som upotrebil zovšeobecňujúcu formuláciu, urobil som to iba preto, aby som sa vyslovil vecne a krátko.

Spoločný a jednotný postup obidvoch osobností bol v tom, že: 1. Eugen Pauliny po dohovore s Jozefom Ružičkom prijal úlohu posudzovateľa Slovníka slovenského jazyka na smolenickej konferencii venovanej slovníku spisovnej slovenčiny a svoj posudok koncipoval v opísanom kritickom duchu; 2. Eugen Pauliny vo svojom posudku hovoril o uvedených dvoch chybách Slovníka slovenského jazyka rovnako ako Gejza Horák v posudku skoncipovanom v mene vtedajšieho ústavného oddelenia gramatiky a štylistiky, ktoré viedol Jozef Ružička; 3. medzi obidvoma vedúcimi predstaviteľmi slovenskej jazykovedy jestvovali dohody aj o ďalšom postupe najmä v organizačných a personálnych otázkach po smolenickej konferencii, pričom boli dohodnutí aj na istých variantných riešeniach (o predpokladaných personálnych a organizačných krokoch by som ešte ani po štyridsiatich rokoch od konania smolenickej konferencie nerád hovoril verejne so zreteľom na ich delikátnosť). Poznám váhu faktu, a keby som o týchto faktoch nevedel, nepísal by som o nich. O uvedenom spoločnom postupe viem od obidvoch zainteresovaných strán.

4. Vo svojom príspevku som vedľa seba postavil tvrdenia môjho kritika a skutočnosti, ktoré sa dajú overiť v citovanej literatúre, prípadne o ktorých som sa dozvedel pri výkone svojho povolania v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV, resp. som sa stal ich svedkom. Verím, že čitatelia a história preveria pravdivosť a opodstatnenosť predložených faktov a postojov. Keď si po uvedenej konfrontácii kladiem otázku, čomu mali slúžiť jediným presvedčivým argumentom nepodložené výroky o tom, čo „rozhodne už nezodpovedá skutočnosti“, prípadne čo je „úplne nepravdivé“, vychodí mi predovšetkým jedno: tieto, ale aj početné ďalšie výroky boli vyrátané na diskreditovanie mojej osoby v najstaršom slovenskom jazykovednom časopise, v ktorom je, žiaľ, terajší stav taký, že jeho hlavný redaktor si

dôkladne neprečíta ani to, čo sa v ňom o téme, o ktorej píše, uverejnilo pred štyridsiatimi rokmi. Kde zostalo deklarované meranie citovanou biblickou múdrosťou?

Jednostranný a nehistorický postoj autora poznámok k vedeckému dielu a osobnosti Eugena Paulinyho ukazuje autorov apriorizmus pri posudzovaní osobností slovenskej jazykovedy v novšom období jej vývinu. Úsilie ohodnotiť niektorú z osobností iba ako „dobrú“, aj to iba z istého hľadiska, neprináša vhodný a potrebný vklad do objektívneho vedeckého poznania. V súvisi s nadväzovaním na doterajšie jazykovedné poznatky je kritik „presvedčený, že sa naraz Ružičkov a Paulinyho odkaz rozvíjať ani nedá. No ich odkazy sa nedajú jednotne rozvíjať ani v mnohých ďalších oblastiach jazykovedy“ (citované miesto, s. 225). Na vyvrátenie tohto veľmi mylného „presvedčenia“ stačí poukázať na jeden príbeh z dejín slovenskej jazykovedy, ktorý sa týka rozvíjania teórie intencie slovesného deja. V reakcii na uvedené vyjadrenie však predovšetkým vo všeobecnosti pripomínam, že naozajstný vedecký život už dávno predbehol takéto apriórne (a neživotné) výroky: Jozef Ružička sa totiž okrem iného vyznačoval neobyčajne rozvinutým zmyslom pre kontinuitu vedeckého myslenia vo všeobecnosti a osobitne aj v rámci daného národného spoločenstva: práve on vo svojich fundamentálnych štúdiách z konca 50. a začiatku 60. rokov 20. storočia nadviazal na Paulinyho koncepciu intencie slovesného deja (rozpracovanú v práci Štruktúra slovenského slovesa z r. 1943) a už ako takmer zabudnutú v slovenskej jazykovede ju oživil. Svojimi štúdiami dal nový impulz na ďalšie pozitívne rozvíjanie tejto teoretickej platformy až po charakterizovanie intencie ako univerzálnej slovesnej lexikálno-gramatickej kategórie v syntetickej akademickej Morfológii slovenského jazyka z r. 1966. Hodno uviesť aj to, že Jozef Ružička neprestajne pripomínal túto teóriu ako originálne slovenské obohatenie centrálného svetového lingvistického prúdu v okruhu vetnej a lexikálnej sémantiky, sémantickej štruktúry vety a sémantickej syntaxe vo všeobecnosti, pričom ako základný prameň poznania tejto teórie nikdy neobišiel citovanú Paulinyho prácu. O tejto téme (hoci so zmeneným názvom) prednášal aj na 10. medzinárodnom lingvistickom kongrese r. 1967 v Bukurešti.

Okrem zjavnej neúcty k faktom a k pravde vychodí teda z kritikových poznámok ešte ďalší poznatok: je to porušovanie kontinuity vo vedeckom myslení; takýto prístup vede nesvedčí a deformuje ju, pripúšťa neprirodzené skoky a voluntarizmus. Je to rodná sestra povrchnosti.

A napokon v rámci zovšeobecnení pripomeniem autorovo špeciálne vymedzenie klebety: keby to takto v spomienkovo ladených prácach naozaj platilo, ako klebety by bolo možno hodnotiť veľkú časť memoárovej literatúry. Ak autori píšu memoáre, zjavne sú presvedčení o tom, že ich osobné svedectvo o osobnostiach a o ča-soch má podstatne iné parametre.

Literatúra

- HORÁK, Gejza a kolektív oddelenia gramatiky a štylistiky ÚSJ SAV: Posudok Slovníka slovenského jazyka. In: Slovenská reč, 1966, roč. 31, č. 1, s. 14 – 19.
- KAČALA, Ján: Pokus o vedecký a osobnostný profil profesora Jozefa Ružičku. In: Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 1 – 2, s. 110 – 121.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Poznámky k pokusu o vedecký a osobnostný profil Jozefa Ružičku. In: Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 4, s. 223 – 227.
- PAULINY, Eugen: Oponentská správa o Slovníku slovenského jazyka. In: Slovenská reč, 1966, roč. 31, č. 1, s. 7 – 13.
- RUŽIČKA, Jozef: Diskusia o Slovníku slovenského jazyka. In: Slovenská reč, 1966, roč. 31, č. 2, s. 80 a 111 – 112.
- RUŽIČKA, Jozef: Krátky normatívny slovník. In: Jazykovedné štúdie XI. Jónov zborník. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1971, s. 78 – 83.

Redakčná poznámka

Bol to práve J. Kačala, ktorý v Slovenskej reči (2001, roč. 66, č. 5, s. 292 – 296) publikoval článok O niektorých teoreticko-metodologických a osobnostných predpokladoch diskusie o spisovnom jazyku, kde sa pokúsil definovať „choroby“ slovenských jazykovedných diskusií o spisovnom jazyku. Príspevok Eugen Pauliny a smolenická konferencia v r. 1965 alebo o strate pamäti však znova potvrdzuje (porov. k tomu už J. Horecký: Diskusia či polemika? Slovenská reč, 2001, roč. 66, č. 6, s. 337 – 339), že sám autor nie je imúnny ani voči jednému druhu choroby, ktoré diagnostikoval. Uvedený článok Eugen Pauliny a smolenická konferencia r. 1965 recenzenti neodporúčali na uverejnenie v časopise Slovenská reč. Hoci náš časopis naozaj nepotrebuje „senzácie“ tohto typu, predsa sme sa rozhodli článok J. Kačalu publikovať, pravda, spolu s vyjadreniami recenzentov. Jediným dôvodom tohto rozhodnutia je, že pri tejto príležitosti sa môže znova prebrať otázka, čo sa vlastne na Smolenickom zámku v r. 1965 stalo a aký dosah mala, príp. aj má táto konferencia na ďalší vývin slovenskej jazykovedy. Ja sám som sa na smolenickej konferencii z pochopiteľných dôvodov nezúčastnil (v roku 1965 som bol ešte len na začiatku svojho univerzitného štúdia) a v článku Poznámky k portréту Jozefa Ružičku som sa mohol opierať len o materiály, ktoré z konferencie vyšli. Azda táto polemika napriek svojim vybočeniam prispeje k prehľadnejšiemu poznaniu spomínanej udalosti i ďalších udalostí s ňou spojených.

Slavomír Ondrejovič

POZNÁMKY RECENZENTA

Už v samotnom nadpise „o strate jazykovednej pamäti“, no najmä v prvých dvoch odsekoch posudzovaného príspevku J. Kačala prekračuje hranice vedeckej polemiky a etiky, keď najskôr S. Ondrejoviča obviňuje „z nečistého zápasu“, „z prekračovania hraníc možného omylu“, „vedomého hrubého skreslenia historických skutočností“, „hlbokého podceňovania (dokonca mu vyhovuje aj známa klausovská floskula) čitateľov Slovenskej reči“ a i. J. Kačala by mal na konkrétnych citáciách z Ondrejovičovho textu ukázať, „ako mnohým výrokom nechýba neopodstatnené sebavedomie, pocit nadradenosti a zádrapčivosti“. Takto sú to iba nafúkané, prázdne slová, nedodržiavanie elementárnych pravidiel argumentácie, keď sa „protivník“ bez použitia relevantných faktov hneď na začiatku patrične onálepkuje. Takéto texty do SR nepatria.

„Smolenická konferencia o slovníku spisovnej slovenčiny v júni 1965 v dejinách spisovnej slovenčiny a jej kultúry patrí medzi prelomové.“ O tomto názore J. Kačalu možno polemizovať, z môjho pohľadu bola prelomovejšia decembrová konferencia r. 1966 o kultúre spisovnej slovenčiny. Totiž konferencia o SSJ bola viac (primárne?) zacielená na odstránenie Š. Peciara z funkcie riaditeľa slovakistického pracoviska.

„Tieto výsledky (konferencie o SSJ – J. B.) doteraz nikto nespochybnil ani nezrušil, ba ani nikto ich neurobil ani predmetom vážnej vedeckej analýzy alebo revízie; kým sa tak nestane...je nevyhnutné ich rešpektovať ako historický fakt, ktorý nemožno obchádzať alebo z histórie vynechať.“

Možno súhlasiť iba s tým, že je to historický fakt. Nie je mi celkom jasné, ako sa dajú výsledky vedeckej konferencie „zrušiť“ alebo „revidovať“ (to sa robí v iných sférach ako vedeckých). Avizovanú „stratu pamäti“ v titulku predvádza sám J. Kačala, keď akoby zabudol na polemiku s J. Dolníkom vedenú práve v Slovenskej reči: v nej išlo o zásadnú kritiku spomínanej koncepcie, mocensky (z pozície riaditeľovania J. Ružičku a následne J. Kačalu) presadzovanej v citovaných slovakistických dielach. Naproti tomu postoj S. Ondrejoviča je založený na výskumných výsledkoch slovakistiky za posledné obdobie, nie na prekonaných štyridsaťročných záveroch jednej konferencie. Iste, závery z vedeckej konferencie r. 1965 zmenili orientáciu slovenskej jazykovedy v nasledujúcich rokoch (a to nielen pozitívne – doteraz chýbajúca akademická syntax padla za obeť jazykovej kultúre). Vedecké výsledky by sa nemali „rušiť“ – sám vývoj jazyka ich *prirodzene prekonal*. Lenže J. Kačala tie výskumné výsledky a koncepcie, ktoré sa nezhodujú s jeho predstavami, neberie do úvahy (možno sa o tom presvedčiť v ním citovanej literatúre v jednotlivých príspevkoch, aj vo vysokoškolských učebniciach).

„...uvedený kritický názor na kodifikáciu slovnjej zásoby slovenčiny nebol osi-
hnotený a že podobný názor ...vyslovil aj pri iných príležitostiach...“. Tu by som chcel
odkázať aspoň na vystúpenie E. Paulinyho na konferencii o jazykovej kultúre, ktorá
sa konala len o rok neskôr, v decembri 1966: E. Pauliny na nej podrobil zásadnej
kritike ružičkovskú koncepciu, v ktorej sa norma nahrádza kritériom dobrého auto-
ra, individuálnym jazykovým povedomím a na prvé miesto sa kladie nelingvistické
kritérium reprezentatívnosti. Je to teda už po roku o celkom inom.

J. Kačala by mohol prestať s jeho obľúbeným tajnostkárčením a zahmlievaním.
Keď vo svojom predchádzajúcom príspevku neeticky zaútočil na prof. Horeckého,
nech aj teraz prezradí, o čo vlastne išlo v dohode medzi J. Ružičkom a E. Paulinym
„...o ďalšom postupe najmä v organizačných a personálnych otázkach po smolenic-
kej konferencii..“, o ktorých by „nerád hovoriť verejne so zreteľom na ich delikát-
nosť.“ Celkom chápem, že archívy sa otvárajú až po 50 rokoch, ale v jazykovede by
to azda nemalo platiť.

Žiaľ, J. Kačala v polemikách nedokáže prekročiť svoj tieň, keď niektoré výro-
ky S. Ondrejoviča berie ako „...vyrátané na diskreditovanie mojej osoby v najstar-
šom slovenskom jazykovednom časopise...“ Takto sa diskutovať vo vedeckom časo-
pise naozaj nedá, zrejme mu to zostalo z jeho politickej publicistiky – ale to je vari
celkom iný žáner. Tu sa dá vlastne pochopiť jeho prvá veta o „zápase“.

„Okrem zjavnej neúcty k faktom a k pravde vychodí teda z kritikových pozná-
mok ešte ďalší poznatok: je to porušovanie kontinuity vo vedeckom myslení...“
Keby si tak J. Kačala nezamieňal kontinuitu s lipnutím na vývinom prekonanej si-
tuácii a s jedinou pravdou – pochopiteľne tou jeho. Vývin slovenčiny za tých vyše
40 rokov značne pokročil, mnohé príspevky zo smolenickej konferencie pomaly pat-
ria do histórie, v súčasnej jazykovej situácii sú mnohé prekonané. A na to chcel po-
ukázať aj S. Ondrejovič.

Do posudku som vybral iba niektoré preexponované tvrdenia J. Kačalu. Nema-
lo by sa pokračovať v takýchto polemikách, tadiaľ nevedie cesta ku skvalitňovaniu
našej výskumnej práce.

RECENZETOVE POZNÁMKY K ČLÁNKU JÁNA KAČALU

Článok J. Kačalu Eugen Pauliny a smolenická konferencia r. 1965 alebo o strate jazykovednej pamäti je polemickou reakciou na repliku S. Ondrejoviča Poznámky k pokusu o vedecký a osobnostný profil Jozefa Ružičku. Pritom je pozoruhodné, že z viacerých poznámok = pripomienok S. Ondrejoviča sa J. Kačala zamerlal iba na jednu z nich, totiž na pochybnosť, či Pauliny a Ružička naozaj postupovali spoločne a jednotne pri kritike redakčnej práce Š. Peciara na slovníku SSJ. Potom podrobne rozvádza situáciu pred, počas a po konferencii v r. 1965, vyzdvihujúc – v tom čase vraj – harmonický vzťah medzi týmito významnými osobnosťami slovenskej jazykovedy. Nemôžem sa zbaviť dojmu, že polemicko-kriticko-útočná dikcia článku je skôr tichou reakciou na iné Ondrejovičove výhrady, ktoré Kačala necháva nepovšimnuté, lebo by sa mu s nimi ťažko polemizovalo. Po opätovnom čítaní Ondrejovičovej reakcie na Kačalov článok musím najprv povedať, že som nemal pocit, že „vypichnutím“ formulácii, že SSJ je „mimoriadne závažné a záslužné dielo“, S. Ondrejovič popiera vtedajšie oprávnené kritiky tohto slovníka. Môže to však byť problém interpretácie a „vecný“ dôvod na reakciu. Pravda, treba súhlasiť s Kačalom, že je podstatný rozdiel medzi obrazom súdobej slovenčiny a obrazom slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny.

V čom však vidím hlavné problémy Kačalovho textu?

1. J. Kačala opätovne polemický hrot svojho pera nezacieľuje iba na vecnú problematiku, ale aj na osobu protivníka. Pritom za viac alebo menej ostrými poznámkami cítiť, že „ticho“ reaguje aj na Ondrejovičove výhrady voči iným častiam svojho článku, ktoré však vo svojej replike nespomína a neobhaja. Viaceré z nich by sa mu totiž obhájiť nepodarilo.

2. Treba súhlasiť s J. Kačalom, že o viacerých skutočnostiach z dejín slovenskej jazykovedy (pričom sú to vlastne aj dejiny osobností ako priamych alebo nepriamych nositeľov, resp. ovplyvňovateľov týchto udalostí) treba podať objektívne historické svedectvo. Preto by bol vhodnejšie, keby J. Kačala publikoval takúto čiastkovú sondu, resp. spätný pohľad napríklad aj na smolenickú konferenciu. Nie však ako polemický článok, ale ako vecný pokus o historický pohľad na jednu (mini)etapu slovenskej jazykovedy. Nepopieram totiž, že smolenická konferencia o SSJ bola aj z perspektívneho hľadiska významná, no nevyzdvihoval by som ju ako najdôležitejšiu z hľadiska perspektívneho rozvoja slovenského jazykovedného myslenia a bádania.

3. Nie som si istý, či má J. Kačala pravdu, ak tvrdí, že „by mu nedalo veľkú námahu vyvrátiť tieto (Ondrejovičove – J. F.) vývody“. Za všetky spomeniem aspoň

ten o „anonymnom“ predsedovi strany v ústave. Ja tiež patríam k jeho obdivovateľom, ale dôrazne sa ohradzujem proti tomu, že by som bol jeho *účelovým* obdivovateľom. Kačala vlastne neférovane obvinil všetkých, čo si vážia prof. Horeckého ako veľkú osobnosť slovenskej jazykovedy, že to robia z akýchsi zistiťných dôvodov. Za seba môžem uistiť J. Kačalu, že ja ako obdivovateľ J. Horeckého som „nestfpol“, no jeho výrok sa ma dotkol, ba môžem povedať, že ma urazil. A musím ešte dodať, že z vedeckého i ľudského hľadiska treba publikovanie takýchto informácií odsúdiť jednak preto, že sú neverifikovateľné, ale najmä vtedy, ak sa dotýkajú niekoho povesti a cti.

4. Pritom je pozoruhodné, že J. Kačala nemal zábrany zverejniť veľmi citlivú repliku zo súkromného rozhovoru s prof. Horeckým, čo kriticky pripomína aj S. Ondrejovič. Pozoruhodné je to však najmä z toho dôvodu, že v inom prípade o istých krokoch by „ešte ani po štyridsiatich rokoch od konania smolenickej konferencie nerád hovoril verejne so zreteľom na ich delikátnosť“. Tak teda: dvojaký morálny meter? Ak sa mi to hodí, zverejním súkromný rozhovor aj po štyridsiatich rokoch, čo je tiež mimoriadne „delikátne“. J. Kačala sa nemôže hnevať, publikovaním repliky zo súkromného rozhovoru zdiskreditoval svojho spolupracovníka v ústave, a keďže lovil len vo svojej pamäti, naozaj to vyznieva ako klebeta.

5. Ako nečistá invektíva vyznieva zverejnenie obsahu súkromného rozhovoru J. Kačalu s prof. Horeckým aj z iného dôvodu. Nie je totiž jasné, čo má zverejnenie Horeckého repliky spoločné s medailónom o J. Ružičkovi. Z tohto hľadiska je ešte menej jasná poznámka adresovaná jeho (= Horeckého) obdivovateľom, ktorí by „stfpli“. J. Kačala tým neposlúžil ani prof. Ružičkovi, ale ani sebe. Ružička takto prekreslenú gloriolu o svojej ľudskosti nepotrebuje, najmä ak sa tak deje „opravovaním“ pozitívneho obrazu o niekom inom.

6. Vrátim sa však k smolenickej konferencii. J. Kačala by mal uvážiť kategorické tvrdenie o „spoločnom a jednotnom postupe obidvoch osobností“, J. Ružičku a E. Paulinyho. Podľa neho totiž obidvaja viackrát postupovali jednotne a spoločne, ale na smolenickej konferencii – ako to vyznieva z Kačalových formulácií – *programovo* postupovali spoločne a jednotne. Treba povedať, že vzťah J. Ružičku a E. Paulinyho nikdy nebol harmonický a spravídla bol polemický. Argument, že Ružička „oprášil“ zabudnutú Paulinyho koncepciu intencie slovesného deja, selanku o ich harmonickom vzťahu nepotvrďuje. Skôr by bolo podivné z hľadiska vedeckej etiky, keby sa J. Ružička na túto koncepciu neodvolával.

7. Kačalovo tvrdenie o jednotnom a spoločnom postupe J. Ružičku a E. Paulinyho na smolenickej konferencii je nepresvedčivé aj z iného dôvodu. Jednotný a spoločný postup znamená, že (dvaja) partneri sa na jednotnom a spoločnom postupe vopred dohodli, premysleli spoločnú taktiku a stratégiu postupu, koordináciu krokov a pod. Správanie (komunikácia?) týchto osobností v čase konania konferencie

však nič také nepotvrďovalo. Možno J. Kačala vie viac ako ostatní pamätníci, najmä ak tvrdí, že „medzi obidvoma vedúcimi predstaviteľmi slovenskej jazykovedy jestvovali **dohody** (plnotučne J. F.) aj o ďalšom postupe najmä v organizačných personálnych otázkach po smolenickej konferencii, pričom boli dohodnutí aj na istých variantných riešeniach.“ Práve o týchto veciach sa však J. Kačala nepochopiteľne ostýcha hovoriť „so zreteľom na ich delikátnosť“. Takýmto tajomným zahmlieváním (zatajovaním) faktov nám autor prikazuje, aby sme jeho tvrdeniam uverili aj bez dôkazov.

8. V tejto súvislosti je však zaujímavý Kačalov dôvetok: „O uvedenom spoločnom postupe viem od obidvoch zainteresovaných strán“. Je prinajmenšom prevrätivé – aj vzhľadom na náš, a teda aj na Kačalov vtedajší vek, vedeckú zrelosť, publikačnú prezentáciu (v tom čase sme boli jazykovední elévi, ktorí z úctivej diaľky hľadeli na hlavných reprezentantov slovenskej jazykovedy) –, že práve jeho, zrejme separátne, „obidve zainteresované strany“ informovali „o uvedenom spoločnom postupe“. Pripusťme však, že J. Kačala mal už vtedy u obidvoch dominantných reprezentantov slovenskej jazykovedy taký kredit, že ho informovali o takých „delikátnych“ veciach, o ktorých ani po štyridsiatich rokoch nechce (nemôže?) hovoriť. Lenže jeho tvrdenia sú práve z týchto dôvodov nepresvedčivé, zahalené akýmsi individuálnym tajomstvom.

Z á v e r. Nie som presvedčený, že by sa Kačalova odpoveď v tejto podobe mala publikovať. Jednak preto, že na siedmich stranách reaguje vlastne len na jednu Ondrejovičovú poznámku, a jednak preto, že je zbytočne poprestýkaná subjektívizmami. Neodporúčal by som ju publikovať ani vtedy, ak by sa od subjektívneho nánosu očistila.

Ako som už naznačil, radšej by som odporúčal uvažovať o prepracovaní textu na samostatný odborný článok, ktorý by objektívne predstavil jednu etapu vo vývine slovenského jazykovedného myslenia. V úvode by sa, pravdaže, mohlo vecne konštatovať, že stimulom na napísanie takéhoto textu bolo Ondrejovičovo vyjadrenie v inkriminovanom článku. Aj to by však predpokladalo, že by autor konkrétne doložil niektoré svoje tvrdenia, a to aj napriek delikátnosti faktov, ktoré pravdepodobne pozná najmä (iba?) on, a že by teda svoj text oslobodil od epickej tajomnosti. Takéto riešenie je, pravdaže, podmienené rozhodnutím samotného autora polemického textu.

Ak by sa však redakcia predsa len rozhodla publikovať Kačalovu repliku v pôvodnej podobe, nepomohlo by to ani časopisu, ani jazykovednej obci (prípadne širšej kultúrnej verejnosti), ani histórii, ale ani autorovi. Prípadne by si to vyžiadalo širšiu diskusiu na nadhodené témy (čiastkové problémy).

Ľubomír Ďurovič

O „ZÁPASE O SPOLOČENSKÝ VPLYV“, SMOLENICKEJ KONFERENCII A INÝCH SMUTNÝCH VECIACH

Je principiálne dôležité, že vo 4. čísle Slovenskej reči 2005 na s. 223 – 227 Slavomír Ondrejovič obrátil pozornosť na absurditu myšlienkových pochodov Jána Kačalu.

Kačalov článok (v SR 2005, roč. 70, č. 1 – 2, s. 110 – 121) je od prvej vety nesený akýmsi zvláštnym duchom. Kto v serióznej vede zápasí o „spoločenský vplyv“? A k tomu ešte tak, že by zápasil o interpretáciu svojich predchodcov? Vlastne konkrétne o rolu ich „pokračovateľa a rozvíjateľa“, ktorú si Kačala suverénne prisvojuje. Podľa mojej neskromnej mienky zápasíme o vedeckú pravdu – ak nám, pravda, ide o vedu. A pri tom, samozrejme, vychádzame z doterajšieho stavu nášho poznania a kriticky (!) budujeme na poznatkoch našich predchodcov, všetkých – aj viac, ale aj menej vynikajúcich predchodcov. Oháňať sa menami ako argumentom vo vede nemožno: meno nie je dôkaz. Máme v čerstvej (dúfam) pamäti citáty z diel klasikov marxizmu-leninizmu ako argument „pravdy“ rodnej strany.

Pretože v tejto polemike smolenická konferencia z r. 1965 má dôležité miesto, na tejto konferencii som bol a Kačala ma – hoci typicky nie menom – spomína, pokladám za potrebné vložiť sa do polemiky o Slovníku slovenského jazyka pod redakciou Š. Peciara.

Smolenická konferencia a diskusia o prvých štyroch zväzkoch Slovníka slovenského jazyka bola očividne od samého začiatku koncipovaná ako nástroj na odstránenie Štefana Peciara z miesta riaditeľa ÚSJ SAV (čo to vlastne Kačala – po 40 rokoch! – nechce prezradiť o údajných citlivých dohodách Jozefa Ružičku a Eugena Paulinyho? Konferencia zapadla do spoločenských nálad vyvolaných v atmosfére začínajúcej sa politickej liberalizácie („vypukla sloboda!“) článkom Jána Ferenčíka „Na obranu jazyka starých materí“ v Kultúrnom živote.

Schopný prekladateľ Ján Ferenčík sa roku 1951 horlivo pridal k politickému útoku Jána Roznera na Jesenskej preklad Šolochovoého Tichého Donu a za používanie – ako napísal – „zatuchnutého polofeudálneho jazyka zaostalej dediny“ priložil svoje polienko k obvineniu Zory Jesenskej z buržoázneho nacionalizmu (v čase, keď sa za to vešalo). Roku 1965 naopak, v presne opačnej spoločenskej atmosfére – aby sa očistil?, aby získal „spoločenský vplyv“? – začal volať na poplach na ochranu „jazyka starých materí“, t. j. tých istých vrstiev slovenčiny, za ktoré bol pred nie tak mnohými rokmi hotový postaviť na pranier najlepšiu slovenskú prekladateľku ruskej beletrie na bičovanie komunistickým aparátnikom a ich ochotným prisluhovačom.

Že sa jedna časť ÚSJ chcela zbaviť riaditeľa ústavu, to je ich legitímne právo. A aj budúci riaditeľ bol od začiatku dostatočne prediktabilný. Vo vedeckom ústave, pravda, hrá rolu aj to, na aký účel, akými argumentmi a aj akými prostriedkami chce niekto dosiahnuť personálne či koncepcné zmeny. Že ako jeden z mimolingvistic- kých odborníkov bol na diskusiu o záverečných správach o SSJ pozvaný aj Ján Fe- renčík, robilo aj tón diskusie dostatočne prediktabilným.

Celá diskusia – ako jej účastníci vytlačenými slovami formulovali svoje stano- viská – aj s oponentskými správami, je publikovaná v 36 ročníku Slovenskej reči 1966, č. 1 a 2 a ja tu nepotrebujem z nej robiť extrakty či zhrnutia. Nemožno však vytlačenými slovami reprodukovať tú pseudonárodoveckú hysterickú atmosféru, ktorá na konferencii vládla. Nevieťm dnes posúdiť, či vznikla až tam, alebo ta bola prenesená z ústavu. Pomenoval som to tam vtedy na mieste pohonom na bosorky, salemskou atmosférou. Aj v nemeckom meste Salem sa pred nejakými 300 rokmi škody v obci zviadli na niekoho, kto je nástrojom diabla, a preto ho treba upáliť. Keď som si vtedy v Smoleniciach sadol k niektorému stolu, tak si ľudia odo mňa odsadávali: bola tam prvý deň so mnou moja žena, aj tá si to presne pamätá.

Keď atmosféra bola maximálne vybičovaná, prišiel ku mne ako posol mieru Konšto Palkovič s odkazom, neviem od koho, že mám chápať, že toto je forma boja proti Novotnému. Ja som odpovedal niečo v tom zmysle, že keď bojovať proti Novot- nému, tak to neslobodno robiť bojom proti Slovníku slovenského jazyka a Peciarovi.

Keď sa dnes, s odstupom 40 rokov, na to všetko díva nezaujatý pozorovateľ, musí si povedať, že tam tým ľuďom asi muselo celkom vypnúť racionálno. Slovník slovenského jazyka – vôbec prvý výkladový a dokladový slovník (spisovnej) slo- venčiny, urobený za taký krátky čas, že koncepcia a proporcia piateho dielu sa vcel- ku nelíši od prvého dielu (na rozdiel od napr. českého Příručního slovníka, alebo tobôž od veľkého ruského akademického slovníka), slovník, ktorý dnes mnohí, čo k nemu ešte majú prístup, používajú ako prvoradú príručku – ten slovník bol použitý na to, aby bol jeho hlavný redaktor zbavený funkcie riaditeľa ústavu. Namiesto toho, aby bol kultúrnou obcou morálne vysoko ocenený, náležite odmenený a navrhnutý na vysoké štátne vyznamenanie. Dôvodom či zámienukou bolo neproporcionálne *skreslenie okrajových problémov*: vraj sa Peciar zmocnil slovníka – nesprávnym označovaním archaizmov/bohemizmov vraj rozkladá normu súčasnej slovenčiny a obmedzovaním nárečových slov vraj slovenčinu ochudobňuje (moje argumenty na obranu SSJ sú ib., s. 93 – 96, alebo predtým v KŽ z 15. VIII. 1964, s. 10) .

* * *

V mojom exemplári KSSJ¹ uchovávam výstrižok otvoreného listu dramatika a režiséra, člena umenovedného kolégia SAV I. Stadtruckera „členovi korešponden- tovi ČSAV a SAV Jánovi Kačalovi, riaditeľovi Jazykovedného ústavu EŠ SAV“

(Slovenský denník, 20. júna 1990). Jeho autor píše: „z rozhovoru s Vami, ktorý uverejnil Slovenský denník dňa 17. mája 1990, usudzujem, že Jazykovedný ústav nepokladá za svoju povinnosť vydať moderný väčší slovník slovenského jazyka. ... Nedávno vydaný Krátky slovník slovenského jazyka na našu dnešnú, podstatne zmenu kultúrnu a politickú situáciu je prikrátky“. Môžem dnes len hádať, čo to Kačala vlastne povedal, keď sa ho Stadtrucker na konci listu pokladá za potrebné spýtať, „či sa ráta v dohľadnom čase s vydaním takéhoto slovníka [t. j. aspoň slovníka stredného rozsahu – *Ď.*] a keď nie, prečo Vy a kolektív slovenských jazykovedcov, ktorého ste vedúcim, sa domnievate, že spoľahlivý slovník slovenského jazyka je vec pre slovenskú kultúru a slovenský národ bezvýznamná a nedôležitá až natoľko, že môže ostať vyčlenená mimo sféru Vašich záujmov“. V Smoleniciach vajatali hory ...

2. R. 1966 vyšla v Ústave slovenského jazyka pod vedením J. Ružičku kolektívna *Morfológia slovenského jazyka*. Toto dielo je dodnes, už 40 rokov, základným opisom a výkladom morfológie slovenčiny. Nie, že by sa v teórii gramatiky či predtým, či potom, nebolo stalo nič, čo by bolo mohlo stimulovať ísť hlbšie a ďalej; ale MSJ, taká, aká je, je tu a na svojej úrovni spoľahlivo slúži.

Po zmenách v ústave koncom 60. rokov mal opis gramatickej stavby slovenčiny pokračovať akademickou *Syntaxou*. Viem, že prof. Ružička sa na túto etapu pripravoval (bol oslovil aj mňa). Avšak Syntax slovenského jazyka dodnes neexistuje a – nakoľko viem – ani nejaké monografické prípravné práce k nej. Namiesto toho sa Ružička venoval viac otázkam politickým, ako boli napr. Tézy o slovenčine, a potom neskôr otázkam jazykovej správnosti či kultúry. Z dnešného pohľadu videné: namiesto jazykovednej teoretickej produkcie vyšiel r. 1974 zborník jazykovedcov-členov KSČ „O marxistickú jazykovedu v ČSSR“, vydanie ktorého bolo za odmenu tentoraz zverené „nezakolísavšej“ či „menej zakolísavšej“ Bratislave, hoci patričný seminár sa konal v Prahe. Sú viacerí ľudia, ktorí si aj tam vedeli zachovať svoju vedeckú dôstojnosť, ale ako celok je neuveriteľné, koľko fráz, nezmyslov a v niektorých prípadoch až podlostí mohla vyžmýkať komunistická strana z ľudí s akademickými titulmi a funkciami. Nestraníci, napr. E. Pauliny, sa na tejto nedôstojnej realite šou nemuseli či nemohli zúčastniť. Tento zborník musí byť aj pre budúcnosť varovným koncentrátom toho, čoho je komunizmus aj v našej disciplíne schopný.

* * *

Aby výraznejšie ilustroval jednotné stanovisko smolenickej konferencie proti Peciarovi, poznamenáva Kačala v zátvorke, že Peciaru podporoval ako jediný „ešte jeden rusista“: to je znova Kačalov infámny spôsob, aký v SR 70, s. 115 použil proti J. Horeckému a ktorý oprávnene biľagoval v citovanom článku S. Ondrejovič. Je dostatočne známe, že ten rusista som ja. Lenže Kačala nemá pravdu. Hneď po mojom vystúpení je v SR prejav prof. E. Jónu (SR, 31, 1966, s. 97) – a jeho historka o oplúťých čereš-

niach platí o nejednom z vtedajších opľúvačov SSJ. – Okrem toho: moja slovakistická kompetencia bola aj vtedy, aj potom nepochybná. Ale Kačala hlavne nechápe, že medzi všetkých prítomných na konferencii len ja – spolu s prof. Jónom – som mal aj kompetenciu slovníkársku, pretože som vtedy ako hlavný redaktor heslo za heslom zredigoval prvé dva zväzky Veľkého rusko-slovenského slovníka a vedel som z mnohoročnej vlastnej tvrdej skúsenosti, čo je to hoci len pri štyroch koncipujúcich pracovníkoch držať dohodnutú koncepciu ekvivalentu, držať dohodnutý rozsah hesla a princípy výberu heslových slov (hoci my sme sa mohli opierať o ruské akademické slovníky), držať dohodnutý obsah a rozsah gramatického aparátu a k tomu ešte neprekračovať termíny dodávania rukopisu a korektúr. Nehovoriac o tom, že som mal pritom neustále v ruke SSJ, pretože úlohou Veľkého rusko-slovenského slovníka bolo nájsť k nami vybraným ruským heslovým slovám *slovenské* ekvivalenty.

Takže z Kačalovho článku na mňa po 40 rokoch znova dýchla tá salemská atmosféra smolenickej konferencie.

Jazyk, veda o jazyku, Smolenice

Medzinárodná vedecká konferencia *Jazyk, veda o jazyku, societa*, venovaná doc. PhDr. Slavomírovi Ondrejovičovi, CSc., sa konala 26. – 27. 4. 2006 v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach ako 25. podujatie konferenčného typu organizované Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV v tomto zariadení. Ako mnohokrát predtým, aj na príprave tejto konferencie sa podieľala Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, ktorá je jubilantovi – jej nedávnemu predsedovi – blízka podobne ako Smolenický zámok. S príspevkami z oblasti sociolingvistiky, kodifikácie písanej i hovorenej podoby jazyka, historiografie, bilingvizmu, lexikografie i gramatiky prišli mladého šesťdesiatnika, priateľa, kolegu, riaditeľa a vedúceho viacerých projektov pozdraviť 33 prednášajúci a ďalšia desiatka účastníkov bez príspevku z viacerých slovenských, českých a maďarských slovakistických pracovísk. Dvaja gratulanti poslali svoje príspevky ako postery. Prípravu a celý priebeh konferencie riadila s jej vlastným nevtieravým šarmom *Sibyla Mislovičová*, čo takisto prispelo k veľmi príjemnej atmosfére.

Slávnostné otvorenie konferencie pripadlo *Jánovi Bosákovi*, po ktorom sa príhovoru k jubilantovi ujal *Juraj Dolník*. Pripomenul v ňom základné lingvistické práce S. Ondrejoviča osobitne oceniaiac jeho wittgensteinovský prístup k jazyku: „Neusudzuj hneď, pozoruj vlastnými očami! Dobré sa dívaj, aby si videl skutočný stav vecí!“ Takýto prístup umožňuje rozpoznať pravé a nepravé, kriticky vnímať stereotypy a posúvať jazykovedné myslenie. Na záver svojho príhovoru poprial S. Ondrejovičovi, aby jeho ďalšie pôsobenie v lingvistickom živote sprevádzali len a len priaznivé okolnosti.

Juraj Dolník pokračoval vo svojom slove úvodným vystúpením v prvom tematickom bloku konferencie. Príspevkom *Jednotlivec a jazyková norma* nastolil otázku, v akom vzťahu je jednotlivec, ktorý si osvojuje normu, k norme spisovného jazyka, ktorá reprezentuje kolektívne správanie. Uvažoval o troch vlastnostiach jednotlivca a uzavrel, že vzťah medzi jednotlivcom a normou spisovného jazyka je normálny vtedy, keď sa jednotlivec jazykovo môže správať a správa sa ako slobodné, prirodzené a autonómne individuum. V línii potreby normálnosti vzťahu medzi existujúcimi a kodifikovanými jazykovými prostriedkami pokračoval *Ján Bosák* v referáte *Kodifikácia a reálna slovenčina*. Rovnako aktuálnou otázkou polemiky sa zaoberal *Ján Findra: Problém polemiky (na okraj lingvistických polemík)*. Predstavil model polemiky ako žánru s presne vymedzenými obsahovo-kompozičnými a jazy-

kovo-stavebnými pravidlami. Osobitne zdôraznil, že akýkoľvek text, no polemický text osobitne, prezrádza o autorovi všetko, svedčí aj o jeho mravnom rozmere a hodnotových kritériách, o jeho ľudskej a vedeckej dôveryhodnosti, čo si autori niektorých (aj lingvistických) polemík v „zápale reči“ asi nie vždy dostatočne uvedomujú. I vedecká polemika môže byť „nad vecou“, i adresná a nekompromisná analýza názorov oponenta podložená presvedčivými argumentmi môže byť vyjadrená elegantne a noblesne. Prvý, hlavný blok rokovania uzatvárala po menšej prestávke Klára Buzássyová príspevkom *Jazyk a spoločnosť; ku krátkej „kariére“ niektorých slov*. Predstavila vybrané tematické skupiny tzv. efemérnych slov, ktoré sa pri lexikografickom spracúvaní súčasnej slovnej zásoby (horizont približne 50 rokov) musia starostlivo posudzovať a niekedy sa nezaradia ani do veľkého výkladového slovníka pre ich priveľmi krátkodobé fungovanie. Sú to napr. pomenovania súvisiace s politickými režimami a stranami (*mečiarovci, slotovci; červení, čierni, zelení; babky demokrátky* a pod.), ale aj klasické slangové prostriedky (*plesnivé mrkváče, vyprašivená džínsovina; betálny, brutálny* a pod.).

V ďalšom bloku sa stretli tri príspevky. Jana Hoffmannová a Olga Müllerová (obe z Ústavu pro jazyk český AV ČR) sa venovali on-line internetovej komunikácii a už názvy ich referátov (*Sociolekt, vekový styl a komunikace na chatu a Poznámky k mluvenosti a psanosti komunikace na četu*) naznačovali slobodu a autonómnosť autoriek vo vzťahu k jazykovej norme (*chat – čet*). Zaujímavú a vecnú analýzu typov a prostriedkov tejto špecifickej komunikácie vystriedal exkurz do histórie smolenického zámku v prezentácii Márie Šimkovej *Jazyk, veda o jazyku, Smolenice*. Sumarizácia lingvistických podujatí v predchádzajúcom Domove vedeckých pracovníkov, terajšom Kongresovom centre SAV v Smoleniciach, ktorých bolo od r. 1964 po terajšiu konferenciu 24, ukázala hlavné vývinové línie a udalosti modernej slovenskej lingvistiky za posledné štyri desaťročia.

Popoludňajšie rokovanie otvoril Vladimír Patráš referátom *Echo paradigmatickej zmeny a ďalšie výskumy bežnej komunikácie*, na ktorý vhodne nadviazala Daniela Slančová (so spoluautorkou Luciou Pudišovou) prezentáciou *Štruktúrovanie sociálnej a jazykovej komunikácie v malej sociálnej skupine*. Výskum hovorenej komunikácie členov rodiny rôzneho veku, vzdelania a jazykového pôvodu (v rámci Slovenska) priniesol presné zistenia o vzťahoch medzi makrosociolingválnymi a mikrosociolingválnymi javmi v malej sociálnej skupine, o sociolingvopreferenčnej štruktúre prejavu jednotlivca vo vzťahu k ostatným členom rodiny. Podobný výskum v bilingválnom, slovensko-českom/česko-slovenskom rodinnom prostredí realizoval Marián Sloboda (Ústav lingvistiky a ugrofinistiky FF UK Praha) a predstavil ho v príspevku *Kontextualizácia a sociálna indexácia prepínaním kódov v dvoj-jazyčnom rozhovore*. V dvojjazyčnom/dvojazykovom kontexte pokračovala Mira Nábělková, ktorá poukázala na fabulačnú schopnosť jedných a dôverčivosť iných

používateľov jazyka v konkrétnom prípade pomenovania veveričky: *Drevokocúr – o životnosti jedného medzijazykového mýtu*. Možno by pri riešení reálnosti neraz humoristami vymyslených slov pomohol česko-slovenský a slovensko-český slovník, ktorého sa dožadujú nielen autorkou citovaní komunikanti z internetu. Rozsiahly a trochu heterogénny populudňajší blok uzatvárali dva príspevky z oblasti veľmi blízkej jubilanťovej súčasnej profesijnej orientácii: *Jiří Zeman* (Pedagogická fakulta UHK Hradec Králové): *K zvukové stránce mluvených projevů* a *Martin Ološtiak*: *K ortoepickej problematike cudzích proprií*.

Podvečerný blok sa vzhľadom na neúčast' dvoch ohlásených referentov zmenil z čisto historického na historicko-cudzozajazyčný. *Igor Haraj* predstavil *donátovskú tradíciu na Slovensku* a túto tému ďalej špecificky rozvinul *Vincent Blanár* v referáte *Donatus latino-bohemicus z r. 1745 (J. Rhenia)*. *Jana Pekarovičová* prezentovala *Praktickú fonetickú príručku pre cudzincov na pozadí kodifikácie* a ďalšie projekty moderného spôsobu výučby cudzieho jazyka (e-learning). *Alžbeta Uhrinová-Hornoková* (Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku) informovala o *slovenskej jazykovej situácii v Maďarsku* a predstavila aj niektoré noviny vydávané Slováckmi v Maďarsku (Ludové noviny, Čabän).

Slávnostný večer venovaný jubilanťovi otvoril *Ján Findra*. Dovolil si byť trochu osobný, ale aj vecne pripomenul východiskovú zviazanosť Slavomíra Ondrejoviča s Novohradom a tým aj s takými jazykovedcami, ako napríklad Eugen Jóna, Ján Matejčík, Richard Schnek, Gejza Horák, Ján Garaj, Milan Urbančok či Pavol Žigo. Účastníkov konferencie a osobitne jubilanta pozdravil *Rudolf Chmel*, minister kultúry Slovenskej republiky a spolugarant viacerých veľkých projektov Jazykovedného ústavu L. Štúra.

Druhý deň konferencie sa opäť niesol v znamení tvorivej referentskej i diskusnej atmosféry a prelínania viacerých tém. *Matej Považaj* sa venoval *niektorým dynamickým tendenciám v slovníkovej morfológii*, *Pavol Žigo* sa vrátil k otázkam kodifikácie v príspevku *H. Bartek v konflikte kodifikačných princípov*. Syntaktické a morfológické témy rozvinuli *Oldřich Uličný* (Ústav českého jazyka a teórie komunikácie FF UK Praha): *Modalita ve slovanských jazycích* a *Juraj Vaňko* *Sadnúť si, čítať si, robiť si (čo chcem)... a čo ešte?* Ukázalo sa, že aj na pohľad úzko špecifická otázka používania formantu *si* má širší kontext a súvisí napr. aj s deontickou a postojovou modalitou. *Gabriela Múcsková*, reprezentujúc nárečové výskumy, poukázala v príspevku *Akomodácia v podmienkach bivarietnej jazykovej komunikácie* na rôzne spôsoby a prejavy vzájomného ne/prispôsobovania komunikujúcich s rôznym jazykovým povedomím.

Ďalší blok uviedol *František Štícha* (Ústav pro jazyk český AV ČR Praha) s príspevkom *Sémanticko-komunikativní specifika disjunktivních otázek (na materiálu ČNK)*. Od zistenia, že otázkam tohto typu (*Chceš nebo nechceš?*) sa v českej jazyko-

vednej literatúre skoro vôbec nevenovala pozornosť, cez analýzu 57 dokladov na disjunktívne otázky s opakovaným predikátom z Českého národného korpusu SYN2000 dospel k záveru, že pri týchto otázkach nejde o nejakú nadbytočnú explicitnosť a opakovanosť, ale o špecifický, jednoduchou otázkou nezameniteľný typ. Už na báze uvedeného malého množstva dokladov autor zistil sedem sémanticko-komunikačných funkcií disjunktívnej otázky: rušenie špecifického (potenciálneho) predpokladu; pochybovanie; nerozhodnosť a váhavosť; výzva na jasnú a rozhodnú odpoveď; expresívna výzva k činu; rétorická asertívna námietka; derematizácia. *František Martínek* (Ústav pro jazyk český AV ČR Praha) predstavil projekt *Elektronického spracovania lexikografickej excerpce češtiny strednej doby*, ktorý by mohol byť inšpiráciou aj pre digitalizáciu historického materiálu v Jazykovednom ústave E. Štúra SAV. *Lubomír Kralčák* sa venoval *súčasnej slovenčine ako národnému jazyku*, *Eva Čulenová* *jednoznačnosti významov výrazov v slovenských zákonoch* a *Sándor János Tóth* (Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku) *Integračným zmenám germanizmov v slovenčine*.

Z úst ďalšej dvojice jubilentovi blízkych slovenských jazykovedcov zazneli opäť jemu blízke témy: *Ján Sabol* načrtnol svoju *Lingvisticko-semiotickú interpretáciu kodifikačných postupov* a *Viktor Krupa* nastolil *Otázky jazykovej a etnickej identity* a ich sociolingvistické uchopenie. Účastníkov konferencie a predovšetkým jubilujúceho riaditeľa Jazykovedného ústavu prišiel pred záverom pozdraviť aj podpredseda Slovenskej akadémie vied *Dušan Kováč*. V odbornom programe ďalej pokračoval *Miroslav Dudok*, ktorý sa zamýšľal nad *vektormi slovenčiny a preventívnou jazykovedou*. Poukázal na veľmi rozdielne podmienky a potreby pôsobenia jazykovedy a jazykovej politiky v domácom prostredí oproti situácii enklávneho a diasporálneho jazyka, kde je už práve veľmi nevyhnutný seriózny interdisciplinárny a interregionálny projekt, ktorý by objektívne zmapoval vývin a súčasný stav enklávnej i diasporálnej slovenčiny. Množinu 33 vystupujúcich uzatvárali *Juraj Hladký* s témou *Väzenský slang či argot?* a *Edita Hornáčková-Klapičová* s príspevkom *Prekladové aspekty teologických termínov z hľadiska ich pôvodu a slovtvorby*.

Účastníci konferencie mali počas celého rokovania na paneloch k dispozícii dva príspevky autorov, ktorí sa ku gratulantom pripojili na diaľku. *Miloslava Sokolová* pripravila precíznu a materiálno rozsiahlu analýzu *Funkcie synonymnej internacionálnej lingvistickej terminológie v súčasnosti*, aktuálnu a užitočnú aj v súvislosti s úvahami o novej gramatike slovenčiny, ktoré sa začali rozvíjať na predchádzajúcej jazykovednej konferencii v Smoleniciach (Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku, 2001). *Lubomír Ďurovič* sa vo svojom referáte „*Prostřední cesta*“ slovenčiny *Martina Ďurgalu* zamerail na „praktickú“ učebnicu maďarčiny, ktorá vyšla v Trnave r. 1835 v spoluautorstve Karola L. Boboka, trnavského evanjelického farára, zemana, uvedeného s mnohými titulmi, a *Martina Ďurgalu* – na titulnom liste na druhom mieste a bez akéhokolvek titulu či nejakej cha-

rakteristiky, pôvodne rektora latinskej školy v Skalici. Autor svoj referát pripísal jubilantovi týmito slovami: „*Nech mi je teda dovolené krátkym pohľadom na túto knihu blahoželat' k šesťdesiatym narodeninám Slavovi Ondrejovičovi, ktorý svojimi vedeckými prácami i svojimi organizačnými úsiliami d'aleko rozšíril horizont a občerstvil atmosféru slovenského jazykovedného diania. Táto moja gratulácia je analýza jazyka tejto „praktickej“ gramatiky a kus biografie Martina Ďurgalu, autora tejto knihy, ktorá i svojim miestom vo vývoji k emancipácii spisovnej slovenčiny zo spisovného jazyka českého či československého – vlastne bezprostredne z doležalovského jazyka slovensko-českého –, ale možno ešte viac svojou hodnotou kultúrnohistorickou je svojráznym dokumentom postberňolákovského predšťurovského desaťročia.*“

Ako sa dalo aj z tejto krátkej správy zaregistrovať, konferencia *Jazyk, veda o jazyku, societa*, venovaná doc. PhDr. Slavomírovi Ondrejovičovi, CSc., sa niesla v tvorivom rokovacom duchu, priebežne aj s dostatkom priestoru na diskusiu a vo veľmi srdečnej a príjemnej atmosfére, za čo organizátorom, ako aj správe Smolenického zámku ešte raz ďakujeme. Z gratulácií, ktoré boli optimálne rozložené počas obidvoch dní, sme vybrali len niektoré a takisto sa k nim na tomto mieste pripájame. Nech nášmu oslávencovi dobre slúži zdravie, aby to s nami dlho vydržal, nech sa v ňom ďalej rozvíja empatia a všetko to dobré, čo mu ešte dlhé roky umožní mať radosť z osobného i pracovného života.

Mária Šimková

Jubileum PhDr. Marie Majtánovej, CSc.

Na začiatku februára 2006 sa popredná slovenská jazykovedkyňa – slavistka, dlhoročná vedecká pracovníčka Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV PhDr. Marie Majtánová, rod. Korandová, CSc., dožila významného životného jubilea. Dve desaťročia sme v oddelení dejín slovenského jazyka spolupracovali pri koncipovaní hesiel do Historického slovníka slovenského jazyka (HSSJ). Ako autorka a redaktorka slovníka nás presvedčila, že táto práca patrila do súboru jej celoživotných vedeckých tém. Svedčia o tom aj bibliografické záznamy o jej teoretickej báze a pripravenosti tvoriť náročné lexikografické dielo. Podrobné, presné bibliografické údaje o vedeckej činnosti M. Majtánovej možno nájsť v bibliografických súpisoch L. Dvonča (Slovenskí jazykovedci). Na tomto mieste uvádzame len niekoľko bibliografických záznamov z jej bohatej publikačnej činnosti, aby sme zdôraznili jej vedecké zameranie. Viacerí si spomíname, že Maruška Majtánová s prirodzenou ľahkosťou a úprimne obohacovala náš pracovný kolektív o dobré, ľudské dimenzie vzťahov.

A tak sme si radi pripomenuli, že sa narodila 4. 2. 1936 v Plzni, tu začala svoje vysokoškolské štúdium, po roku prešla študovať do Prahy. V roku 1959 štúdium úspešne absolvovala na Filologickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe (odbor český jazyk – ruský jazyk so špecializáciou na dialektológiu). V dialektologickom oddelení Ústavu pro jazyk český ČSAV vedecky pôsobila do roku 1963. Lásku k dialektológii, k výskumu staršieho jazyka v slovanských paralelách i k onomastike v nej prebudil už počas štúdia vysokoškolský profesor V. Šmilauer. Svoje vedecké zameranie neskôr rozšírila aj o slovenskú problematiku. V roku 1963 ju manželstvo s PhDr. Milanom Majtánom, DrSc., priviedlo do Bratislavy, kde pôsobila v Jazykovednom ústave L. Štúra SAV až do roku 1992. Rigoróznou prácu *Z českých lidových názvů hub* obhájila v roku 1969 v Prahe na Filozofickej fakulte UK (PhDr.). V roku 1971 obhájila v Bratislave kandidátsku dizertačnú prácu *Ze západoslovanských lexikálních vztahů (Lidové názvy hub)*. Vývin staršej slovenskej botanickej terminológie v konfrontácii s inými slovanskými jazykmi bol v centre vedeckého záujmu jubilantky. Svedčia o tom viaceré vedecké práce, napríklad *Z vývinu slovenskej botanickej terminológie* (1969), *Z vývinu slovenskej mykologickej terminológie* (1969), *Praslovanský charakter názvov húb v slovenčine* (1977), *Sémantika viacslovných botanických názvov* (1981), *Ustaľovanie slovenského botanického názvoslovía* (1985), *Botanické názvy v Slovári Antona Bernoláka* (1992). Konfrontačný jazykovedný výskum botanickej terminológie vyústil do systematického opisu názvoslovía

húb v sériách štúdií uverejnených v časopisoch Kultúra slova a Slavica Slovaca a vo viacerých domácich a zahraničných zborníkoch. Za úspešnú vedeckú činnosť získala v roku 1986 titul zaslúžilá pracovníčka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV a v roku 1996 ako členka autorského kolektívu Historického slovníka slovenského jazyka prámiu Literárneho fondu.

Do Historického slovníka slovenského jazyka (do roku 1995) M. Majtánová skoncipovala množstvo botanických hesiel. Okrem iných hesiel zredigovala všetky botanické heslá autorov v prvých štyroch zväzkoch HSSJ a s autormi ochotne konzultovala.

Z oblasti onomastiky publikovala viaceré štúdie z problematiky osobného pomenovania v slovenských a českých historických jazykových pamiatkach. Popri botanickej a onomastickej problematike v pramennej literatúre sledovala aj zdravotnícku a právnu oblasť jazyka. Spolu s manželom M. Majtánom vydali napríklad vedecko-popularizačné dielo *Krupinské prísne právo* (1970) a spolu s manželom a J. Nižnanským *Pilného domáceho a poľného hospodára* od J. Fándlyho (1990). Na vydanie pripravila aj prvú slovenskú zdravotvedu od J. G. Heilla z r. 1760 *Trifolium sanitatis medicum aneb O zdraví zpráva lékařska* (1987).

Úspešná vysokoškolská pedagogická činnosť M. Majtánovej, najmä na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (1992 – 2002), kde prednášala český jazyk, jej po odchode z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra do dôchodku neprekážala uplatniť umelecký talent pri vydaní viacerých pôvabných knižiek pre deti, v ktorých ich zoznamovala s prírodou. Z nich spomenieme napríklad *V kráľovstve rastlín* (1987), *Keď pôjdeš s košíkom* (1987), *Svetom živočíchov* (1993). Zámerne sme spomenuli tie, v ktorých sa výsledky vedeckej akribie, výskumnej práce a schopnosti narábať s jazykom dali skombinovať s umeleckým prístupom a s rodičovskými skúsenosťami.

Už pri rozhovoroch v pracovnom kolektíve HSSJ nás jubilantka udivovala hlbokými vedomosťami z českej a slovenskej histórie a poetickým pohľadom na život, ktorý svedčil o jej umeleckom nadaní. Preto nás vôbec neprekvapilo, že odkladané túžby prihovárať sa ľudom prostredníctvom umeleckého slova sa jej naplňajú v čase, keď sa nejeden z nás rád vracia k svojim koreňom, k spomienkam na detstvo, možno aj preto, že súčasnosť je naplnená akousi uponáhlanou honbou za chlebom a hrami, bez nárokov na potešenia ducha. O duchovných návratoch do svojho a otcovho rodiska (Plzeň), ale aj do kraja, kam siahali korene jej matky a starých rodičov (Chodsko), svedčí viacero autorkiných prozaických diel. Také je aj očarujúce dielo M. Korandovej *Pročpohádky. Lidové legendy z Chodska* (2003) – knižka určená nielen deťom, s krásnymi ilustráciami, ktorými dielo obohatil J. L. Jícha. Dostala som ju na Vianoce 2003 s autorkiným venovaním a s údivom som napočítala viac ako dvadsať sponzorov vydania tohto diela z Plzne a okolia, z Domažlíc a z chodskej oblasti. Nazdávam sa, že aj tento fakt je potvrdením popularity spisovateľky.

Potešilo nás, že prepracovaný a o slovenské povesti doplnený variant tejto pôvabnej publikácie vyšiel po slovensky v Spolku sv. Vojtecha v roku 2005 pod názvom *Ako a prečo je to tak*. Až potom, keď som jubilatku vyspovedala, dozvedela som sa, že vyšla jej drobná etnografická monografia *Stráž. Najmenší privilegovaná ves domálických Chodů* (2001) a historické romány z 19. storočia *Zahrada pod kulatou věží* (1999) a *Plzeňské předjaří* (2001), ako aj zbierky západočeských a západoslovenských povestí *Chodské pověsti a legendy* (2004) a *Hrajnohův poklad* (Martin 2004) a že za román z obdobia národného obrodzenia *Plzeňské předjaří* dostala v roku 2001 najvyššiu západočeskú literárnu cenu Bohumila Polana. K jubilatkiným oceneniam z literárnych súťaží patria aj ceny, ktoré získala na Slovensku. Od roku 1998 do roku 2004 to bolo napríklad sedem prvých cien za prózu, medzi nimi Cena Andreja Chudobu (prvá a hlavná cena súťaže) v roku 2002. Uvedený prehľad tvorby Marie Korandovej zďaleka nie je vyčerpávajúci. Spolu s vďačnými čitateľmi diela *Hrajnohův poklad* (zbierky povestí z kopaničiarskeho kraja Bielych a Malých Karpát a z okolia Myjavy a Brezovej pod Bradlom) a s ďalšími obdivovateľmi a žičlivcami prajeme jubilatke, aby ju neopúšťal tvorivý elán. Príznačná skromnosť a srdečnosť nech jej dodávajú silu a invenciu do ďalšej tvorby. Maruška, všetko najlepšie, veľa zdravia a radosti, mnoho ďalších úspechov!

Elena Krasnovská

Životné jubileum doc. PhDr. Slavomíra Ondrejoviča, CSc.

17. apríla tohto roku doc. PhDr. Slavomír Ondrejovič, CSc., vkročil do svojho šiesteho decénia. Slovenská jazyková obec sa nemôže nepristaviť pri jubilatovi, ktorý je od roku 1973 systematickým obohacovateľom lingvistickej znalostnej bázy a jedným z ťažiskových stimulátorov rozvoja nášho jazykovedného bádania. Nadhľadová sumarizácia jeho prác nám opäť ukáže ich poznávaciu hodnotu aj inšpiračnú silu a pripomenie, po čom sa dá znovu siahť pri rozpracúvaní výskumných tém zasahujúcich do vedecko-záujmovej sféry jubilanta.

Pri nadhľadovej rekapitulácii chronologickej línie jazykovedného bádania S. Ondrejoviča je výhodné postupovať od súčasnosti. Prostredníctvom terajšej tvorby je primárne vnímaný ako sociolingvista, a to jednak ako klasický sociolingvistický bádateľ a jednak ako silný iniciátor presadzovania sociolingvistického nazerania na spisovný jazyk a jazykovú kultúru. Ako klasický sociolingvista ponúka výsledky výskumov, ktorých spektrum obopína rozmanité sociálne existenčné prejavy slovenčiny u nás aj

za hranicami, ale aj problematiku iných jazykov. Na prácach z tohto spektra sú nápadné tri znaky. (1) S. Ondrejovič sa zapája do sociolingvistického výskumného prúdu, ktorý sa v posledných dvoch-troch desaťročiach vyprofiloval ako jeden z nosných tokov súčasného lingvistického diania a súčasne vedome nadväzuje na domáce sociolingvistické žriedla. Jeho štúdiá venovaná dejinám a programu sociolingvistiky na Slovensku priam príkladne demonštruje, ako možno plodne využiť analytickú retrospektívu na holistické osvetlenie sociolingvistickej problematiky u nás v rozpätí asi tridsiatich rokov. Uvažovanie v rámci triády domáca tradícia – zahraničné výskumné akcenty – slovenský sociolingvistický program vytvára ideovo dobre vystužený priestor, v ktorom sa slovenské sociolingvistické bádanie môže systematicky a cieľavedome rozvíjať. (2) S. Ondrejovič upriamuje pozornosť na javy, ktoré sa vo všeobecnosti v našej lingvistike skôr obchádzajú, napríklad na šandardizáciu rómskeho jazyka, na slovenské médiá vo vzťahu k Rómom, na slovenských Chorvátov zo sociolingvistického hľadiska alebo na „zabudnutú“ slovenskú menšinu v Dolnom Rakúsku. Z jednej strany je to prejav citlivosti voči neakceptovateľne „odsunutému“ a z druhej strany prejav schopnosti nájsť pri týchto javoch nové impulzy na rozširovanie jazykovedného obzoru. Napríklad: Prečo sa oplatí skúmať rómsky jazyk? Jeho odpoveď: „Veď pri ňom naozaj možno sledovať inštruktívnejšie než pri hociktorom inom jazyku procesy (zmeny) prebiehajúce v jazyku oddelenom od materinského prostredia, kríženie a vznikanie nových nárečových útvarov, prípadne ich zánik v dôsledku migrácií.“ Slovenský lingvista má túto možnosť priamo pred dvermi. (3) S. Ondrejovič hľadá externé oporné body na osvetlenie interného jazykového diania. Napríklad z jeho sledovania jazykovej situácie v Nórsku mu vychádza, že nejde len o našu informovanosť o tejto krajine, ale najmä o poučné poznanie: „Dejiny jazykového hnutia v Nórsku sú svedectvom toho, že nijaký jazyk nemožno s úspechom regulovať bez hlbokej znalosti jeho štruktúry a fungovania, bez poznania a rešpektovania jeho zákonitostí a vývinových tendencií. Možno je to však dobrý príklad na negatívnu inšpiráciu aj pre postupovanie pri normovaní v našej situácii.“

Tento citát nás privádza k jubilatovi ako silnému iniciátorovi sociolingvistického nazerania na problematiku spisovného jazyka a jazykovej kultúry. Touto iniciatívou sa ocitol v ohnisku súčasného ideovo-metodologického sporu o stave a potrebe regulovania súčasnej spisovnej slovenčiny. Semeno tohto sporu vyhmatal pomocou E. Paulinyho. Vo svojej dobre známej štúdií, v ktorej konfrontuje sociolingvistický vs. normativistický pohľad na jazyk, pripomína, že už E. Pauliny „poukázal na protirečenie..., keď na jednej strane spisovný jazyk (J. Ružička – pozn. J. D) hodnotí „ako jednu z najvzácnejších hodnôt, ktoré vytvoril um a práca celého národa, na druhej strane však tvrdí, že jazyková prax je v havarijnom stave. Kde teda jestvuje dobrý spisovný jazyk, opytuje sa E. Pauliny, keď nejestvuje u svojich nositeľov.“ S. Ondrejovič dobre pochopil, že v tomto semene sváru sa skrýva napätie medzi tými jazykovedca-

mi, ktorí následkom zotrávania pri deskriptívnej tradícii a hodnotení jazykovej normy z tejto pozície strácajú zmysel pre jazykovú realitu, a tými, ktorí hľadajú prístup k nej. Inšpiroval sa práve E. Paulinym a, pravdaže, silné podnety našiel v myšlienkovom svete svojho školiteľa J. Horeckého, ktorý „znepokojil“ tradicionalistov svojím všeobecne známym náčrtom stratifikácie súčasného národného jazyka Slovákov. Už samotná aktuálnosť sociolingvistického komponentu v jeho metajazykovej kompetencii ho pobáda, aby vnímal plnokrvný spisovný jazyk, taký, ktorý vychádza z úst a pera štandardných používateľov, taký, ktorý je diferencovaný, ako si to vyžaduje súčasný štandardnojazykový život, taký, ktorý sa dobre prispôsobuje súčasným potrebám jeho nositeľov, taký, ktorý je práve tak rozvinutý, ako to jazykové spoločenstvo potrebuje, skrátka taký, ktorý je v takom stave, že všestranne dobre slúži používateľom. Tento plnokrvný jazykový útvar vôbec nemá oslabené svoje známe nadstavbové funkcie. Sociolingvistický pohľad S. Ondrejoviča na spisovný jazyk nabáda k odbúraniu tradovaných stereotypov, ktorými sa zafixovala predstava sústavného zápasu preskriptívneho lingvistu s používateľmi jazyka zodpovednými za „havarijný stav“ jeho používania. Fundamentom jeho metodologického kréda je poznávacie upriamovanie sa na používateľov jazyka. Len ich poznávaním, poznávaním relevantných okolností ich jazykového správania, sa dá vniknúť do povahy súčasného spisovného jazyka. Nie z úsudkov z pozorovania abstraktného jazyka, ale z prieniku do jazyka prostredníctvom skúmania používateľov v ich interakčných prostrediach treba vyvodzovať predstavu o tom, aký má byť spisovný jazyk. Ondrejovičovský zmysel pre živý spisovný jazyk podnecuje k návratu k tomu, od čoho sa abstrahovalo pri poznávaní jazykového systému (abstrahovanie bolo, pravdaže, nutné a vedecky legitímne), aby sa mohla odhaliť skutočná povaha spisovného jazyka. Kto nechce zotrávať pri spomínanom stereotype – a teda má prinajmenšom záujem o revitalizáciu otázky metodologickej adekvátnosti tradovaného prístupu k spisovnej slovenčine –, nemôže nesiahnuť po prácach S. Ondrejoviča.

Sociolingvistická orientácia jubilanta dozrievala v procese zahľbovania sa do podstaty jazyka. Vo svojej známej monografii k problematike slovesnej konverzie – čiže téme systémovej lingvistiky – dáva už jasne najavo, aký prístup k jazyku vedie k jeho skutočnému pochopeniu. Vyjadruje to v predhovore tejto monografie: „Jazyk má svoj *raison d'être*, podstatu a zmysel svojej existencie v oblasti mimo seba..., platí, že fungovanie jazyka možno v úplnosti vysvetliť iba v interakcii jazykového systému s jeho okolím, resp. s inými systémami.“ Neskôr sa mu ukázalo, že na systém treba nazerať prostredníctvom okolia, totiž sociálneho prostredia ako univerza, v ktorom jazyk vznikol, rozvíjal sa a funguje. Pravda, každý systémový lingvista uznával, že jazykový systém je spätý so svojím okolím, ale S. Ondrejovič – spolu s inými – sa vydal na cestu poznávania okolia, čo ho priviedlo k bránam reálneho jazyka. Prichádza k záveru, že súčasný spisovný jazyk nemôže normálne fungovať,

keď sa naďalej presadzuje model, podľa ktorého sa používatelia majú jazykovo správať v duchu externe kontrolovaného a „zdokonaľovaného“ jazykového systému, ktorý sa má zobrazit' v kodifikovanej norme. Naopak, súčasná spisovnojazyková norma je pod kontrolou komunikačnej interakcie používateľov, stvára sa v súlade s povahou interakcie a jej nositeľov a prostredníctvom nej sa prejavuje aj jazykový systém ako reálna danosť. Používatelia sa správajú v „duchu“ systému svojho jazyka, pokiaľ nie sú nútení rešpektovať umelé korekcie.

Záujem o „duch“ jazyka priviedol S. Ondrejoviča k Wilhelmovi von Humboldtovi. Jeho ocenený preklad Humboldtovej práce o stavbe ľudských jazykov je nesporne významným činom, hoci, zdá sa, že ešte stále platí to, čo jubilant napísal v závere svojho zasväteného úvodu k prekladu: „Vcelku možno povedať, že idey W. von Humboldta nenašli v slovenskej jazykovede náležité uplatnenie, po Štúrovi sa v jeho štúdiu vlastne nepokračovalo. Analýza príčin a následkov by bola iste poučná“. Kvalitný preklad ponúka šancu, aby sa v slovenskom jazykovom spoločenstve pevnejšie zakorenil Humboldtovský intelektuálny rozlet spolu s filozofickou hĺbavosťou. Túto ponuku spestrujú Ondrejovičove práce z jazykovednej historiografie. Jeho skryté posolstvo v týchto prácach znie asi tak, že treba vzdorovať dvom extrémnym tendenciám, ktoré sa dajú vypozerovať v súčasnej slovenskej lingvistickej produkcii: na jednej strane uzatváranie sa pred tým, čo je za našimi hranicami, a na druhej strane sklon vnímať ako hodnotné to, čo je „moderné“, vyprodukované v aktuálnom čase. Rozumným vývodom z tohto posolstva je imperatív návratu k neoklieštenému lingvistickému duchovnému zdroju.

Bibliografia prác S. Ondrejoviča odkazuje na jeho ďalšie výskumné oblasti. Na tieto práce možno nadviazať v bežnom zmysle, totiž tak, že sa vyhl'adá položka, ktorá je kompatibilná so skúmanou témou. Ale aj v inom zmysle – a to považujem za „ich nadstavbovú“ hodnotu. Nadväzovanie v zmysle rozvíjania, dotvárania alebo aj pretvárania intelektuálnych reakcií na jazykovú substanciu, ktoré jubilant buď len sprostredkúva, alebo ich ponúka ako výsledok aktivizácie vlastného duchovného sveta. Jeho prítomnosť v našom jazykovednom prostredí podčiarkuje predovšetkým jasné krédo jeho prác: opierať zrak na reálny jazykový život a pritom sa opierať o skutočné poznávacie bohatstvo lingvistického duchovného žriedla. Je to soľ aj korenie v našej jazykovede. Želáme jubilantovi, aby mohol v optimálnych podmienkach naďalej obohacovať náš jazykovedný poznatkový fond a duchovný zdroj vôbec.

Juraj Dolník

Súpis prác Slavomíra Ondrejoviča za roky 1996 – 2005

1996

- Jazyková ekológia a ekológia lingvistiky. – Jazykovedný časopis, 47, 1996, s. 3 – 23, angl. res. s. 24.
- Jazyk „totalitný“ a „posttotalitný“. – In: Ezikat na totalitarnoto i posttotalitarnoto občestvo. Sofia, Izdatelstvo Prochazka i Kačarmazov 1996, s. 19 – 24.
- Z výskumu jazykovej situácie na južnom Slovensku. – In: Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca. 2. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1996, s. 141 – 147.
- Z výskumu Slovákov a slovenčiny v Dolnom Rakúsku. – In: Studia Academica Slovaca. 25. Prednášky XXXII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1996, s. 153 – 159.
- Jernej Kopitar a slovenčina. – In: Kopitarjev zborník. Mednarodni simpozij v Ljubljani 29. junij do 1. julij 1994. Jernej Kopitar in njegova doba (simpozij ob stopedesetletnici njegova smrti). Red. J. Toporišič. Ljubljana, Filozofska fakulteta 1996, s. 369 – 375, slovín. a angl. res. s. 369, 375.
- Metamorfózy sociolingvistického výskumu na Slovensku. – In: Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca. 2. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1996, s. 11 – 17.
- Prípád Polivanov. – Literárny týždenník, 9, 1996, č. 17, s. 3.
- Pulské impresie. – Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 4 + 112, č. 10, s. 115 – 120.
- O jednom malom vokáňovom mýte. – Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 4 + 112, 1996, č. 10, s. 7 – 9.
- O sliepke s odstrihnutými krídlami. – Literárny týždenník, 9, 1996, č. 39, s. 11 (k príspevku Z. Szatmáryovej Z hlúpeho jazyka pochádzajú mnohé nepríjemnosti).
- Rýchle čítanie – mnoho nedorozumení. – Literárny týždenník, 9, 1996, č. 44, s. 5 (odpoveď Z. Szatmáryovej na jej reakciu na posudok S. Ondrejoviča jej článku Z hlúpeho jazyka pochádzajú mnohé nepríjemnosti, ktorý podal v článku O sliepke s odstrihnutými krídlami. Literárny týždenník, 9, 1996, č. 39, s. 11).
- Mozaika z besedy KPČJ o jazykovom práve. (Praha 22. 11. 1995). Eubomír [!] Ondrejovič, sociolingvista z Bratislavy. – Čeština doma a ve světě, 4, 1996, s. 180 – 181.
- Eugen Pauliny ako sociolingvista. – Zápisník slovenského jazykovedca, 15, 1996, s. 41 – 42 (tézy prednášky konanej 29. 10. 1996 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Banskej Bystrici).
- Predslov. – In: Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca. 2. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1996, s. 7 – 8.
- Do tretice nič dobré. [Kráľ, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. 3. vyd. Bratislava 1996.] – In: Literárny týždenník, 9, 1996, č. 44, s. 3 (rec.).
- Lingvistika v 24. ročníku Studia Academica Slovaca. [Studia Academica Slovaca, 24. Prednášky XXXI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava 1995.] – In: Slovenská reč, 61, 1996, s. 120 – 125 (rec.).

- Osobnosti Novohradu encyklopedicky. [Mihály, V. F.: Osobnosti Novohradu. (Kto je kto.) Lučenec 1995.] – In: *Kultúra slova*, 30, 1996, s. 106 – 111 (rec.).
- Ranné vtáča je v tom nevinne. – *Nedeľná Pravda* – magazín, 5, 1996, č. 7, s. 19.
- Soziolinguistische Bibliographie europäischer Länder für 1994. Slowakei. – In: *Sociolinguistica*. 10. Konvergenz und Divergenz von Dialekten in Europa. Red. U. Ammon – K. J. Mattheier – P. Nelde. Tübingen, Niemeyer 1996, s. 29 – 221.
- Profesor Ľubomír Ďurovič sedemdesiatročný. – *Slavica Slovaca*, 31, 1996, s. 60 – 61.
- Jubileum významného slovenského jazykovedca a orientalistu PhDr. Viktora Krupu, DrSc. – *Jazykovedný časopis*, 47, 1996, s. 135 – 137 (k 60. narodeninám).
- Živé telo jazyka. Hovoríme s jazykovedcom Slavom Ondrejovičom. – *Literárny týždenník*, 9, 1996, č. 26, s. 1, 10 (rozhovor D. Machalu so S. Ondrejovičom).

1997

- Sociolingvistický vs. „normativistický“ pohľad na jazyk. – In: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Sociolinguistica Slovaca. 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 54 – 60.
- Ku kategórii priestoru v jazyku. – In: *Štylistika neverbálnej komunikácie*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v dňoch 15. – 16. februára 1996. Konferencia sa konala na počesť univ. prof. PhDr. Jozefa Mistríka, DrSc., pri príležitosti jeho 75. narodenín. Red. J. Sabol et al. Bratislava, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 1997, s. 157 – 159, angl. res. s. 160.
- Slowakei. – In: *Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. (Paralelný angl. a fr. názov.) 2. zv. Red. H. Goebel et al. Berlin – New York, Walter de Gruyter 1997, s. 1669 – 1678.
- Slowakisch–Polnisch. – In: *Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. (Paralelný angl. a fr. názov.) 2. zv. Red. H. Goebel et al. Berlin – New York, Walter de Gruyter 1997, s. 1692 – 1695 (spoluautorka S. Mislovičová).
- Slovaks and Czechs. The Slovak and Czech Languages (the Ethno-singnifikative, Culturological, Psychological, and Sociolinguistic Aspects of the Relations Between Two Nations and their Languages). – *Human Affaires*, 7, 1997, s. 141 – 158 (spoluautorka K. Buzássyová).
- Chorváti na Slovensku zo sociolingvistického hľadiska. – In: *Prvi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I*. Red. S. Damjanović. Zagreb, Hrvatsko filološko društvo 1997, s. 499 – 503, chorv. res. s. 503.
- Jevgenij Dmitrijevič Polivanov (1890 – 1938). – *Jazykovedný časopis*, 48, 1997, s. 112 – 120.
- Nikolaj Sergejevič Trubeckoj a slovenčina. – *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život*, 4, + 113, č. 5, s. 90 – 95.
- Profesor Eugenio Coseriu v Bratislave. – *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život*, 4 + 113, 1997, č. 9, s. 137 – 138.
- Metamorfózy sociolingvistického výskumu na Slovensku. – *Jazykovedný zápisník*, 16, 1997, s. 13 (tézy prednášky konanej 4. 2. 1997 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Nitre a 10. 4. 1997 v pobočke v Prešove).

- Ako ďalej so slovenskou ortoepiou? – Jazykovedný zápisník, 16, 1997, s. 40 – 42 (tézy prednášky kona- nej 11. 3. 1997 na vedeckom seminári v Bratislave).
- Predslov. – In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca. 3. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 7 – 9.
- Sociolinguistic and Languages Planning Organizations. Language International World Directory. Red. F. Dominguez – N. López. Amsterdam – Philadelphia 1995. – In: Jazykovedný časopis, 48, 1997, s. 63 – 64 (ref.).
- Lexicon Grammaticorum. Who's Who in the History of World Linguistics. Red. H. Stammerjohann. Tü- bingen 1996. – In: Jazykovedný časopis, 48, 1997, s. 127 – 130 (rec.). – Ďalšia autorova recenzia tej istej práce (po anglicky): Human Affairs, 7, 1997, s. 96 – 100.
- Phonetica Pragensia. 8. Red. P. Janota – O. Schulzová. Praha 1995. – In: Jazykovedný časopis, 48, 1997, s. 60 – 61 (ref.).
- Šesťrečový slovník architektúry, staviteľstva a urbanizmu. [Architektur – Hochbau – Stadtplanung und Städtebau. Bildfachwörterbuch. Englisch – Deutsch – Ungarisch – Polnisch – Russisch – Slowa- kisch. Red. E. Führ. Düsseldorf 1996.] – In: Kultúra slova, 31, 1997, s. 234 – 238 (rec.).
- Vyšiel anglicko-slovenský slovník športových výrazov. [Sokolová, K.: Anglicko-slovenský slovník športových výrazov. Bratislava 1996.] – In: Kultúra slova, 31, 1997, s. 180 – 183 (ref.).
- Za tú našu angličtinu. [Karaba, M.: Angličtina po anglicky. Trenčín 1996.] – In: Kultúra slova, 31, 1997, s. 44 – 50 (rec.).
- Český slovník výslovnosti cudzích mien po druhýkrát. [Honzáková, M. – Honzák, P. – Romportl, M.: Čteme je správně? 2. vyd. Praha 1996.] – In: Kultúra slova, 31, 1997, s. 360 – 365 (rec.).
- Bibliografický výber z neológie a neografie. [Martincová, O.: Neologie a neografie. Výběr z národních bibliografií. Praha 1996.] – In: Kultúra slova, 31, 1997, s. 115 – 117 (ref.).
- Druhé číslo bulharského sociolingvistického periodika. [Sociolingvistika/Sociolinguistics, 1, 1996, č. 2.] – In: Jazykovedný časopis, 48, 1997, s. 61 – 63 (ref.).
- Vyšiel druhý zväzok personálnych bibliografií slovenských jazykovedcov. [Dvonč, L.: Slovenskí ja- zykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1976 – 1985). Bratislava 1997.] – In: Slovenská reč, 62, 1997, s. 357 – 359 (rec.).
- Soziolinguistische Bibliographie europäischer Länder für 1994. Slowakei. – In: Sociolinguistica. 10. Konvergenz und Divergenz von Dialekten in Europa. Red. U. Ammon – K. J. Mattheier – P. Ne- lde. Tübingen, Niemeyer 1997, s. 219 – 221.
- Evanjelictvo na Slovensku. – Cirkevné listy, 110 (121), 1997, č. 12, s. 193 – 194 (odpovede S. Ondrejo- viča na otázky v redakčnej ankete).
- Menný register. – In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slova- ca. 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 345 – 349.
- Vecný register. – In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca. 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 350 – 352.

1998

- Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Slovenský jazyk. Red. J. Bosák. 1. vyd. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998. 172 s. (spoluautori J. Bosák, K. Buzássyová, J. Dolník, J. Furdík, J. Mlacek, I. Ripka, J. Sabol, D. Slančová, E. Tibenská).
- Ref.: 1. Dudok, M.: Slovački jazik na kraju XX veka. – Zbornik Matice srpske za filologiju i lin- gvistiku (Nový Sad, Juhoslávia), 41 – 42, 1998, vyd. 2000, s. 175 – 176. – 2. Findra, J.: Prezentácia slovenčiny ako dynamicky fungujúceho systému. – Jazykovedný časopis, 50, 1999, s. 37 – 41.
- K spôsobom regulovania rozvoja jazyka. – Jazykovedný časopis, 49, 1998, s. 81 – 89 (spoluautor V. Krupa). – Časť znovu publikovaná: In: Štátny jazyk

- v súvislostiach. Zost. sekcia štátneho jazyka a národného písomníctva Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Bratislava, pre MK SR vydal Print Servis 1998, s. 75 – 77.
- Dosah diela Wilhelma von Humboldta na slovakistiku. – In: Slawistyka niemiecka a kraje sloviańskie. (Paralelný nem. názov.) Red. J. Rusek et al. Warszawa, Energiea [1998], s. 41 – 45.
- Stanislav Petřík a Slovensko. – In: Pocta 650. výročí založení Univerzity Karlovy v Praze. Sborník příspěvků přednesených zahraničními bohemisty na mezinárodním sympoziu v Praze 20. – 26. srpna 1998. 1. díel. Red. O. Mališ. Praha, Univerzita Karlova 1998, s. 109 – 115.
- Zo slovensko-nemeckých vedecko-kultúrnych vzťahov. (Wilhelm von Humboldt a Ľudovít Štúr.) – In: Studia Academica Slovaca. 27. Prednášky XXXIV. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1998, s. 118 – 123.
- Z výskumu „zabudnutej“ slovenskej menšiny v Dolnom Rakúsku. – In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 49. Red. P. Žigo et al. Bratislava, Univerzita Komenského 1998, s. 35 – 42.
- Aká regulácia jazyka je hriech? – Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 4 + 114, 1998, č. 9, s. 25 – 33 (spoluautor V. Krupa).
- [Diskusný príspevok.] – In: XI. medzinárodný zjazd slavistov. Bratislava 30. augusta – 8. septembra 1993. Záznamy z diskusie k predneseným referátom. Red. J. Doruľa. Bratislava, Slovenský komitét slavistov – Slavistický kabinet SAV 1998, s. 320.
- Vážené dámy a páni, milí priatelia. – In: Varia. 7. Zborník materiálov zo VII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 3. – 5. 12. 1997.) Red. M. Nábělková. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1998, s. 7 (predslov).
- Obraz jazykov sveta v lacnom ráme. [Krupa, V. – Genzor, J.: Jazyky sveta v priestore a čase. Bratislava 1997.] – In: Literárny týždenník, 11, 1998, č. 32, s. 5 (rec.).
- Dictionary of European Proverbs. 1 – 3. Red. E. Strauss. London 1996. – In: Slavica Slovaca, 33, 1988, s. 159 – 162 (rec.).
- Průručka o výslovnosti a skloňování britských vlastních mien v češtině. [Kučera, J. – Zeman, J.: Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. (Anglická vlastní jména.) Hradec Králové 1998.] – In: Kultúra slova, 32, 1998, s. 238 – 240 (ref.).
- Nad novým Slovníkom cudzích slov. [Slovník cudzích slov. Bratislava 1997.] – In: Slovenská reč, 63, 1998, s. 361 – 366 (rec.).
- Nový slovensko-český a česko-slovenský slovníček zo Žiliny. [Horecký, K. – Horecká, K. – Kortman, B.: Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdielných výrazov. Žilina 1997.] – In: Kultúra slova, 32, 1998, s. 184 – 188 (rec.).
- Nové vydanie Krátkej gramatiky slovenskej Eugena Paulinyho. [Pauliny, E.: Krátka gramatika slovenská. 5. preprac. a dopl. vyd. Bratislava 1997.] – In: Slovenská reč, 63, 1998, s. 60 – 61 (rec.).
- Publikácia o Polichne. [Drenko, J.: Polichno (monografia). Polichno 1997.] – In: Kultúra slova, 32, 1998, s. 364 – 366 (rec.).
- Turecké, turkotatarské či turkické jazyky? – Slovenská reč, 63, 1998, s. 62 – 63.
- Soziolinguistische Bibliographie europäischer Länder für 1996. Slowakei. – In: Sociolinguistica. 12. Variationslinguistik. Red. U. Ammon – K. J. Mattheier – P. H. Nelde. Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1998, s. 357 – 359.

Zabudnutý Dr. Jozef Koreň (1887 – 1969). – Slovenská reč, 63, 1998, s. 314 – 317.
Jubileum doc.PhDr. Oľgy Schulzovej, CSc. – Slovenská reč, 63, 1998, s. 106 – 107 (k 70. narodeniam).
Za Richardom Schnekcom. – Slovenská reč, 63, 1998, s. 374.

1999

- O postojoch k internacionalizmom. – In: Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti. Red. J. Bosák. Bratislava, Veda 1999, s. 83 – 87.
- Medzi jazykom mesta a jazykom vidieka. – In: Nárečia a národný jazyk. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24. – 26. septembra 1997). Red. A. Ferenčíková. Bratislava, Veda 1999, s. 113 – 120.
- Z výskumu etno-jazykovej situácie Slovákov v Rakúsku. – In: Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Sociolinguistica Slovaca. 4. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1999, s. 45 – 59.
- Sú slová *potlach* a *mejdan* v slovenčine bohemizmami? – Kultúra slova, 33, 1999, s. 270 – 273.
- Recepcia učenia Wilhelma von Humboldta v slovenskej lingvistike. – In: Pange lingua. Zborník na počesť Viktora Krupu. Red. J. Genzor – S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1999, s. 149 – 156, angl. res. s. 157.
- Eugen Pauliny ako sociolingvista. – Slovenská reč, 64, 1999, s. 65 – 83, angl. abstrakt s. 65.
- Jazyk a ekológia. – Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 1999 č. 1, s. 36 – 50.
- Jozef Koreň ako lingvista. – Tvorba T, 9 (18), 1999, č. 1, s. 38 – 39.
- Na dvoch konferenciách súčasne. (Zápisky z tzv. vedeckej turistiky). – Tvorba T, 9 (18), 1999, č. 4, s. 53 – 56.
- Andalúzska odysea. – Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 4 + 115, 1999, č. 7 – 8, s. 192 – 201.
- Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, – Spravodaj Rady slovenských vedeckých spoločností, 1, 1999, č. 4, s. 4 – 5.
- Predslov. – In: Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Sociolinguistica Slovaca, 4. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1999, s. 7 – 9.
- Vážené dámy a páni, milí priatelia. – In: Varia. 8. Zborník materiálov z VIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 25. – 27. november 1998). Red. M. Nábělková – L. Králik. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1999, s. 7 (otvárací prejav).
- Findra, J.: Jazyk, reč, človek. Bratislava 1998. – In: Slovenská reč, 64, 1999, s. 359 – 363 (ref.).
- Jazykovedci v novom matičnom biografickom lexikóne. [Reprezentatívny biografický lexikón Slovenska. Martin 1999]. – In: Slovenská reč, 64, 1999, s. 231 – 233 (rec.).
- Nová monografia o povodí Ipl'a a jeho prítokov od popredných vedcov. [Majtán, M. – Žigo, P.: Hydronymia povodia Ipl'a. Bratislava 1990.] – In: Novohradské noviny, 10, 1999, č. 43, s. 5 (ref.).
- Čo na jazyku. – Reader's Digest Výber, 1999, júl, s. 15 – 16; august, s. 13 – 14; september, s. 13 – 14; október, s. 13 – 14; november, s. 69 – 70; december, s. 13 – 14.
- Dobré slová o slovenčine. Historizmy a archaizmy. – Reader's Digest Výber, 1999, august, s. 57 – 58.
- Spomienka na Jozefa Muránskeho. – Slovenská reč, 64, 1999, s. 122 – 124 (pri príležitosti nedožitého 70. výročia narodenia).

- Nestor slovenskej jazykovedy prof. Eugen Jóna jubiluje. – *Kultúra slova*, 33, 1999, s. 36 – 38 (k 90. narodeninám).
- Úvod. K jubileu Viktora Krupu. – In: *Pange lingua*. Zborník na počesť Viktora Krupu. Red. J. Genzor – S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1999, s. 7 – 9, angl. znenie s. 10 – 12, nem. znenie s. 13 – 16 (k 60. narodeninám; spoluautor J. Genzor).
- Za Zdenkom Hlavsom. – *Jazykovedný časopis*, 50, 1999, s. 80.
- Slovenčina očami jazykovedca. – *Knižná revue*, 9, 1999, č. 16 – 17, s. 8 (rozhovor K. Mikluščinovej so S. Ondrejovičom).

2000

- Od hovoriaceho stroja k sociálnej lingvistike. Kapitoly z jazykovednej historiografie. 1. vyd. Bratislava, Veda 2000. 280 s.
- Ref.: 1. Dudok, M.: Osudy jazykovedcov. – *Hlas ľudu*, 30. 9. 2000, príl. *Obzory*, 17, č. 9 (196), s. 3. – 2. Horecký, J.: Dve monografie z dejín jazykovedy. – *Jazykovedný časopis*, 52, 2001, s. 48 – 50 (aj o publikácii: Humboldt, W. von: O rozmanitosti stavby ľudských jazykov a jej vplyve na duchovný rozvoj ľudského rodu. Prel. S. Ondrejovič. Bratislava 2000).
- Postoje k niektorým jazykovým varietám v slovenskej jazykovej situácii. – In: *Studia Academica Slovaca*. 29. Prednášky XXXVI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2000, s. 250 – 258. – Znovu publikované: In: *Z vývinových tendencií a zmien súčasnej slovenčiny*. *Studia Academica Slovaca*. Separát. Red. J. Mlacek. Bratislava, Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2000, s. 250 – 258.
- Jazyk médií a kodifikácia. – In: *Slovenčina v Slovenskom rozhlase v súvislostiach s kultúrou a spôsobom myslenia*. Red. S. Mislovičová – I. Jenča. Bratislava, Slovenský rozhlas – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2000, s. 82 – 87.
- Výskum mestského jazyka – tradície, stav, perspektívy. – In: *Mesto a jeho jazyk*. *Sociolinguistica Slovaca*. 5. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2000, s. 13 – 27.
- K výslovnosti krstných mien v slovenčine. – In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti*. 14. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica 6. – 8. júla 2000. Zborník referátov. Red. J. Krško – M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB 2000, s. 65 – 73.
- Ku konštituovaniu ekologickej lingvistiky. In: *Komunikácia 2000*. Zborník masmediálnej komunikácie I – 1. Red. V. Gažová, Trnava, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Fakulta masmediálnej komunikácie 2000, s. 65 – 83.
- K otázke dominanty vety. – In: *Človek a jeho jazyk*. 1. *Jazyk ako fenomén kultúry*. Na počesť profesora Jána Horeckého. Red. K. Buzássyová. Bratislava, Veda 2000, s. 269 – 274.
- Recenzia a jej žánrovo-kompozičné charakteristiky. – *Kultúra slova*, 34, 2000, s. 198 – 203.
- Zabudnutý filológ Juraj Ihnátko (1840 – 1885). – *Slovenská reč*, 65, 2000, s. 210 – 213, angl. abstrakt s. 210.
- Spomienka na Jozefa Melcera ako na filológa. – *Slovenská reč*, 65, 2000, s. 65 – 70, angl. abstrakt s. 65.

Jozef Melcer ako filológ. – *Tvorba T*, 10 (19), 2000, č. 1 – 2, s. 67 – 69.

Wilhelm von Humboldt a jeho spis „O rozmanitosti stavby ľudských jazykov a jej vplyve na duchovný rozvoj ľudského rodu“. – In: Humboldt, W von: *O rozmanitosti stavby ľudských jazykov a jej vplyve na duchovný rozvoj ľudského rodu*. Prel. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2000, s. 9 – 37. – Ďalšie autorove časti v tej istej publikácii: *Stručná charakteristika jazykov, ktoré Wilhelm von Humboldt analyzuje vo svojej práci* (s. 233 – 249). – *Bio-bibliografické údaje zo života a diela Wilhelma von Humboldta* (s. 251 – 255). – *Menný register* (s. 256 – 258). – *Edičné poznámky* (s. 259).

Streťte si na lingvistu, páni! – *OS*, 2000, č. 10, s. 40.

Jazyk je zrkadlo kultúrnosti. Hranatý stôl LT. – *Literárny týždenník*, 13, 2000, č. 23, s. 4 – 5 (účastník besedy o jazyku, spoluúčastníci D. Števčeková, J. Findra, J. Kačala. M. Považaj).

Médiá o Rómoch. – *Romano nevo l'il*, 10, 2000, č. 416 – 423, s. 6.

[Diskusné príspevky.] – In: *Slovenčina v Slovenskom rozhlase v súvislosti s kultúrou a spôsobom myslenia*. Zborník z jazykovej konferencie. Bratislava, Slovenský rozhlas – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000, s. 32 – 35, 52 – 53.

Úvod k 3. vydaniu Pravidiel slovenského pravopisu. – In: *Pravidlá slovenského pravopisu*. 3., uprav. a dopl. vyd. Bratislava, Veda 2000, s. 11 – 12.

Predslov. – In: Pauliny, E.: *Norma spisovnej slovenčiny a zásady jej kodifikovania*. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000, s. 7 – 8.

Úvodom. – In: Masár, I.: *Ako pomenúvame v slovenčine*. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000, s. 7.

Predslov. – In: *Mesto a jeho jazyk*. Sociolinguistica Slovaca. 5. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2000, s. 7 – 8.

Predslov. – In: *Selecta linguistica et onomastica*. Vincent Blanár zum 80. Geburtstag zugeeignet. Red. E. Eichler. Leipzig, Leipziger Universitätsverlag 2000, s. 11 – 12 (nečíslovanej úvodnej časti).

Vážení prítomní, dámy a páni. – In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti*. 14. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica 6. – 8. júla 2000. Zborník referátov. Red. J. Krško – M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB 2000, s. 8 (otvárací prejav).

A szlegkutatás útjai és lehetőségei. Red. T. Kis. Debrecen 1997. – In: *Jazykovedný časopis*, 51, 2000, s. 135 – 136 (ref.).

Benedikt z Nudožer, V.: *Grammaticae bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae et notis numerisque illustratae ac distinctae libri duo*. Ostrava 1999. – In: *Jazykovený časopis*, 51, 2000, s. 137 – 138 (ref.).

Slovník cudzích slov ľahko a rýchlo.. [Piťová, M. – Piťo, V.: *Slovník cudzích slov*. Bratislava 2000.] – In: *Literárny týždenník*, 13, 2000, č. 32, s. 10 (rec.).

Zvalová, J.: *Keď si sadáme za mikrofón*. O kultúre reči v médiách. Bratislava 1999. – In: *Slovenská reč*, 65, 2000, s. 241 – 243 (rec.).

Publikácia o Jánovi Šalamúnovi Petianovi-Petényim. [Drenko, J.: *Ján Šalamún Petian-Petényi (1799 – 1856)*. Lučenec 1999.] – In: *Kultúra slova*, 34, 2000, s. 107 – 108 (ref.).

Zombi/zombie. – *Slovenská reč*, 65, 2000, s. 340 – 341.

Tárogató. – *Kultúra slova*, 34, 2000, s. 223 – 225.

Čo na jazyku. – *Reader's Digest Výber* 2000, január, s. 15 – 16; február, s. 15 – 16; marec, s. 15 – 16; apríl, s. 48 – 49; máj, s. 15 – 16; jún, s. 15 – 16; júl, s. 68 – 69.

Soziolinguistische Bibliographie europäischer Länder für 1999. Slowakei. – In: *Sociolinguistica*. 14. Red. U. Amon – K. J. Mattheier – P. H. Nelde. Tübingen, Max Niemeyer Verlag 2000, s. 321 – 322.

Spomienka na lučenského gymnaziálneho profesora a filológa Juraja Ihnátka. – Novohradské noviny, 11, 2000, č. 31, s. 5.

František Daneš osemdesiatročný. – Jazykovedný časopis, 51, 2000, s. 76 – 78.

Prof. Ján Horecký, DrSc. – Media-Servis Slovenskej akadémie vied, 4, 2000, č. 4 – 5, s. 10 (k 80. narodeninám J. Horeckého).

Za profesorom Aloisom Jedličkom. – Slovenská reč, 65, 2000, s. 180 – 181.

Zomrel profesor Jozef Mistrik. – Slovenská reč, 65, 2000, s. 169 – 170.

Slovenčina pred bránami Európy. Rozhovor Štefana Moravčíka so Slavomírom Ondrejovičom, riaditeľom Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. – Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 4 + 116, 2000, č. 5, s. 60 – 72.

Slovo na svojom mieste. Jazykovedec Slavomír Ondrejovič. – Pravda, 4. 11. 2000, s. 15 (rozhovor S. Pálkovej so S. Ondrejovičom).

Dobrodružstvá jazyka, tragické osudy jeho vedcov. Hovoríme s jazykovedcom doc. PhDr. Slavomírom Ondrejovičom, CSc. – Knižná revue, 6. 12. 2000, s. 12 (rozhovor M. Bábikovej so S. Ondrejovičom).

2001

Slovenský jazykovedec Henrich Bartek (1907 – 1986). – Slovenská reč, 66, 2001, s. 65 – 90, 129 – 146.

Slovenčina v diele Mithridates Johanna Christopha Adelunga a Johanna Severina Vatera. – Slovenská reč, 66, 2001, s. 321 – 335.

Poznámky k portrétu Petra Tvrdého ako jazykovedca. – In: Peter Tvrdý. Zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia, 28. novembra 2000. Zost. S. Ondrejovič. – K. Fircáková – D. Lechner. Bratislava, Univerzitná knižnica v Bratislave – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001, s. 14 – 18.

Eugen Jóna a tzv. novohradské bohemizmy. In: Husiti na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie, Lučenec 2001. Red. I. Kaczarová. Lučenec, Mestský úrad – Novohradské múzeum 2001, s. 107 – 114.

Za Henrichom Bartekom na návšteve u benediktínov. – Slovenské pohľady, IV + 117, 2001, č. 2, s. 65 – 75.

Ako som prekladal Humboldta. – Slovenské pohľady, IV + 117, 2001, č. 6, s. 88 – 96.

Encyclopaedia Beliana. 2. zv. Bel – Czy. Bratislava, Encyklopedický ústav SAV 2001. 686 s. (člen redakčnej rady a vedúci lexikálnej skupiny jazykoveda, spoluautor), Benveniste, Émile, s. 38, Bernolák Anton, s. 59, biologický naturalizmus, s. 126, Bloomfiel, Leonard, s. 163, Boas, Franz, s. 167, Boďanskýj, Osyp Maksymovyč, s. 173, bohemistika, s. 183 – 184, Bopp, Franz, s. 213, Bosák, Ján, s. 226, Bratislavský lingvistický krúžok, s. 280, britský štrukturalizmus, s. 317, Broch, Olaf, s. 323, Brondal, Viggo, s. 325, Brugmann, Karl Friedrich Christian, s. 335 – 336, Budovičová, Viera, s. 359, Buffa, Ferdinand, s. 360 – 361, Buzássyová, Klára, s. 403, cirkumstant, s. 558, Coseriu, Eugenio, s. 625, cudzie slová, s. 652, aj Benedikt z Nedožier, s. 28.

Profile of a Slovak Institution. – Slovak Studies Association Newsletter (New York), 24, 2001, No 1, s. 10 – 13.

Publikácia z kolokvia mladých českých jazykovedcov (Jazykovedné aktuality 2001). – Slovenská reč, 66, 2001, s. 164 – 165 (rec.).

- Ďalšia monografia o novohradskej obci (DRENKO, J.: Lupoč. Monografia Obce. Lupoč 2001). – Kultúra slova, 35, 2001, s. 293 – 296.
- Jubileum profesora Gabriela Altmanna. – Bibliografia prác Gabriela Altmanna za roky 1961 – 2000. – Jazykovedný časopis, 25, 2001, s. 67 – 78.
- Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc., a jeho dielo. In: Človek a jeho jazyk 2. Jazyk ako pamäť kultúry. Výber z lingvistického diela profesora Jána Horeckého. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2001, s. 9 – 13.
- Vysoké ocenenie celej slovenskej jazykovedy. (Na slovičko s pánom profesorom PhDr. Jánom Horeckým, DrSc.). – Správy Slovenskej akadémie vied, 37, 2001, č. 1, s. 10 – 11 (rozhovor S. Ondrejoviča s J. Horeckým).
- Ešte pár ťahov k portrétu prof. PhDr. Jána Horeckého, DrSc. – Správy Slovenskej akadémie vied, 37, 2001, č. 7 – 8 (hárok vložený do časopisu, nepaginovaný).
- Akademik Jurij Derenikovič Apresian. – Jazykovedný časopis, 25, 2001, s. 78 – 79.
- Spoločnosť Jozefa Mistrika. – Slovenská reč, 66, 2001, s. 252.
- K nedožitým 80. narodeninám profesora Milana Romportla. – Slovenská reč, 66, 2001, s. 253 – 254.
- Spomienka na Štefana Michalusa. – Kultúra slova, 35, 2001, s. 289 – 291.
- Sympóziu a živote a dobe Michala Godru (Michal Godra. Život a dielo. Kulpín 3. augusta 2001). – Slovenská reč, 66, 2001, s. 315 – 317.
- Aktivity vydavateľstva Náuka. – Slovenská reč, 66, 2001, s. 62.
- O výslovnosti pomenovania rieky Tisy. – Slovenská reč, 66, 2001, s. 63
- Výslovnosť mena Timrava. – Slovenská reč, 66, 2001, s. 332 – 333.
- Dziny, dziny, slovenčiny ... Literárny týždenník, 14, 1. febr. 2001, č. 5, s. 5.
- Speje náš jazyk do záhuby? — Literárny týždenník, 14, 2001, č. 19, s. 1, 4.
- O vzájomnom „uťinaní“. — Literárny týždenník, 14, 2001, č. 27, s. 7.
- Jazykovedec – desaťbojár. – Novohradské noviny, 12, 23. 4. 2001, č. 17, s. 5. (rozhovor pripravil J. Mihály).
- Kniha, ku ktorej sa rád vraciam. – Knižná revue, 7. február 2001, s. 8.
- Namiesto úvodu. – Slovenská reč, 66, 2001, s. 3 – 4.
- Predslov. In: Selecta linguistica et onomastica. Leipzig, Leipziger Universitätsverlag 2000 (nepaginované).
- Predslov. In: Ján Horecký: Kultivovanie slovenčiny. Princípy a kritériá. Spisy SJS, 4. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001, s. 7.
- Úvodný príhovor. – Peter Tvrдый. Zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia, 28. novembra. Zost. S. Ondrejovič – K. Fircáková – D. Lechner. Bratislava, Univerzitná knižnica v Bratislave – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001, s. 5.
- Človek a jeho jazyk 2. Jazyk ako pamäť kultúry. Výber z lingvistického diela profesora Jána Horeckého. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2001. 306 s.
- Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti. 4. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001. 52 s.
- Peter Tvrдый. Zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia, 28. novembra 2000. Bratislava, Zost. S. Ondrejovič – K. Fircáková – D. Lechner. Bratislava, Univerzitná knižnica v Bratislave – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001. 158 s.
- Publikácia o Jánovi Šalamúnovi Petianovi-Petényim (Znovu uverejnená recenzia na knižku Drenko, J.: Ján Šalamún Petian-Petényi (1799 – 1855). Lučenec 1999). In: DRENKO, J.: Výberová personálna bibliografia. Lučenec, Novohradská knižnica 2001 (nepaginované).
- István Ráth-Végh: Poviedky (Legendy o bibliophiloch – Memeoárs ps). Preložil S. Ondrejovič. In: Revue svetovej literatúry, 37, 2001, č. 2, s. 139 – 148.
- Ráth-Végh, I.: Kto zo spisovateľov zarábal najviac? Knižná revue, 11, 2001, s. 3.
- Ráth-Végh, I.: Najväčšia kniha na svete. Knižná revue, 11, 8. 8. 2001, č. 16 – 17, s. 3.
- Prípád J. D. Polivanov. Čítanie z knihy Od hovoriaceho stroja k sociálnej lingvistike ... číta J. Šimonovič, redakčne pripravil J. Bábik. — Slovenský rozhlas 14. 2. 2001, 22.30 hod./ Devín 15. 2. 2001, 19.30 hod.

2002

- Ladislav Dvonč – homo linguisticus et bibliographicus. In: Jazykoveda v bibliografii — bibliografia v jazykovede. Na počesť Ladislava Dvonča. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2002, s. 19 – 18.
- Einstellungen zu einigen Varietäten und Minderheitensprachen in der heutigen Slowakei. In: Mehrsprachiges Europa durch Interkomprehension in Sprachfamilien. Hagen: Fernuniversität 2002, s. 428 — 433.
- Jazyk i možnosti jeho regulovania. In: Vstreči etničeských kultúr v zrkale jazyka (v sopolstaviteľnom lingvokultúrnom aspekte). Red. G. P. Neščimenko. Moskva: Nauka 2002, s. 175 – 186 (spoluautor Viktor Krupa).
- Aus der Forschung der sprachlichen und ethnolinguistischen der Slowaken in Niederösterreich. In: Falsche Grenzen, wahre Hindernisse. Ed. Elisabeth Reif, Ingrid Schwarz. Wien: Madelbaum Verlag 2002, s. 114 – 130.
- „Malé jazyky“ z pohľadu ekolingvistiky. In: Překlady a jak na to. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů 2002, s. 96 – 101 (publikácia je aj na CD Rom–e).
- Michal Godra a Henrich Bartek. In: Nový život (Nový Sad), 54, 2002, č. 5 – 6, s. 311 – 314.
- O jazyku slovenskej tlače po roku 1989. In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. Red. P. Žigo. Bratislava 2002, s. 60 – 65.
- Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine. Úvodné slovo. In: Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine. Ed. Ľ. Králik. Bratislava: Veda 2002, s. 7 – 10.
- Intonácia slovenskej vety. In: Slovenská reč, 67, 2002, č. 2, s. 77 – 81.
- O výraze sofistifikovaný, In: Kultúra slova, 26, 2002, č. 1, s. 3 – 6.
- O jazyku a s jazykom jazykovedca. Doc. PhDr. Slavomír Ondrejovič, CSc., riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. – Revue Piešťany, 38, 2002, č. 10, s. 9 (rozhovor viedol M. Kazík).
- Jazyk ako fenomén. In: Kultúrny život, 3, 2002, s. 31 – 32 (spoluautor V. Krupa).
- Veľa kriku pre nič. – Dilema, 2002, č. 6, s. 68 – 69.
- Nechajme to na jazykovedcov! In: RAK, 7, 2002, č. 2, s. 28 – 31.
- Najlepší spisovatelia 20. storočia. In: RAK, 7, 2002, č. 4, s. 31.
- Keď sa zabúda na jazykovedcov (Ilustrovaná encyklopédia ľudskej vzdelanosti. Bratislava: Výber 2001). In: Kultúra slova, 26, 2002, č. 1, s. 39 – 44 (rec.).
- Chvála slovenského jazyka podľa Štefana Moravčíka (Moravčík, Štefan: Slovenský spev vtákov. Bratislava – Martin: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov – Matica slovenská 2002). In: Kultúra slova, 26, 2002, č. 1, s. 102 – 103 (rec.).
- Slovensko očami Rakúšanky v slovenskom preklade (Matzner–Holzer, Gabriele: Neznáme Slovensko očami Rakúšanky. Bratislava: Vydavateľstvo Petrus 2002). In: Kultúra slova, 26, 2002, č. 3, s. 160 – 168 (rec.).
- Slovenčina v austrálskej konverzačnej príručke jazykov východnej Európy (Estern Europe Phrasebook. Victoria: Lonely Planet 2001). In: Kultúra slova, 26, 2002, č. 4, s. 234 – 237 (rec.).
- Zborník o modlitbe (Modlitba a jej jazykové, literárne a komunikačné hodnoty. Ed. S. Očenášová–Štrbová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2002). In: Slovenská reč, 67, 2002, č. 1, s. 40 – 43 (rec.).
- Práca o vetných modeloch v slovenčine (Nižníková: J.: Vetné modely v slovenčine. Prešov: Prešovská univerzita 2002). Slovenská reč, 67, 2002, s. (rec.).

- Zomrel ruský slovakista L. N. Smirnov. In: Slovenská reč, 67, 2002, s. 49 – 51.
- Bibliografia slovakistických prác Leva Nikandroviča Smirnova (1956 – 2001). In: Slovenská reč, 67, 2002, s. 51 – 60.
- Spomienka na Jozefa Lišku. In: Slovenská reč, 67, 2002, s. 186 – 189.
- Na nedožitú osemdesiatiny profesora Jána Oravca. In: Slovenská reč, 67, 2002, s. 307 – 309.
- Úvodom. In: Jazykoveda v bibliografii – bibliografia v jazykovede. Na počesť Ladislava Dvonča. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2002, s. 9.

2003

- Úvod do analýzy textov. 1. vyd. Bratislava, Veda 2003. 368 s. (spoluautori G. Wimmer, G. Altmann, L. Hřebíček, S. Wimmerová).
- Médiá na Slovensku o Rómoch: Prípady Polichno. In: Obraz Romu v stredoeurópskych masmédiách po roce 1989 – Presentations of Roma/Gypsies in the Central European Media after 1989. Ed. J. Homoláč, K. Karhanová, J. Nekvapil. Brno, Doplněk 2003, s. 145 – 162 (angl. res. s. 161 – 162. , s. 150 – 160. Zároveň uverejnené na internete: <http://ulug.ff.gz/projekty/romove/>
- „Malé jazyky“ z jazykovekologického pohľadu. In: Preklad z/do málo rozšírených európskych jazykov. Translation from/into European Languages of Limited Diffusion. Ed. A. Rády et al. Bratislava, Letra 2002, s. 113 – 119.
- Akademická gramatika slovenského jazyka a súčasné podmienky. In: Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku. Ed. M. Šimková. Bratislava, Veda 2003, s. 9 – 18.
- Sedem decínií časopisu Slovenská reč. In: Slovenská reč 1932 – 2002. Vedecká konferencia. Bibliografia. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2003, s. 9 – 34.
- Autorský register časopisu Slovenská reč za roky 1932 – 2002. In: Slovenská reč 1932 – 2002. Vedecká konferencia. Bibliografia. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2003, s. 155 – 368 (spoluautorka Anna Oravcová).
- Ešte k diskusii o intonácii slovenskej vety. – Slovenská reč, 68, 2003, s. 153 – 155.
- Čabala, Michal. In: Encyclopaedia Beliana. Slovenská všeobecná encyklopédia. Tretí zväzok Č – Eg. Bratislava, Encyklopedický ústav SAV 2003, s. 13, časovanie, s. 32 – 33, častice, s. 34 (spoluautor), český jazyk, s. 90 – 91, Daľ, Vladimír Ivanovič, s. 172, Damborský, Ján, s. 182, Daneš, František, s. 191, Delbrueck, Bertold, s. 264, determinatívna syntagma, s. 321, diakritický pravopis, s. 347, diatéza (spoluautor), s. 356, diskurzívna analýza, s. 409, distributívna analýza, s. 413, dĺžneň, s. 435, Doležal, Pavel, s. 465 – 466, Ďurovič, Lubomír, s. 615, Dvonč, Ladislav, s. 631, Dvončová, Jana, s. 631.
- Lingvistický slovník Jozefa Mistríka (Mistrík, J.: Lingvistický slovník. Bratislava 2002). – Kultúra slova, 36, 2002, s. 349 – 350 (rec.).
- Fonický či fónický? – Slovenská reč, 68, 2003, s. 197 – 198.
- Úvodné slovo. In: Slovenská reč 1932 – 2002. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2003, s. 7 – 8.
- Slovo úvodom. In: Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku. Ed. M. Šimková. Bratislava, Veda 2003, s. 7.
- Slovo na úvod. Slovenská reč, 68, 2003, s. 3 – 4.

- Zdravica PhDr. Milošovi Dokulilovi, DrSc. In: In memoriam Miloše Dokulila. Usp. S. Čmejrková, Z. Svobodová. Praha, Ústav pro jazyk český AV ČR 2002, s. 38 – 39 (spoluautorka K. Buzássyová).
- Alfonz Zauner sa narodil pred 100 rokmi. – Slovenská reč, 68, 2003, s. 58 – 60.
- Pri odchode Pavla Števéčka. – Kultúra slova, 37, 2003, s. 8 – 9.
- Kto je kto v dnešnom Novohrade (Mihály, F.: Kto je kto v Novohrade. Praha 2001). – Kultúra slova, 37, 2003, s. 52 – 56 (rec.).
- Jozef Dobrovský a slovenská jazykoveda. In: Mezinárodní sympozium Jozef Dobrovský, fundator studiorum slavlicorum. Praha 10. – 13. júna 2003. Praha 2003, s. 41.

2004

- Das Projekt eines mehrbändigen Bedeutungswörterbuchs der slowakischen Sprache und seine Normierungsaspekte. In: Sprachkultur und Lexikographie. Von der Forschung zur Nutzung von Wörterbüchern. Frankfurt am Main et al., Peter Lang 2004, s. 139 – 149 (spoluautorka Klára Buzássyová).
- K niektorým problémom pripravovaného *Ortoepického slovníka slovenského jazyka*. In: Zborník z Konferencie česko-slovenské pobočky ISPhS 2004. Ed. T. Duběda, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2004, s. 54 – 64.
- Z česko-slovenského konfrontačného štúdia. In: Čeština – univerzália a specifika 5. Sborník 5. mezinárodního setkání bohemistu v Brně 13. – 15. 11. 2003. Brno, Masarykova univerzita 2004, s. 436 – 440.
- Jazyk v menšinovom prostredí. In: Slovenčina v menšinovom prostredí. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Békešská Čaba, 16. – 17. októbra 2003. Békešská Čaba, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2004, s. 43 – 49 (maď. a nem resumé).
- Jubileum Jazykovedného ústav Ľudovíta Štúra SAV – ohniska lingvistického výskumu na Slovensku. In: Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 4 + 120, 2004, č. 7/8, s. 179 – 186. (V inej verzii uverejnené aj In: Čeština doma a ve světě, 12, 2004, č. 3 – 4, s. 113 – 120.)
- Rok 2004 a slovenčina. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 3 – 6.
- Východoslovenský jazykový separatizmus v 19. a 20. storočí (Poznámky k Východoslovenskému slovníku). – Slovenská reč, 69, 2004, s. 129 – 150 (spoluautor Š. Švagrovský)
- Janičiar* v historickom a metaforickom kontexte. In: Jazyk v komunikácii. Medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi. Ed. S. Mislovičová. Bratislava, Veda, s. s. 126 – 132.
- Dobrovského obraz o slovenčine v diele Mithridates. In: Jozef Dobrovský. Fundator studiorum slavlicorum. Vyd. V. Vavřínek, H. Gladkova, K. Skwarska. Praha, Slovanský ústav AV ČR 2004, s. 354 – 363.
- Eugen Jóna 95-ročný. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 59 – 60.
- Jubilant Vladimír Benko. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 189 – 190.
- Šva. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 61 – 62.
- Slovenčina je esperantom Slovanov. Keď zasvieti slnko, rozprávam sa so Štúrom. Večerník, 49, 30. 4. 2004, č. 83, s. 11 (rozprával sa V. Šmihula, fotky R. Huettner).
- Profesor Ján Findra jubiluje. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 114 – 116.

- Bibliografia Jána Findru za roky 1993 – 2003. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 117 – 123.
- Spomienka na Antona Prídavka a tých druhých (Prídavkovcov). – Slovenská reč, 69, 2004, s. 231 – 233.
- Pred 200 rokmi zomrel Wolfgang von Kempelen. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 248 – 249.
- Integrita*. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 250 – 251.
- Jubileum profesora Miroslava Dudka. – Nový život (Nový Sad), 56, 2004, č. 3 – 4, s. 217 – 218.
- Soziolinguistische Bibliographie europäischer Länder für 2002. Slowakei. In: Sociolinguistica. Internationaler Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik 18. Codeswitching. Tübingen, Max Niemeyer Verlag 2004, s. 256 – 258.
- Sviatok európskych jazykov v Maribore. – Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 4 + 120, 2004, č. 12, s. 143 – 146.
- Medzinárodná konferencia o slovenčine v menšinovom prostredí v Békešskej Čabe. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 331 – 332.
- Odišiel nestor slovenskej jazykovedy (nekrológ za Eugenom Jónom). – Slovenská reč, 69, 2004, s. 354 – 357.
- Robert Auty (1914 – 1978). – Slovenská reč, 69, 2004, s. 374 – 376.
- Slovensko-český a česko-slovenský slovník na cesty (Feifičová, M. – Nemeč, V.: Slovensko-český a česko-slovenský slovník na cesty. 2. vyd. Dobřichovice 2003). – Kultúra slova, 38, 2004, s. 297 – 299 (rec.).
- Monografia o slovenskom jazyku v prostredí inteligencie v Békešskej Čabe (Uhrinová, A.: Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe – A békéscsabai szlovák értelmiség anyanyelvhasználatá. Békešská Čaba 2004). – Slovenská reč, 69, 2004, s. 354 – 357 (rec.).
- Glosár*. – Slovenská reč, 69, 2004, s. 377 – 378.

2005

- Die unbekannte Minderheit. Slowaken in Wien und Niederösterreich im 19. und 20. Jahrhundert. Hrsg. E. Hrabovec, W. Reichel. 1. Aufl. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, Peter Lang 2005. 250 s. (spoluautori R. Letz, W. Reichel, J. Glovňa, K. Palkovič).
- Polemika s polemickými hlasmi o slovenskej sociolingvistiky. In: Jazyk a komunikácia v súvislostiach. Ed. J. Dolník. Bratislava, Univerzita Komenského 2005, s. 195 – 205.
- Jazykové mýty. In: Mýty naše slovenské. Zost. E. Krekovič – E. Mannová – E. Krekovičová. Bratislava, Academic Electronic Press 2005, s. 62 – 70 (spoluautor V. Krupa).
- Jazykové mýty a ich poslanie. Človek a spoločnosť, internetový časopis, 8, 2005, č. 2, www.saske.sk/cas/2-2005/teftbar.html (spoluautor V. Krupa).
- Sociolingvistické poznámky k rytmickému kráteniu. In: Kvantita v spisovnej slovenčine a v slovenských nárečiach. Ed. M. Považaj. Bratislava, Veda 2005, s. 107 – 115.
- Wilhelm von Humboldt. Čo je náš skutočný domov? In: Anthropos, 2005, č. 5, s. 20 – 24.
- Slovak Language, Slovaščina, slowakische Sprache www.am-lu.si Evropski projekti. Festival evropskích jazykov. European Language Festival. O jeziku + Kratak tečaj (slovinsky). Ueber die Sprache + Redewendungen (nemecky).
- The national cultural policy of the Slovak Republic National Report 2004. http://www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/Cultura/Policies/Reviews/Slovakia.asp (anglická a francúzská verzia, spoluautor).

- Niekoľko glos k aktuálnej situácii slovenskej syntaxe. In: Aktuálne otázky súčasnej syntaxe. Ed. M. Šimková. Bratislava, Veda 2005, s. 9 – 13.
- Ortoepické záujmy Jána Stanislava. In: BraSlav 3/2004. Ed. P. Žigo. Bratislava, Kartprint 2005, s. 11 – 16.
- Poznámky k pokusu o vedecký a osobnostný profil Jozefa Ružičku. – In: Slovenská reč, 70, 2005, s. 223 – 227.
- Jazyková budúcnosť Európy (Po 2. výročnom zasadaní Európskej federácie národných lingvistických inštitúcií). – Romboid, 40, 2005, č. 7, s. 90 – 96.
- Trochu „zadychčaná“ diskusia o jazykovej kultúre. – In: Kultúra slova, 39, 2005, s. 148 – 152.
- Fázové slová. In: Encyclopaedia Beliana 4. Bratislava, Encyklopedický ústav SAV 2005, s. 336, Fillmore, Charles, s. 407 – 408, filológia, s. 413, filozofia jazyka, s. 416 – 417, forma, s. 505 – 507 (spoluautor), Fortunatov, Filip Fiodorovič, s. 515, frekvencia, s. 602 – 603 (spoluautor), frekventatíva, s. 603, Frizinské zlomky, s. 621, s. futúrum, s. 657.
- Herbert Galton (1917 – 2004). – Slovenská reč, 70, 2005, s. 188 – 190.
- Spomienka na PhDr. Pavla Dolejša. – Slovenská reč, 70, 2005, s. 318 – 319.
- Odišiel nestor slovenskej jazykovedy (nekrológ za E. Jónom). – Tvorba, 15 (24), 2005, č. 3, s. 33 – 34.
- Festival Brána jazykov otvorená v Nedožeroch-Brezanoch. – Kultúra slova, 39, 2005, s. 165 – 169.
- Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe. In: 15 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Zost. A. Divičanová – A. Uhrinová. Békešská Čaba, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2005, s. 242 – 246 (rec.).
- Ďalšia monografia o používaní slovenského jazyka v Maďarsku (Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe. Zost. A. Uhrinová – M. Žiláková. Békešská Čaba 2005). – In: Slovenská reč, 70, 2005, č. 1 – 2, s. 100 – 103 (rec.).
- Nový terminologický slovník elektronických médií (Gregová, R. Rusnák, J. – Sabol, J. S.: Interpretácia textov elektronických masových médií. Stručný terminologický slovník. Prešov 2004). – In: Slovenská reč, 70, 2005, s. 174 – 175 (rec.).
- Od Zvieratá cez Zem k Človeku (Človek. Bratislava, Ikar 2005). – Knižná revue, 15. 28. september 2005, č. 20, s. 3 (rec.).
- Encyclopaedia Beliana. – Knižná revue, 15, 2005, č. 23, s. 3.
- Jazyk je organizmus i identifikačný znak národa. – Euroreport. Časopis na podporu integrácie Slovenska do Európskej únie. Doprava, pošta a telekomunikácie, október 2005, s. 62 – 63 (zhováral sa Miroslav Janek).
- O krážoch ešte raz. – Slovenská reč, 70, 2005, s. 255 – 257.
- Ešte raz o spájacom výraze *a/alebo*. – Slovenská reč, 70, 2005, s. 320 – 321.
- Soziolinguistische Bibliographie europäischer Länder fuer 2003/Soziolinguistic Bibliography of European Lander for 2003 SK. In: Sociolinguistica. Internationales Jahrbuch fuer Europäische Soziolinguistik/International Yearbook of European Sociolinguistics. Ed. U. Ammon – K. Mattheier – P. Nelde. 19. Wirtschaft und Sprache. Economy and language. Tuebingen, Niemeyer 2005, s. 300 – 303.
- Mýty naše slovenské. Zost. E. Krekovič – E. Mannová – E. Krekovičová. Bratislava, Academic Electronic Press 2005 – Knižná revue, 15, 6. júl 2005, č. 14 – 15, s. 1 (rec.).
- Myšlienky filozofa slobody (Berďajev, N. A.: Sebapoznanie. Pokus o filozofickú autobiografiu. Bratislava, Agora 2005). – Knižná revue, 15, 31. 8. 2005, č. 18, s. 3.
- Silnejším svetlom na cudzie slová (Slovník cudzích slov – akademický. Bratislava, SPN 2005). – Knižná revue, 15, 14. septembra 2005, č. 19, s. 5.

- Deň otvárania dverí i nových „studničiek“ vedy v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV. – Správy SAV, 41, 2005, č. 1, s. 4 – 5.
- Festival európskych jazykov v Maribore. – Správy SAV, 41, 2005, č. 1, s. 12.
- Živá voda pre nový výkladový slovník slovenského jazyka. – Správy SAV, 41, 2005, č. 3, s. 10 – 11.
- Osobnosti deťom: Jazykovedec Slavomír Ondrejovič. In: Fifík, 15, 2005, č. 6, s. 13.
- Jazyk dokáže aj rozvášniť. – Sme, magazín víkend, 9. apríla 2005, s. 27 (zhovárala sa B. Dvořáková).
- Reč, ktorou hovoríme a píšeme, vôbec nie je zlá. – Romboid, 40, 2005, č. 6, s. 57 – 63 (rozhovor so Slavomírom Ondrejovičom pripravili Ján Litvák a Oleg Pastier).
- Jazyk žije s nami a pre nás. O pripravovanom Slovníku súčasného slovenského jazyka hovorí doc. PhDr. Slavomír Ondrejovič, CSc., riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. – Knižná revue, 15, 2005, č. 16 – 17, s. 12 (pripravila Marta Bábiková).
- Na úvod. In: Kvantita v spisovnej slovenčine a v slovenských nárečiach. Ed. M. Považaj. Bratislava, Veda 2005, s. 7.

Redakčná a edičná činnosť

- Jazykovedné štúdie. 16. Materiály z vedeckej konferencie o sémantike (Smolenice, 14. – 17. januára 1980). Bratislava [1981] (redaktor).
- K princípom marxistickej jazykovedy. Materiály z konferencie o marxistickej jazykovede (Smolenice 21. – 23. novembra 1983). Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1985 (editor).
- Encyklopédia literárnych diel. Sprac. kolektív autorov. Zost. L. Kněžek. Bratislava, Obzor 1989. 864 s. (zostavovateľ obrazovej časti s L. Kněžkom a A. Hečkovou).
- Jazykovedný časopis, 38, 1987 – doteraz (člen red. rady).
- Encyklopédia jazykovedy. Sprac. J. Mistrík s kol. autorov. 1. vyd. Bratislava, Obzor 1993. 520 s. (redaktor obrazovej časti).
- Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca. 1. Bratislava, Veda 1995. 240 s. (redaktor, spoluredaktorka M. Šimková).
- Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca. 2. Bratislava, Veda 1996. 172 s. (editor).
- Zápisník slovenského jazykovedca, 15, 1996 (zodpovedný redaktor s I. Ripkom).
- Jazykovedný zápisník, 16, 1997 (zodpovedný redaktor).
- Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca. 3. Bratislava, Veda 1997. 354 s.
- Varia. 6. Zborník zo VI. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 27. – 29. 11. 1996). Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1997. 236 s. (vedecký redaktor).
- Slovenská reč, 63, 1998 – 65, 2000 (člen red. rady), 66, 2001 – doteraz (hlavný redaktor a člen red. rady).
- Varia. 7. Zborník materiálov zo VII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 3. – 5. 12. 1997). Red. M. Nábělková. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1998. 324 s. (vedecký redaktor).
- Encyklopaedia Beliana. 1. A – Belk. Red. B. Baloghová a kol. Bratislava, Encyklopedický ústav SAV 1999 (člen red. rady).
- Pange lingua. Zborník na počesť Viktora Krupu. Bratislava, Veda 1999. 264 s. (editor, spolueditor J. Genzor).
- Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Sociolinguistica Slovaca. 4. Bratislava, Veda 1999. 200 s. (redaktor).
- Spravodaj Rady vedeckých spoločností, 1, 1999 – 2, 2000 (člen red. rady).
- Varia. 8. Zborník materiálov z VIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 25. – 27. november 1998). Red. M. Nábělková – L. Králik. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1999. 336 s. (vedecký redaktor).

- Kultúra slova, 34, 2000 – doteraz (člen red. rady).
- Masár, I.: Ako pomenúvame v slovenčine. Kapitoly z terminologickej teórie a praxe. Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV. 3. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000. 60 s. (redaktor).
- Mesto a jeho jazyk. Sociolinguistica Slovaca. 5. Bratislava, Veda 2000. 300 s. (redaktor).
- Pauliny, E.: Norma spisovnej slovenčiny a zásady jej kodifikovania. Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV. 2. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000. 42 s. (redaktor).
- Encyclopaedia Beliana. Slovenská všeobecná jazykoveda v dvanástich zväzkoch. Druhý zväzok Bell – Czy. Bratislava, Encyklopedický ústav SAV 2001. 686 (člen redakčnej rady).
- DVONČ, Ladislav: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1966 – 2000). Bratislava, Veda 2003. 506 s. (vedecký redaktor).
- Slovenská reč 1932 – 2002. Konferencia. Bibliografia. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2003. 368 s. (editor)
- Encyclopaedia Beliana. Slovenská všeobecná encyklopédia. Tretí zväzok Č – Eg. Bratislava, Encyklopedický ústav SAV 2003 (člen redakčnej rady a vedúci lexikálnej skupiny Jazykoveda).
- Euromosaic. Slovakia. Správy o menšinových a regionálnych jazykoch 25 krajinách EÚ (texty v dánčine, nemčine, gréčtine, angličtine, španielčine, francúzštine, taliančine, holandčine, portugalčine, finčine a švédčine) <http://europa.eu.int/comm/education/policies/lang/languages/langmin/eu-romosaic/index.en.html> (koordinátor a spolupracovník pre Slovensko).
- Encyclopaedia Beliana. Slovenská všeobecná encyklopédia. Štvrtý zväzok Eh – Gala. Bratislava, Encyklopedický ústav SAV 2005 (člen redakčnej rady a vedúci lexikálnej skupiny Jazykoveda).

Literatúra

- Ondrejovič Slavo. – In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1925 – 1975). Martin, Matica slovenská 1987, s. 755 – 756 (súpis prác S. Ondrejoviča za roky 1973 – 1975).
- Slavo Ondrejovič. – In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1976 – 1985). Bratislava, Veda 1997, s. 402 – 407 (súpis prác S. Ondrejoviča za roky 1976 – 1985).
- Slavo Ondrejovič. – In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1986 – 1995). Bratislava, Veda 1998, s. 438 – 445 (súpis prác S. Ondrejoviča za roky 1986 – 1995).
- Ondrejovič, Slavomír. In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1996 – 2000). Bratislava, Veda 2003, s. 296 – 303 (súpis prác S. Ondrejoviča za roky 1996 – 2000).
- Oravcová, A.: Autorský register časopisu Slovenská reč 1, 1932/1933 – 50, 1985. Bratislava, Veda 1986 (príl. čas. Slovenská reč, 51, 1986), s. 36 – 37, 103 – 104, 151 (záznam prác S. Ondrejoviča uverejnených v rokoch 1973 – 1985 v Slovenskej reči).
- Oravcová, A.: Autorský register časopisu Slovenská reč, 51, 1986 – 60, 1995. Slovenská reč, 60, 1995, s. 362, 373 – 374, 382 (záznam prác S. Ondrejoviča uverejnených v r. 1986 – 1995 v Slovenskej reči).
- Oravcová, A. – Ondrejovič, S.: Autorský register časopisu Slovenská reč 1932 – 2002. – Slovenská reč 1932 – 2002. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2003, s.
- Dvonč, L.: Súpis prác Slava Ondrejoviča za roky 1973 – 1995. – Jazykovedný časopis, 47, 1996, s. 60 – 78.
- Dolník, J.: PhDr. Slavo Ondrejovič, CSc., 50-ročný. – Slovenská reč, 61, 1996, s. 100 – 102.
- Horecký, J.: Mladý jubilant Slavo Ondrejovič. – Jazykovedný časopis, 47, 1996, s. 57 – 60 (k 50. narodeninám).

- Sabol, J.: Životné jubileum PhDr. Slava Ondrejoviča, CSc. – *Slavica Slovaca*, 31, 1996, s. 76 – 78 (k 50. narodeninám).
- Zeman, J.: Slavo Ondrejovič padesáťiletý. – *Češtinář*, 6, 1995/96, s. 115 – 116.
- Ondrejovič, Slavo. – In: *Encyklopédia jazykovedy*. Sprac. J. Mítrík s kolektívom autorov. Bratislava, Obzor 1993, s. 305 (heslo).
- Slavo Ondrejovič. – In: *Zoznam prekladateľov umeleckej literatúry s výberovou bibliografiou preložených diel*. Bratislava, APTOS – SSPUL 1997, s. 96, 160, 163 (heslo).
- Ondrejovič, Slavomír, PhDr., CSc. – lingvista – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. – In: Macková, M.: *Kto je kto v Slovenskej akadémii vied*. Bratislava, Veda 2000, s. 115 – 116 (heslo).
- Ondrejovič Slavomír. – In: *Osobnosti Novohradu. Kalendár výročí na rok 2001*. Lučenec, Novohradská knižnica 2000, s. 9 (heslo).
- Ondrejovič, Slavomír. – In: Mihály, F.: *Kto je kto v Novohrade 1999 – 2000*. Praha, Vydavateľstvo Ipeř 2001, s. 133 – 134 (heslo).
- Ondrejovič, Slavomír. – In: Mihály, F.: *Ki kicsoda Nógrádban 1999 – 2000*. Praha, Ipeř Kiadó 2001, s. 133 (heslo).
- Ondrejovič, Slavomír. – *Who is Who v Slovenskej republike*. Zug (Švajčiarsko), Who is Who Verlag 2003, s. 246 (heslo).
- Ondrejovič, Slavomír (Slavo). In: *České a slovenské odborné práce o jihovýchodní Evropě. Bibliografie za léta 1991 – 2000*. Sest. L. Hladký a kol. Brno, Masarykova univerzita 2003, s. 73, 105, 224 – 229, 341 – 344, 382 – 384, 410.
- Ondrejovič, Slavomír, PhDr., CSc. – lingvista. – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. – In: Macková, M.: *Kto je kto v Slovenskej akadémii vied 2004*. Bratislava, Veda 2004, s. 149 – 151 (heslo, fotografia).
- Ondrejovič, Slavomír. – *Who is Who v Slovenskej republike*. 2. vyd. Zug (Švajčiarsko), Who is Who Verlag 2005, s. 253 (heslo).
- ZEMAN, Jiří: Slavomír Ondrejovič šedesáťiletý. – *Češtinář*. Zpravodaj Ústavu českého jazyka a literatury Univerzity Hradec Králové, 14, č. 4, 2005/2006, s. 127 – 130.
- Ondrejovič, Slavomír. *Lexikón* – lexikon.sk.sweb.cz/o.htm
- Ondrejovič, Slavomír, linguist and translator. In: *Slovakia and the Slovaks*. Bratislava, Veda 2006, s. 481 (heslo a foto).

ROZLIČNOSTI

Spoločenské zvieratá – Úprava našich právnych noriem podľa noriem platných v Európskej únii stavia legislatívnych pracovníkov pred riešenie rozličných problémov, a to nielen z odborného, ale aj z jazykového hľadiska. V súvislosti s jazykovou stránkou sa neraz obracajú na pracovníkov jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Takýto problém sa vynoril pri preklade právnej normy, ktorá určuje, ako postupovať v prípade, keď sa obyvateľ niektorej krajiny EÚ rozhodne vycestovať do inej členskej krajiny alebo do nečlenskej krajiny so svojim zvieratom – psom, mačkou alebo fretkou. V anglickej verzii sa takéto zvieratá označujú výrazom *pets*.

Slovo *pets* je tvar množného čísla od slova *pet*, ktoré sa v angličtine používa ako podstatné meno aj ako prídavné meno. Pôvodne sa slovom *pet* označovalo domestikované zviera. Neskôr sa jeho význam špecifikoval a výrazom *pet* sa začalo nazývať zviera chované pre potešenie, ako spoločník človeka. Postupne sa pomenovanie *pet* rozšírilo aj na osobu, ktorá je veľmi milovaná, ktorá sa teší veľkej obľube. Výrazom *pet* sa teda v dnešnej angličtine nazýva zviera (pes, mačka, vták, hlodavec ap.), ale aj osoba (dieťa i dospelý), ktoré sú predmetom mimoriadnej náklonnosti. Prekladatelia danej normy potrebovali nájsť slovenský výraz, ktorý by vystihoval význam slova *pet*, resp. *pets* a zároveň zodpovedal charakteru právneho textu.

Anglické prekladové slovníky uvádzajú ako ekvivalent slova *pet* výrazy *miláčik*, *maznáčik*; (*obľúbené*) *domáce zviera*. Výrazy *miláčikovia*, *maznáčikovia* sa vylúčili ako nevhodné na používanie v právnej norme zo štylistického hľadiska. Označenie *domáce zvieratá* sa takisto ukázalo ako nevyhovujúce, keďže prívlastkom *domáce* sa nazývajú aj hospodárske zvieratá, ktoré sa chovajú pre úžitok. Zvieratá, ktorých premiestňovanie v rámci jednotlivých štátov upravuje príslušná norma, však majú iný účel – žijú s človekom v spoločnej domácnosti a robia mu spoločníka. Takéto zvieratá vystihuje prívlastok *spoločenské*. Na odporúčanie jazykovedcov legislatívni pracovníci zaviedli do právnej normy pomenovanie *spoločenské zvieratá*. Ako oficiálny názov cestovného dokladu takýchto zvierat sa zaviedol názov *pas spoločenského zvieratá*, ktorý zodpovedá anglickému názvu *pet passport* (tu sa slovo *pet* uplatňuje ako prídavné meno). Výraz *spoločenské zvieratá* sa rýchlo ujal v odbornej jazykovej praxi, kým v bežnej jazykovej praxi sa používajú výrazy *domáce zvierat(k)á*, *domáci miláčikovia*, *domáci maznáčikovia*, *zvierací miláčikovia* či *zvierací maznáčikovia*.

Silvia Duchková